

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

IZVEŠTAJ O NAPRETKU II

Drugi izveštaj o napretku po oblastima za period oktobar 2016. – 1. jun 2020, sačinjen na osnovu okvira za monitoring i evaluaciju

Grupa autora
December 2020

II pregledom napretka u 12 oblasti zaokružen je šestogodišnji period od kada je usvojena Ženska platforma za razvoj Srbije.

U novembru 2020. na IV publicnoj konferenciji usvojeni su prioriteti za period od 2020-2025.

Najveći pomaci su ostvareni u uvođenju rodno odgovornog budžetiranja, dok su najveći zastoji u oblasti Vladavine prava i Antidiskriminacije.

ženska
platforma
za razvoj Srbije

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

IZVEŠTAJ O NAPRETKU II

Drugi izveštaj o napretku po oblastima za period
oktobar 2016. – 1. jun 2020, sačinjen na osnovu
okvira za monitoring i evaluaciju

**ženska
platforma**
za razvoj Srbije

Sadržaj

1.	UVOD	2
2.	STUB I – TEMELJI	4
2.1	Vladavina prava, dr Marijana Pajvančič	4
2.2	Antidiskriminacija, Nevena Petrušić	8
2.3	Politička participacija, Biljana Maletin	12
2.4	Budžet i upravljanje javnim politikama, Sanja Nikolin	17
3.	STUB II – ZELENA EKONOMIJA I ODGOVORNOST ZA RAZVOJ	22
3.1	Poljoprivreda i ruralni razvoj, dr Kosana Beker	22
3.2	Preduzetništvo i zapošljavanje, Višnja Baćanović	30
3.3	Žene i tehnologije, Maja Bjeloš	36
4.	STUB III – SOCIJALNA SIGURNOST I BLAGOSTANJE	42
4.1	4.1 Socijalna politika i ekonomija nege/staranja, Nadežda Sataric	42
4.2	4.2 Sindikalno organizovanje žena, Marija Stojković	47
4.3	4.3 Ljudska bezbednost i nasilje prema ženama, Biljana Stepanov	50
4.4	4.4 Zdravlje, Marija Srdić i dr Tihomir Stantić	56
4.5	4.5 Sport, Marija Srdić	69
5.	STUB IV – STVARANJE	78
5.1	5.1 Obrazovanje i nauka, Ana Stefanović Zdravev	78
5.2	5.2 Mediji i kultura, Tamara Skrozza	84
6.	ZAVRŠNI DOKUMENT SA IV PALIĆKE KONFERENCIJE I PRIORITETI ZA PERIOD 2020–2025.	89

1

UVOD

Pred vama se nalazi Drugi izveštaj o napretku, koji su eksperti i ekspertkinje, članice Ženske platforme za razvoj Srbije uz podršku Fondacije Friedrich Ebert, kancelarije u Srbiji, pripremili za period od oktobra 2016. do juna 2020. Ovim se izveštajem zaključio šestogodišnji period od usvajanja Ženske platforme za razvoj Srbije na III Paličkoj konferenciji sa ciljem da se sagledaju ključni pomaci i zastoji kao i da se definišu prioriteti za naredni period. Pregled postignutog i dogovor o ciljevima i prioritetima za period do 2025. diskutovan je na decentralizovanoj IV Paličkoj onlajn konferenciji od 20. do 22. novembra 2020. godine¹, organizovanoj iz tri grada (Beograda, Novog Sada i Niša), a koja je okupila blizu 200 učesnika i učesnica.

Ovaj izveštaj obuhvata pregled postignuća po oblastima, sačinjen na osnovu okvira za monitoring i evaluaciju² iz 2014. godine, kao i Završni dokument i Prioritete za period do 2025. godine, dogovorene na konferenciji u novembru 2020. Priprema ove konferencije odvijala se u teškim uslovima usled pandemije kovida 19, ali je uprkos tome grupa eksperata i ekspertkinja uspjela da, onlajn i uživo, kroz konsultacije proveri i prodiskutuje nalaze po oblastima sa širokom grupom od 240 pojedinaca i pojedinki iz civilnog društva, akademske zajednice, privrede, institucija, politike, sindikata i medija i kulture.

Izveštaji po oblastima i zaključci sa konsultacija³ činili su osnovni materijal za pripremu same konferencije. Najveća promena u strukturi izveštaja se ogleda u tome što su tematske oblasti (njih 12) sada grupisane u V stubova koji sada sadrže i nove tematske oblasti, koje do sada nisu bile obuhvaćene izveštajem, ali jesu aktivnostima Ženke platforme za razvoj Srbije, i nalaze se i u zaključcima sa konferencije. Oblasti koje su se pokazale kao jednako značajne za naredni period su decentralizacija, ekofeminizam i klimatska pravda, generacija za jednakost i inovacije. Sve oblasti odnose se na ciljeve koje ŽRPS želi da postigne i deo su vizije kakvo društvo Srbije zagovara.

Nazivi stubova i oblasti koje su podvedene pod stubove su:

I STUB – Temelji

Vladavina prava, Antidiskriminacija, Politička participacija/politički život, Institucionalni mehanizmi i finansiranje rodne agende, Decentralizacija

II STUB – Zelena ekonomija i odgovornost za razvoj

Poljoprivreda i ruralni razvoj, Ekofeminizam i klimatska pravda, Zelena ekonomija, preduzetništvo i zapošljavanje i neplaćeni ženski rad, Inovacije, Žene i tehnologije

III STUB – Socijalna sigurnost i blagostanje

Socijalna politika i ekonomija nege/staranja, Tržište rada, Ljudska bezbednost, Nasilje nad ženama, Zdravlje i sport

IV STUB – Stvaranje

Obrazovanje, Nauka, Mediji, Kultura, Generacija za jednakost

V STUB - Saradnja

Saradnja u regionu i Evropi, budućnost saradnje i partnerstva

Potreba za ukрупnjavanjem oblasti po stubovima ima za cilj da omogući sagledavanje celine koju čine pojedinačne politike u različitim oblastima, ali i zajedničkog smera koji je važno pratiti u smislu koliko smo se pomerili ka konceptu kojem težimo. To će omogućiti stalno vraćanje na ono što su elementi vizije koju Platforma zagovara.

Pregled po indikatorima dat je u nastavku dokumenta za sledeće prioritetne oblasti: 1.1. Vladavina prava i antidiskriminacija (prikazane odvojeno), 1.2. Politička participacija, 1.3. Ljudska bezbednost i nasilje nad ženama (prikazane odvojeno), 1.4. Preduzetništvo i zapošljavanje, 1.5. Obrazovanje i nauka, 1.6. Kultura i mediji, 1.7. Poljoprivreda i održivi ruralni razvoj, 1.8. Sindikalno organizovanje žena, 1.9. Zdravlje i sport, 1.10. Socijalna politika i ekonomija staranja, 1.11. Budžet i upravljanje javnim politikama, 1.12. Žene i nove tehnologije.

Svrha drugog izveštaja za period 2016–2020. nije ocenjivanje napretka samo po sebi, već, kao i kod prvog, doprinos radu na razvoju.

U radu od prošle III do IV Paličke konferencije povezivalo nas je saznanje da je jedini put do stvarnih promena da u njima i same učestvujemo.

1 A koja se održala uz podršku FES-a, UNWOMEN i Misije OEBS-a u Srbiji.

2 Autorka Sanja Nikolin u konsultacijama sa ekspertkinjama u oblastima.

3 Konsultacije su organizovane uz podršku Agencije UN Women i Misije OEBS-a.

U periodu od 2016. do 2020. Ženska platforma je radila na više stvari u različitim oblastima od kojih izdvajamo neke:

- **Europe calling – Born Europeans**: zagovaranje za viziju razvoja ka EU i jačanje EU integracija; Ženska platforma kao deo evropskog ženskog pokreta; (https://www.youtube.com/watch?v=die9_fZes-zo&t=106s)
- Zagovaranje za novi **Zakon o rodnoj ravnopravnosti**
- Analiza i priprema **rodnih i razvojnih aspekata Ustava Republike Srbije**, koje Ženska platforma za razvoj Srbije predlaže da budu deo ustavnih promena kao i organizacija dijaloga o Ustavu sa fokusom na njegovu razvojnu dimenziju
- Učešće u javno zagovaračkim inicijativama i ustavnim promenama vezanim za promene u pravosuđu
- Analiza i priprema dokumenta **Naša urušena prava** (<http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15439.pdf>)
- Pokrenut **dijalog o novom razvojnom i ekonomskom modelu** u Srbiji i na Balkanu kroz konferenciju Bunt i Trust i pripremljen materijal
- Pripremljena rodna analiza odgovora na kovid 19 – mere i iskustva žena u vanrednom stanju
- **Članice⁴ platforme su inicirale Future of equality⁵** – She talks – seriju regionalnih razgovora kao način borbe protiv jačanja opcija koje teže vraćanju stvari unazad i smanjenju rodne ravnopravnosti, umrežavanje oko novih zajedničkih tema (feministička klimatska pravda i inovacije) i jačanje glasa žena sa Zapadnog Balkana i iz Turske zato što su nedovoljno vidljive u evropskom okviru.
- Brojna reagovanja na mizoginiju u javnosti upućena medijima, institucijama i javnosti
- Reagovanja i inicijative, te promocija rada ženskih organizacija i/ili članica ŽPRS objavljujane su na Facebook stranici <https://www.facebook.com/palic2014>

Ženska platforma za razvoj Srbije je inicijativa posvećena razvoju iz ugla rodne ravnopravnosti, a to nužno znači inkluzivnom razvoju.

4 Sanja Nikolin, Miljana Pejić i Ana Rodić.

5 Future of Equality se dešava u okviru globalne UN Women inicijative Generation Equality i obeležavanja 25 godina od usvajanja Pekinške deklaracije i platforme za akciju.

2.

STUB I – TEMELJI

2.1 VLADAVINA PRAVA

Prof. dr Marijana Pajvančić

POMACI U OBLASTI VLADAVINE PRAVA

Normativna aktivnost, usvajanje i noveliranje zakona:

Usvojeno je nekoliko zakona na čije se usvajanje čekalo gotovo deceniju, značajnih za vladavinu prava: Zakon o suđenju u razumnom roku⁶, čija rešenja je trebalo da povećaju efikasnost sudskog postupka i smanje broj nerešenih predmeta; Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći⁷, koji garantuje pravo na besplatnu pravnu pomoć žrtvama nasilja u porodici; Zakon o planskom sistemu⁸, koji uređuje planiranje, proceduru, pokazatelje i format za praćenje i evaluaciju efekata javnih politika. Pre usvajanja ovih zakona održane su javne rasprave. ŽPRS je Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, na čije se usvajanje čekalo dugo godina, u više navrata na svojim skupovima postavljala kao prioritetan za oblast vladavine prava, pa su aktivistkinje ŽPRS učestvovala na stručnim skupovima i u javnoj debati o tom zakonu.⁹

Zakoni su usvojeni, rasprave održane i ocena je 3, za ŽPRS aktivnost ocena 4.

Zastoji u oblasti vladavine prava

Prilikom usvajanja zakona se ne prepoznaje i ne uključuje u zakonska rešenja adekvatno rodna dimenzija niti se sagledavaju efekti zakonskih rešenja na položaj žena.

Odmah po usvajanju zakona praksa pokazuje nedostatke zakonskih rešenja (loša, restriktivna, nepotpuna, kontradiktorna, diskriminatorna, nedostatak instrumenata i propisa za

primenu, nedostatak sankcija i kaznenih odredbi, ne postižu cilj koji je trebalo da postignu i dr.). O tome govore teškoće u primeni zakona, izmene zakona odmah nakon usvajanja¹⁰, osporavanje ustavnosti zakona¹¹ i kritike zakonskih rešenja iznete u izveštajima o primeni ratifikovanih međunarodnih konvencija.¹²

Otežan je pristup pravdi. Mreža sudova i tužilaštava nije adekvatno postavljena, niti međusobno usklađena.¹³ Postoje fizičke i jezičke barijere. Visoki su troškovi vođenja sudskog postupka, kao i postupka pred Evropskim sudom za ljudska prava. Uslovi za korišćenje prava na besplatnu pravnu zaštitu su restriktivni i diskriminatorni, diskreciono pravo odlučivanja o zahtevima za odobravanje ove pomoći je široko kao i mogućnost odbijanja zahteva. Instrumenti za zaštitu prava nedostaju, pa pravo ostaje nezaštićeno.¹⁴

Zaštita prava nije efikasna. Postupci pred sudovima traju dugo uprkos tome što je usvojen Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku. Naprotiv, broj žalbi na odluke sudova upućenih Ustavnom sudu je porastao.¹⁵ Zakonska rešenja nisu doprinela efikasnijoj zaštiti prava. Neposredna ustav-

6 Službeni glasnik RS br. 40/2015. dostupno na: <https://www.paragraf.rs>

7 Službeni glasnik RS br. 87/2018. godine. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs> Primena Zakona je odložena za 6 meseci. Primenuje se od 2019. godine. Pružanje besplatne pravne pomoći i oslobađanje od plaćanja procesnih troškova u parničnom, krivičnom i upravnom postupku regulišu i zakoni koji uređuju ove oblasti: Zakon o parničnom postupku (čl. 168 i 170), Zakonik o krivičnom postupku (čl. 76, 77 i 264) i Zakon o opštem upravnom postupku (čl. 89).

8 Službeni glasnik RS br. 30/2018. godine. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs> (pristupljeno 14. VI 2020).

9 Npr., učešće ŽPRS (dr M. Pajvančić) u debati održanoj u organizaciji Yucom-a; referat dr M. Pajvančić na naučnom skupu održanom u organizaciji Ministarstva pravde i Srpskog udruženja za krivično pravnu teoriju i praksu, Zbornik Besplatna pravna pomoć, Beograd, 2017. str. 341–350.

10 Na primer, Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom.

11 Na primer, novele Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom osporene su pred Poverenikom za ravnopravnost zbog diskriminatornih odredbi. Zahtev za pokretanje postupka ocene ustavnosti ovog zakona pred Ustavnim sudom podneli su ovlašćeni predlagači (Poverenik za ravnopravnost kao i 25 narodnih poslanika) sredinom 2019. godine. Ustavni sud predmet još nije rešio.

12 Na primer, izveštaji više NVO o primeni Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena kao i Istanbulskoj konvenciji, prezentovani 2019. međunarodnim telima koja prate primenu međunarodnih konvencija.

13 Zakon o sedištima i područjima sudova i javnih tužilaštava, Službeni glasnik RS, br. 101/2013. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs>

14 Na primer, Zakon o privremenom uređivanju načina isplate penzija, koji je povredio imovinsko poravo velikog broja penzionera (preko 600 000), isključio je mogućnost korišćenja bilo kog pravnog instrumenta za zaštitu prava. M. Analiza načina odlučivanja Ustavnog suda, u Odnos Ustavnog suda i sudske vlasti – stanje i perspektive, Cepar, Beograd, str. 40–47. Dostupno na: <https://www.cepris.org/wp-content/uploads/2019/10/CEPRIS-Odnos-Ustavnog-suda-i-sudske-vlasti2.pdf> (pristupljeno 14. VI 2020).

15 Broj ustavnih žalbi se kontinuirano povećava sa 1927 u 2008. godini na 25 846 u 2017. godini. Izvor: Pajvančić M. Op. cit. str. 33–38. Dostupno na: <https://www.cepris.org/wp-content/uploads/2019/10/CEPRIS-Odnos-Ustavnog-suda-i-sudske-vlasti2.pdf>

nopravna zaštita prava pred Ustavnim sudom je neefikasna¹⁶ i nedelotvorna jer ne omogućuje zaštitu prava.

Ocena stanja je 0, a što se efekata tiče to je korak unazad pa ocena može biti i -1.

PRIORITETI AKTIVNOSTI ZA 2017. I 2018. GODINU

Promena Ustava

Na konferenciji „Dijalog o napretku“ (29. 10. 2016) precizirani su prioriteti za oblast vladavine prava za 2017. i 2018. godinu. Ustav je postavljen kao prioritet¹⁷ a istaknuti su sledeći zahtevi: 1) Rodno senzitivniji Ustav; 2) Uključivanje žena u proces rada na Ustavu; 3) Uključivanje evropskih standarda ljudskih prava uz zadržavanje odredbe važećeg Ustava da se dostignuti nivo ljudskih prava ne može smanjivati; 4) Ustavno regulisanje kontrole službi bezbednosti; 5) Regulisanje položaja svih nezavisnih institucija u Ustavu; 6) Savezništvo sa Ženskom parlamentarnom mrežom u kreiranju rodno senzitivnog Ustava.

Pomaci

Definisane su konkretne aktivnosti: 1) Izrada komparativne analize ustava evropskih država; 2) Formiranje tima koji će formulisati inicijalne predloge za rodno senzitivni Ustav; 3) Uključivanje u proces pripreme predloga za reviziju Ustava; 4) Planska, organizovana i koordinirana aktivnost na javnom zagovaranju, lobiranju i sl. za predloge ŽPRS. Sve planirane aktivnosti su realizovane.

Pripremljena je komparativna rodna analiza ustava evropskih država za učesnike/ce konferencije „Dijalog o Ustavu i razvoju – rodna perspektiva“; održana je konferencija, formiran tim koji je, na osnovu debate na konferenciji, formulisao inicijalne predloge za rodno senzitivni Ustav.

Na konferenciji o reviziji Ustava RS¹⁸ ŽPRS je usvojila predloge vezane za pravosuđe, rukovodeći se vrednostima za koje se kontinuirano zalaže, a koje uključuju: pravo na jednaku zaštitu prava, pravo na pravično suđenje, pravo na suđenje u razumnom roku, efikasnu zaštitu prava, javnost sudskog postupka, jednake uslove za pristup pravdi, jednakost pred zakonom. Predlozi su dostavljeni Ministarstvu pravde. ŽPRS je aktivno učestvovala u debati o promenama Ustava vezanim za pravosuđe, formulisani su konkretni predlozi u odnosu na predložene amandmane (to je bio uslov za učešće u debati), predstavnice ŽPRS učestvovala su na više okruglih stolova organizovanih u okviru javne debate o predloženim promenama Ustava.

ŽPRS se pridružila brojnim NVO u više zajedničkih aktivnosti (saopštenja, reagovanja, javno zagovaranje, lobiranje, i dr.) vezanih za promene Ustava.

Kroz aktivnosti ŽPRS i individualni angažman ekspertkinja koje su i aktivistkinje ŽPRS, žene su bile uključene u ustavni proces samo kroz definisanje predloga ŽPRS na predloženi nacrt amandmana na Ustav RS, učešće u javnoj raspravi na kojoj su izložile primedbe na predlog amandmana, ali nisu ni na koji način bile uključene u pripremu predloga amandmana koji se odvijao u organizaciji Ministarstva pravde.

Ocena za gore navedene aktivnosti ŽPRS je 4, jer su sve predviđene aktivnosti realizovane u roku.

Odredba važećeg Ustava da se dostignuti nivo prava ne može smanjivati je i dalje zadržana u Ustavu, ali međunarodni standardi vezani za vladavinu prava i pravosudni sistem nisu uključeni u predlog amandmana na Ustav RS.

Ocena za ovu aktivnost je 4. Odredba je ostala u Ustavu, ali ne zato što je to zahtev i zasluga ŽPRS, već zato što se sadržaj ustavnih promena nije odnosio na ljudska prava.

Savezništvo sa ŽPM u kreiranju rodno senzitivnog ustava nije uspostavljeno. ŽPRS je formulisala svoje predloge za rodno senzitivni Ustav. Promene Ustava bile su parcijalne i nisu pružale mogućnost za celovito integrisanje rodne perspektive u ustavna rešenja.

Ocena za našu aktivnost je 5. Ocena za saradnju sa ŽPM je 0, jer do saradnje na rodno senzitivnom ustavu nije došlo jer je promena Ustava bila samo parcijalna, a pravo podnošenja predloga za donošenje novog Ustava mogla je koristiti ŽPM (najmanje 1/3 narodnih poslanika ima pravo predlaganja Ustava), ali to pravo nije korišćeno.

U Ustavu nije regulisan status svih nezavisnih institucija za šta se zalagala ŽPRS, jer se predlog amandmana na Ustav odnosio samo na pravosudni sistem. Ubuduće treba realnije planirati i sopstvene aktivnosti, naročito one o kojima mi ne odlučujemo niti imamo formalne instrumente da pokrenemo postupak odlučivanja.

Ocena za ŽPRS aktivnost je 2 (izneli smo i u više navrata ponovili ovaj predlog u raznim prilikama), a ocena za postavljeni cilj je 0, jer status nezavisnih institucija nije regulisan Ustavom, pošto su promene Ustava bile parcijalne, a naši predlozi su bili ambiciozniji i uključivali su donošenje novog Ustava.

Priprema i usvajanje propisa za primenu zakona istovremeno sa zakonom

Propisi koji bi ovo trebalo da regulišu nisu izmenjeni. O njihovoj izmeni mi ne odlučujemo niti imamo instrumente da pokrenemo postupak njihove izmene. Planiranje sopstvenih aktivnosti (sadržaj i domete) treba da postavimo realnije, vodeći računa o tome da mnoge aktivnosti ne zavise od nas, da nemamo formalne instrumente da pokrenemo procese, jer o tome odlučuju drugi. I u ovom slučaju pretpostavka da se aktivnost inicira bila je saradnja sa ŽPM, do koje u konkretnom slučaju nije došlo.

16 Izrazito se povećava broj nerešenih ustavnih žalbi, npr. 9946 (2016. godine); 12118 (2017. godine); 17888 (2018. godine). Izvor: Pajvančić, M. Valić, D. Mandić, S., Naša urušena prava, ŽPRS, FES, Beograd, 2019. str. 9 i 10. Dostupno na: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15439.pdf>

17 U to vreme otvoreni su pregovori o poglavljima 23 i 24 u kojima je fokus na vladavini prava i u tom kontekstu na reformi pravosuđa koja uključuje i promenu Ustava.

18 Dostupno na: <https://www.facebook.com/palic2014/>

Ocena za ŽPRS aktivnost je 2 (izneli smo i u više navrata ponovili ovaj predlog u raznim prilikama), a ocena za postavljeni cilj je 0, jer propisi koji ovo regulišu nisu promenjeni.

Pravilna procena budžeta za primenu svake pojedinačne zakonodavne i strateške intervencije

Prilikom usvajanja zakona, formalni deo obrazloženja zakona uvek se odnosi i na iznos finansijskih sredstva za njegovu primenu, ali kod strategija se primećuje da se sve do nedavno, dok nisu usvojene izmene Zakona o planskom sistemu ovome nije poklanjala dužna pažnja i nije bilo ozbiljnog pristupa ovom važnom pitanju.

Ocena za ovu aktivnost 2.

Obuka administracije i sudova za primenu zakona i međunarodnih konvencija

Te aktivnosti se redovno odvijaju. U nekima od njih učestvuju i aktivistkinje ŽPRS (npr. u obuci sudija i tužilaca koju organizuje Pravosudna akademija, obuci za rodno odgovorno budžetiranje koja se organizuje u svim institucijama koje se finansiraju iz budžeta, obuci policije, centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova na sprečavanju nasilja u porodici). Precizirati ovaj prioritet naredni put (organizovanje obuke, revizija sadržaja, uključivanje rodne ravnopravnosti i antidiskriminacije u obuke ili efekti obuka u praksi).

Ocena za ovu aktivnost ako se ona odnosi na angažman aktivistkinja ŽPRS je 5, a ako se odnosi na efekte prema dostupnim informacijama, bila bi 1.

Decentralizacija – zakonodavni i strateški okvir transponovati i na lokalni nivo

Veoma važna tema, koja je u više navrata apostrofirana u ŽPRS, nikada nije posebno diskutovana, niti su oblikovani precizniji pravci delovanja u ovoj oblasti.

Ocena za ovu aktivnost ako je u pitanju angažman ŽPRS je stagnacija. Tema je uvek tu, ali nema nikakvog napretka.

Zastoji

- Ustavnim promenama se pristupilo parcijalno (amandmani o pravosuđu), a ne u celini. Predloge ŽPRS o rodno senzitivnom ustavu u tom kontekstu nije bilo moguće izneti.
 - Predloženi amandmani na Ustav zadržavaju dominaciju legislative i egzekutive nad pravosuđem, ne garantuju nezavisnost pravosuđa, ne uključuju međunarodne standarde koji se odnose na sudstvo, otežavaju pristup pravdi, posebno pravo žena na pristup pravdi.
 - Do saradnje sa ŽPM nije došlo kako u vezi sa amandmanima na Ustav koji su se odnosili na pravosuđe, tako i u vezi sa inicijativama vezanim za rodno senzitivni Ustav.
 - Iako je više od godinu dana od kako su amandmani na Ustav u parlamentarnoj proceduri, sa postupkom ustavnih promena se stalo.
- Ovlašćeni predlagači nisu prihvatili inicijativu ŽPRS. Nije podnet predlog izmene propisa koji regulišu zakonodavni postupak i u njih uključena odredba o istovremenom radu na zakonu i propisima za njegovu primenu.
 - Indikatori za praćenje primene propisa i strategija nedostaju
 - Potrebna je pravilna procena budžeta za primenu svake pojedinačne zakonodavne i strateške intervencije
 - Obuke se održavaju, ali se njihovi efekti u praksi ne prate.

Preporuke

1. U rad na pripremi zakona uključiti **rodnu analizu zakonskih rešenja**. Ovu obavezu uključiti u Metodološka pravila za izradu zakona na osnovu kojih nadležna ministarstva i vlada pripremaju predlog zakona, kao i Metodološka pravila na osnovu kojih nadležni odbori Narodne skupštine razmatraju zakonska rešenja.
2. Kao **obavezni deo obrazloženja predloga zakona uključiti i osnovne nalaze rodne analize zakonskih rešenja**. Ovu obavezu uključiti u Metodološka pravila za izradu zakona na osnovu kojih nadležna ministarstva i vlada pripremaju predlog zakona, kao i Metodološka pravila na osnovu kojih nadležni odbori Narodne skupštine razmatraju zakonska rešenja.
3. U rad na pripremi strategija i akcionih planova uključiti **rodnu analizu mera i aktivnosti koje se predlažu kao obavezni deo obrazloženja ovih dokumenata, koji su ujedno i indikatori na osnovu kojih se prati primena strategija i akcionih planova**. Ove obaveze (rodnu analizu i indikatore praćenja primene) uključiti u zakone koji regulišu planiranje, kao i u prateće propise.
4. **Preispitati restriktivne i diskriminatorne uslove za korišćenje prava na besplatnu pravnu pomoć, kao i široko postavljeno diskreciono pravo odlučivanja o zahtevima za odobravanje ove pomoći i instrumente za zaštitu prava na besplatnu pravnu pomoć**. Pripremiti i usvojiti izmene Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći.
5. **Otkloniti postojeće barijere za pristup pravdi** (mreža sudova i tužilaštava, obezbeđivanje javnog prevoza, efektivne mogućnosti korišćenja jezika nacionalnih manjina i dr.). To zahteva promenu zakona koji regulišu mrežu sudova i tužilaštava, a kada su u pitanju jezičke barijere, obezbediti da se u praksi poštuju zakonska rešenja o upotrebi jezika nacionalnih manjina.
6. **Regulisati dosledno princip podele vlasti i princip nezavisnosti sudova i samostalnosti tužilaštava** rukovodeći se univerzalnim standardima koji to obezbeđuju i izvršiti neophodne promene Ustava koje to osiguravaju. U proces rada na promenama Ustava obezbediti ravnopravno učešće žena i muškaraca.
7. U procesu rada na pripremi zakona **istovremeno pripremati i prateće propise za primenu**. Ovo zahteva da se u metodološka pravila za izradu zakona unese ova izmena.
8. **Ustanoviti i razviti indikatore za kontinuirano praćenje primene zakonskih rešenja**. Podstaci i ojačati kontrolnu funkciju Narodne skupštine i obezbediti da se kroz tu funkciju kontinuirano prati rad Vlade i ministarstava na implementaciji zakonskih rešenja.

9. Prilikom izrade zakona metodološka pravila za izradu zakona nalažu da se u obrazloženje zakona uvek mora uključiti i procena sredstava koja su potrebna za realizaciju zakona kao i izvore sredstava. Pratiti da li se ova obaveza primenjuje, a posebno kod primene zakona od posebnog značaja za unapređenje rodne ravnopravnosti i eliminisanje diskriminacije.
10. **U sadržaje kontinuiranih obuka koje se organizuju za administraciju kao i sudije i tužioce** obavezno uključiti ne samo osnovne informacije o rodnoj ravnopravnosti, već i posebne obuke o uključivanju rodne perspektive u zakonska rešenja, kao i posebne obuke sudija o rodnim aspektima prava na pristup pravdi.
11. **Intenzivirati aktivnosti ŽPRS uz fokusiranje na decentralizaciju** (analiza propisa, sagledavanje stanja, formulisanje preporuka i inicijativa da se postojeće stanje promeni). Ovo je moguće ostvarivati i kao zajedničku aktivnost sa Koalicijom za decentralizaciju.

2.2 ANTIDISKRIMINACIJA

Prof. dr. Nevena Petrušić

POMACI U OBLASTI ANTIDISKRIMINACIJE

Normativna aktivnost – usvajanje i noveliranje zakona i podzakonskih akata:

Pregled zakona donetih u periodu 2016–2020. pokazuje da su skoro svi zakoni rodno neutralni i uglavnom sadrže samo klauzulu o zabrani diskriminacije u oblastima koje regulišu i normu o korišćenju rodno osetljivih termina.¹⁹ Norme o rodnoj ravnopravnosti zastupljene su u zakonima u manjoj meri, uglavnom na nivou načela koje nije operacionalizovano.²⁰ Doneto je samo nekoliko zakona koji propisuju mere za ostvarivanje jednakih mogućnosti i sprečavanje rodne i druge diskriminacije. Tako Zakon o dopunama zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom²¹ po prvi put reguliše upotrebu pečata s ugraviranim potpisom za osobe sa invaliditetom; Zakon o stanovanju i održavanju zgrada,²² u krug korisnika stambene podrške svrstava, beskućnike, žrtve porodičnog nasilja osobe sa invaliditetom i dr.; Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja²³ propisuje da osnivač, članovi organa upravljanja i zaposleni u obrazovnim ustanovama i telima ne mogu biti lica za koja je u skladu sa zakonom utvrđeno diskriminatorno ponašanje; Zakon o strancima²⁴ i Zakon o azilu i privremenoj zaštiti²⁵ sadrže rodno odgovorne norme u pogledu uslova za odobravanje boravka stranaca i zabrane proterivanja.

Izmene i dopune pojedinih zakona rezultat su višegodišnjeg zagovaranja OCD, a neki od njih su dugi niz godina i na agendi ŽPRS. Tako je 2020. godine usvojen Zakon o izmeni zakona o izboru narodnih poslanika²⁶, kojim je propisana kvota od 40% za manje zastupljeni pol i rezervisano mesto za kandidate manje zastupljenog pola (među svakih pet kandidata po redosledu na listi mora biti dva kandidata manje zastupljenog pola), a isto pravilo je sadržano i u Zakonu o izmeni zakona o lokalnim izborima.²⁷ Zakonom o izmenama i dopunama zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju²⁸ vanbračni partneri/ke izjednačeni su sa supružnicima u pogledu ostvariva-

nja prava na porodičnu penziju; Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o matičnim knjigama²⁹ regulisan je upis „promene pola“ na osnovu rešenja koje se donosi na osnovu potvrde nadležne zdravstvene ustanove i dr.

Javne rasprave o nacrtima zakona uglavnom su organizovane samo u nekoliko većih gradova, uz poziv da se komentari i sugestije dostave u određenom roku na imejl adresu. Izuzetno propisa u čiju su pripremu predstavnici/ce OCD direktno bili uključeni, primedbe i predlozi OCD nisu imali veći uticaj na konačno usvojena rešenja.

Iako sa velikim zakašnjenjem, doneti su i neki podzakonski akti od značaja za sprečavanje i zaštitu do rodne i druge diskriminacije, uključujući i podzakonske akte kojima su razvijeni interni mehanizmi zaštite od diskriminacije.³⁰ U pripremu nekih podzakonskih akata, kao što su, na primer, Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, deteta, učenika ili trećeg lica u ustanovi obrazovanja i vaspitanja, i Pravilnik o načinu izdavanja i obrascu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola, bile su uključene i ekspertkinje ŽPRS.

Imajući u vidu broj i kvalitet antidiskriminacionih normi sadržanih u usvojenim zakonima i podzakonskim aktima, blagovremenost njihovog usvajanja i mogućnost uticaja javnosti na usvojena rešenja, ocena je 3. Doprinis ŽPRS rodnoj senzitivizaciji usvojenih propisa je 3.

Planski dokumenti

U proteklom periodu usvojeno je nekoliko planskih dokumenata kojima su utvrđene mere za ostvarivanje ravnopravnosti. Navodimo najznačajnije: Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine, sa Akcionim planom za period 2016. do 2018. godine,³¹ Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine,³² Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine³³ i Nacrt Akcionog plana za sprovođe-

19 Zakon o javnom okupljanju („Službeni glasnik RS”, br. 6/2016), Zakon o oglašavanju („Službeni glasnik RS”, br. 6/2016), član 5 i 33. Zakon o policiji („Službeni glasnik RS”, br. 6/2016), Zakon o sportu („Službeni glasnik RS”, br. 10/16, Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji („Službeni glasnik RS”, br. 40/2017), Zakon o udžbenicima („Sl. glasnik RS”, br. 49/2019) i dr.

20 Tako, Zakon o zaposlenima u autonomnim pokrajinama i jedinicama lokalne samouprave („Službeni glasnik RS”, br. 21/206) propisuje da pri zapošljavanju treba voditi računa o tome da nacionalni sastav, zastupljenost polova i broj osoba sa invaliditetom u najvećoj mogućoj meri odražavaju strukturu stanovništva među zaposlenima. Zakon o visokom obrazovanju („Službeni glasnik RS”, broj 88/2017) propisuje da se, pored ostalog, mora voditi računa o zastupljenosti oba pola prilikom imenovanja u organe i tela u sistemu visokog obrazovanja.

21 „Službeni glasnik RS”, br. 13/16.

22 „Sl. glasnik RS”, br. 104/2016 i 9/2020 - dr. zakon.

23 „Službeni glasnik RS”, br. 88/2017.

24 „Službeni glasnik RS”, br. 24/2018.

25 „Službeni glasnik RS”, broj 24/2018.

26 „Službeni glasnik RS” br. 12/2020.

27 „Službeni glasnik RS”, br. 68/2020.

28 „Službeni glasnik RS”, br. 86/2019.

29 „Službeni glasnik RS”, br. 47/2018.

30 Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, deteta, učenika ili trećeg lica u ustanovi obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS”, br. 22/2016), Pravilnik o merilima i postupku za upis učenika – pripadnika romske nacionalne manjine u srednju školu pod povoljnijim uslovima radi postizanja pune ravnopravnosti („Službeni glasnik RS”, broj 12/2016), Pravilnik o načinu prilagođavanja sadržaja i/ili formata udžbenika („Službeni glasnik RS”, broj 55/2017), Pravilnik o postupanju ustanove u slučaju sumnje ili utvrđenog diskriminatornog ponašanja i vredanja ugleda, časti ili dostojanstva ličnosti („Službeni glasnik RS”, br. 65/2018), Pravilnik o bližim uslovima, postupku i načinu ostvarivanja prava na odsustvo sa rada ili rada sa polovinom punog radnog vremena radi posebne nege deteta („Službeni glasnik RS”, br. 56/2018), Uputstvo sa Smernicama za prevenciju i zaštitu od rodno zasnovane diskriminacije i diskriminacije zasnovane na drugim ličnim svojstvima u MUP-u Republike Srbije (MUP RS 01 broj 153/18-5 od 4. 5. 2018; Pravilnik o načinu izdavanja i obrascu potvrde nadležne zdravstvene ustanove o promeni pola („Službeni glasnik RS”, br. 103/2018) i dr.

31 „Službeni glasnik RS”, broj 4/2016. Prilikom izrade strategije uzete su u obzir preporuke ŽPRS, što je u samoj strategiji navedeno.

32 „Službeni glasnik RS”, broj 26/2016.

33 Izor: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2020/44/1/reg>

nje strategije za period 2021–2022, Nacionalni akcioni plan za primenu Rezolucije 1325 SBUN – Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2017–2020), sa Akcionim planom,³⁴ Program o zaštiti mentalnog zdravlja u Republici Srbiji za period 2019–2026. godine,³⁵ Program za retke bolesti u Republici Srbiji za period 2020–2022. godine.³⁶ Mnoge jedinice lokalne samouprave usvojile su svoje akcione planove od značaja za unapređenje rodne ravnopravnosti.

Primena planskih dokumenata uglavnom se prati i evaluira. Tako je o primeni Akcionog plana za primenu strategije prevencije i zaštite od diskriminacije sačinjeno šest izveštaja o praćenju,³⁷ a po njegovom isteku i sveobuhvatna nezavisna analiza.³⁸ Priprema većine planskih dokumenata odvijala se uz učešće OCD, ekspertkinja ŽPRS i akademske zajednice i uz relativno široku javnu raspravu.

Sagledavajući relevantnost ciljeva, delotvornost mera i participativnost procesa izrade planskih dokumenata, ocena je 4. Doprinos ŽPRS je 3.

Zastoji u oblasti antidiskriminacije

Isteklo je važenje Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije 2013–2018, a nije usvojena nova strategija. Januara 2019. ekspertski tim KLJMP izradio je Polazne osnove za izradu nove strategije prevencije i zaštite od diskriminacije,³⁹ ali je rad na strategiji zaustavljen, bez obaveštavanja javnosti o razlozima koji su do toga doveli.

Nije započela priprema nove strategije za rodnu ravnopravnost, iako važenje postojeće strategije ističe 2020. godine. Nije usvojen Akcioni plan za sprovođenje Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost za period 2019–2020. Pripreme su započele sa zakašnjenjem, januara 2019. godine. Februara 2019. godine ekspertski tim, u čijem su sastavu bile i dve ekspertkinje ŽPRS, izradio je Nacrtni akcionog plana, uz širok konsultativni proces sa svim relevantnim akterima, uključujući i OCD, javna rasprava je organizovana marta 2019. godine, ali je procedura usvajanja Akcionog plana zaustavljena.

Evaluirana je Nacionalna strategija o starenju 2006–2015. i dati su predlozi za novi strateški okvir, ali rad na novoj strategiji nije započeo.

Nije adekvatno razgraničena nadležnost KTRR i Sektora za borbu protiv diskriminacije i rodne ravnopravnosti MRZBSP, što je izvor tenzija i nesporazuma u pogledu ovlašćenja za preduzimanje pojedinih mera i aktivnosti.

Sudska praksa u oblasti antidiskriminacionog prava još uvek je skromna, na šta utiču finansijske i fizičke barijere u pristupu pravdi sa kojima se suočavaju žrtve diskriminacije i OCD. Relativno je mali broj strateških antidiskriminacionih parnica koje je pokrenula institucija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Primena antidiskriminacionih propisa nije ujednačena i često je u neskladu sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, što je posledica nedovoljne obučenosti sudija i advokata za tumačenja i primenu antidiskriminacionih propisa. Efikasnost u postupanju nije na zadovoljavajućem nivou.⁴⁰

Mandat Poverenice za zaštitu ravnopravnosti istekao je 27. maja 2020. godine, a zbog propuštanja da se blagovremeno izabere novi poverenik/poverenica, blokiran je rad ove institucije. Postupci po pritužbama obustavljeni su do izbora novog poverenika/poverenice, čime su građani i građanke ostali bez adekvatne zaštite od diskriminacije.⁴¹

Zaustavljen je pozitivan trend u formiranju lokalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost.

Imajući u vidu štetne posledice zastoja u oblasti antidiskriminacije, ocena stanja je -1.

PRIORITETI AKTIVNOSTI ZA 2017. I 2018. GODINU

U oblasti antidiskriminacije ŽPRS je, kao prioritetne aktivnosti, utvrdila: 1) Izmene i dopune ZZZD radi njegovog usklađivanja sa međunarodnim antidiskriminacionim standardima i uspostavljanja adekvatnog mehanizma kolektivne zaštite prava; 2) Usvajanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti; 3) Izmene i dopune Porodičnog zakona; 4) Puna primena NAP za primenu Rezolucije 1325N SB UN Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2016–2020) i uključenost u praćenje sprovođenja; 5) Obuka administracije i sudova za primenu antidiskriminacionih propisa, uključujući i međunarodne konvencije.

Izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije

Nacrt zakona o izmenama i dopunama ZZZD pripremila je radna grupa MRZBSP, u saradnji sa Poverenikom i Ministarstvom pravde. U noveliranju zakona primenjen je restriktivan pristup, tako da su se izmene kretale u okvirima obaveza iz Akcionog plana za Poglavlje 23⁴² i preporuka Evropske komisi-

34 „Službeni glasnik RS”, br. 53/2017.

35 „Službeni glasnik RS”, br. 84/2019.

36 „Službeni glasnik RS”, br. 86/2019.

37 Izvor: <https://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/dokumenta/ljudska-prava/strategija>

38 Videti, na primer, Evaluaciju NAP za rodnu ravnopravnost 2016–2018, Beograd: SeCons grupa, 2019.

39 U izradi Polaznih osnova za izradu nove strategije prevencije i zaštite od diskriminacije učestvovala je i ekspertkinja ŽPRS.

40 Petrušić, N., Beker, K., Ravnopravnost u praksi – primena antidiskriminacionih zakona u Srbiji, London, Equal Rights Trust, 2019. https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Serbia%20report_SRB.pdf; Beker, K. višestruka diskriminacija žena u Srbiji i odabranim državama Evropske unije: uporedna analiza, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu, 2019; Reljanović, M. Studija o primeni Zakona o zabrani diskriminacije u Srbiji, YUKOM, 2017.

41 Tim povodom 52 OCD zatražile su da se odmah po konstituisanju Narodne skupštine hitno pokrene postupak izbora novog Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Izvor: <https://www.femplatf.org/index.php?n27>

42 Akcionim planom za Poglavlje 23 predviđene su izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije u cilju pune usklađenosti sa pravnim tekovinama EU, a posebno u pogledu: obima izuzetaka od načela jednakog postupanja, definicije indirektno diskriminacije i propisivanja obaveze razumnog prilagođavanja za osobe sa invaliditetom.

je.⁴³ ŽPRS je bila uključena i u debatu o zakonu kroz individualni angažman ekspertkinja i aktivistkinja ŽPRS, koje su se zalagale za sveobuhvatnije noveliranje zakona kako bi se otklonile njegove slabosti, posebno nekompatibilnost rešenja iz ZZZ i ZRP u domenu zaštite od diskriminacije, i uspostavio adekvatan mehanizam kolektivne zaštite prava,⁴⁴ ali većina predloga nije prihvaćena. Na Predlog zakona, koji je Vlada usvojila februara 2019. godine, upućene su oštre kritike, posebno od OCD, uz zahtev da se on povuče iz procedure, jer smanjuje dostignuti nivo zaštite i otvara prostor za opstrukciju rada Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, a sam rad na zakonu nije bio transparentan i inkluzivan.⁴⁵ Nema pouzdanih informacija o daljem zakonodavnom procesu, ali je izvesno da zakon nije usvojen.

Sagledavajući sadržinu predloženih rešenja i nedovoljnu transparentnost i inkluzivnost procesa rada na zakonu, ocena stanja je -1, a za angažman ŽPRS ocena je 5.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti

KTRR pripremio je Predlog zakona o ravnopravnosti žena i muškaraca i uputilo ga 2016. godine Narodnoj skupštini. ŽPRS inicirala je debatu o Predlogu zakona, na kojoj su iznete brojne primedbe,⁴⁶ pa je zakon povučen iz skupštinske procedure. KTRR je izradilo novi nacrt zakona pod nazivom Zakon o rodnoj ravnopravnosti, u saradnji sa OCD i ŽPRS, i 2017. uputilo ga odborima Vlade. Istovremeno, u okviru MRZBSP formirana je radna grupa za izradu ZRR, a usvajanje zakona najavljeno je za poslednji kvartal 2018. godine. Ministarstvo je izradilo Nacrt ZRR na osnovama Nacrta ZRR koji je sačinilo KTRR. Tokom 2018. održana su tri ciklusa javnih konsultacija, a posle svakog ciklusa objavljena je nova verzija Nacrta ZRR.⁴⁷ Na predložena rešenja, posebno rešenja u pogledu kvota za manje zastupljeni pol u izvršnoj vlasti i na rukovodećim pozicijama i obaveze poslodavaca da usvoje planove za unapređenje rodne ravnopravnosti, kritike su uputili MO MUP, PKS i pojedini poslodavci i sindikati, a brojna rešenja bila su predmet kritike OCD. Iako je u nekoliko navrata najavljivano donošenje ZRR, zakon nije usvojen.

ŽPRS je na različite načine pružala doprinos u procesu rada na zakonu. Maja 2016, posle povlačenja zakona, tim ŽPRS uputio je KTRR predloge izmena zakona, sa preko 30 obrazložених amandmana. Tokom 2017. objavljena je publikacija „U susret zakonu o rodnoj ravnopravnosti, Model zakona o rodnoj ravnopravnosti, pogled na moguća rešenja iz ugla Ženske

platforme za razvoj Srbije“.⁴⁸ Ekspertkinje ŽRRS pružile su radnoj grupi MRZBSP stručnu pomoć u otklanjanju nedostataka na koje je ukazano tokom javnih rasprava. Povodom zastoja u radu na zakonu, predstavnice ŽPRS razgovarale su sa resornim ministrom kako bi se upoznale sa stavovima Ministarstva i predočile potrebu usvajanja zakona.⁴⁹ U dopisima upućenim državnim organima i delegaciji EU u Republici Srbiji, ŽPRS je ukazala na nespремnost i otpore, pre svega izvršne vlasti, da se prihvate standardi rodne ravnopravnosti i apelovala da se proces usvajanja zakona ubrza i obezbedi sistem-ska koordinacija državnih organa u ostvarivanju rodne ravnopravnosti.

Ocena stanja je 1, a angažman ŽPRS 5.

Izmene i dopune Porodičnog zakona

Pripremljene su ali nisu usvojene najavljene izmene i dopune Porodičnog zakona, tako da i dalje važe pravila o sudskom odobravanju sklapanja dečijih brakova, koja su u neskladu sa odredbama Konvencije o pravima deteta, i pravila o lišenju poslovne sposobnosti, i Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom i Opštim komentarom broj 1. Na to je ukazao i Komitet za prava osoba sa invaliditetom, upućujući preporuku državi da režim starateljstva zameni režimom odlučivanja uz pomoć drugog lica, koji poštuje ličnu autonomiju, volju i opredeljenje osobe sa invaliditetom.⁵⁰ ŽPRS je uključena u proces izmena zakona kroz rad ekspertkinje ŽPRS, koja je pružala stručnu podršku radnoj grupi i učestvovala u debati o lišenju poslovne sposobnosti.

Ocena stanja je 1, a angažman ŽPRS 3.

Puna primena NAP-a za primenu Rezolucije 1325N SB UN Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2017–2020) i uključenost u praćenje sprovođenja.

Analitičke grupe MO i VS za analizu sprovođenja NAP-a izradila je samo dva izveštaja o primeni NAP-a,⁵¹ koja nisu šire predstavljena javnosti. Prema podacima iz izveštaja, većina planiranih aktivnosti je realizovana, što je rezultiralo većim interesovanjem žena za vojni poziv i povećanjem broja žena na komandnim pozicijama, ali neke aktivnosti nisu sprovedene. ŽPRS nije bila uključena u sistematsko praćenje sprovođenja NAP-a.

Ocena stanja je 3, a angažman ŽPRS 1.

43 Preporuke Evropske komisije uključuju usaglašavanje Zakona sa Direktivom 2000/43/EC od 29. 6. 2000. godine i Direktivom 2000/78/EC od 27. 11. 2000. godine <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/050919/050919-vest13.html> (pristupljeno 29. 2. 2020).

44 Radnoj grupi za pripremu zakona upućen je dopis sa obrazloženim predlozima.

45 Videti: <http://medijiskakutija.rs/nvo-povuci-predlog-izmene-zakona-o-zabrani-diskriminacije-jer-se-njime-polozaj-diskriminasi-nih-dodatno-pogorsava>; <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1501-azc-komentari-na-nacrt-zakona-o-zabrani-diskriminacije>.

46 Primedbe su uputile OCD, ŽPRS, kao i ŽPM.

47 Izvor: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/zakoni/sektor-za-antidiskriminacionu-politiku-i-unapredjenje-rodne-ravnopravnosti>

48 Dostupno na: <https://rs.boell.org/sites/default/files/zrr.pdf>

49 ŽPRS je zatražila prijem kod predsednice Vlade, predsednice KTRR i ministra za rad. Ministar je primio predstavnice ŽPRS (6. 9. 2017), a Koordinaciono telo je dostavilo iscrpnu informaciju o radu na pripremi Zakona, toku postupka i spornim pitanjima.

50 CRPD/C/SRB/CO/1, maj 2016, para. 21.

51 Izvor: <http://www.mod.gov.rs/lat/4352/akcioni-planovi-4352>

Obuka administracije i sudova za primenu antidiskriminacionih propisa, uključujući i međunarodne konvencije.

Obuke se redovno sprovode, a u nekima od njih učestvuju i aktivistkinje ŽPRS (npr. obuke za sudije koje organizuje Pravosudna akademija, obuke za advokate koje organizuje Misija OSCE).

Ocena stanja je 4, a angažman aktivistkinja ŽPRS je 4.

Preporuke

1. Sveobuhvatno izmeniti i dopuniti ZZD u cilju njegovog usklađivanja sa pravnim tekovinama EU i međunarodnim standardima, uključujući i uspostavljanje efikasnog mehanizma za kolektivnu zaštitu prava na nediskriminaciju, i otkloniti slabosti koje otežavaju primenu antidiskriminacionih propisa.
2. Usvojiti ZRR, kojim će biti uspostavljen adekvatan pravni i institucionalni okvir za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, uz uvažavanje preporuka CEDAW komiteta i predloga i sugestija OCD. Odgovarajućim zakonskim rešenjima jasno razgraničiti nadležnost KTRR i Sektora za antidiskriminacionu politiku i unapređenje rodne ravnopravnosti MRZBSP, kako bi se izbegao pozitivan i negativan sukob nadležnosti.
3. Obezbediti koordinaciju u radu na izmenama i dopunama ZZD i ZRR, kako bi se otklonile postojeće neusaglašenosti i uspostavio jedinstven sudski mehanizam za zaštitu od rodne i druge diskriminacije.
4. Novelirati Porodični zakon, u skladu sa preporukama koje su nadzorna tela UN uputila državi.
5. Blagovremeno izraditi nova planska dokumenta u domenu prevencije i zaštite od diskriminacije i ostvarivanja rodne ravnopravnosti kako bi se obezbedio kontinuitet u sprovođenju politike rodne ravnopravnosti u svim oblastima; Obezbediti da rodna perspektiva bude ugrađena u sva planska dokumenta.
6. Pripremiti i realizovati plan noveliranja rodno neutralnih zakona u cilju njihovog urođnjavanja.
7. Obezbediti da se svi propisi i planska dokumenta donose u inkluzivnom, participativnom i transparentnom procesu.
8. Obezbediti adekvatne finansijske i ljudske resurse za rad KTRR.
9. Sprovesti široku javnu kampanju u cilju promovisanja rodne ravnopravnosti i zaustavljanja antirodnog diskursa.
10. Učiniti dostupnim javnosti podatke o sprovođenju NAP-a za primenu Rezolucije 1325N SB UN Žene, mir i bezbednost u Republici Srbiji (2017–2020), obezbediti nezavisnu evaluaciju NAP-a i blagovremeno otpočeti pripreme za izradu novog NAP-a, u saradnji sa OCD, jedinicama lokalne samouprave i drugim relevantnim akterima.
11. Bez odlaganja sprovesti proceduru izbora novog poverenika/poverenice i ojačati finansijske i ljudske resurse i kapacitete institucije Poverenika za zaštitu ravnopravnosti.
12. Nastaviti sa kontinuiranim obukama sudija i advokata u domenu antidiskriminacionog prava, uključujući i međunarodne standarde u ovoj oblasti.

2.3 POLITIČKA PARTICIPACIJA

Biljana Maletin

Pomaci i zastoji

- **Formalno postignut izuzetan napredak: izmenama izbornog zakona povećan broj žena u parlamentu, vladu vodi žena i žene zauzimaju 50% ministarskih pozicija.**
- **Izmenama izbornog zakona dobili smo kvotu od 40 % manje zastupljenog pola**⁵².
- Visoka **zastupljenost žena na imenovanim i izbornim pozicijama** (povećanje broja žena predstavnica opština, još ne znamo o broju državnih sekretarki i sl.).
- Stvarna **moć žena u partiji** je trenutno nevidljiva; u poslednje 4 godine **nema istraživanja o položaju žena u političkim strankama**; nema predsednice nijedne političke partije; sve politički aktivne i vidljive političke stranke imaju bar po jednu ženu potpredsednicu partije.
- **Ženska parlamentarna mreža** funkcionisala je u parlamentarnom sazivu 2016–2020. godine sa velikim pauzama. Rad Ženske parlamentarne mreže gotovo u potpunosti je prestao krajem 2017. godine, nakon incidenta sa predsednicom Skupštine Srbije u kome je ona pokušala da zloupotrebi temu nasilja nad ženama⁵³; krajem 2019. godine, uz podršku UNDP kancelarije, ponovo je uspostavljena saradnja, ali bez značajnog rezultata.
- U parlamentu AP Vojvodine delovala je Ženska parlamentarna mreža i svoje delovanje uglavnom je fokusirala na osnaživanje lokalnih odborničkih mreža i mehanizama za RR, kao i rodno odgovorno budžetiranje.
- Visoku formalnu političku participaciju žena ne prate i donošenje rodno odgovornih politika, kao ni stvarno poboljšanje položaja žena.
- Izveštaj Evropske komisije za Srbiju⁵⁴ ukazuje na ozbiljno pogoršanje političkog života u Srbiji;
- “ako su kandidati mogli da vode kampanje i poštovane su osnovne slobode, glasači su imali ograničen izbor zbog nadmoćne prednosti vladajuće stranke i promovisanja državnih politika u većini vodećih medija, prema Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju / Kancelariji za demokratske institucije i ljudska prava (OEBS/ODIHR). Brojne preporuke koje je prethodno iznela ODIHR kancelarija su ostale nerešene. Od ključne je važnosti da vlasti u Srbiji reše nedostatke koji već dugo postoje u izbornom sistemu kroz transparentan i inkluzivan dijalog sa političkim partijama i drugim relevantnim akterima mnogo pre narednih izbora.
- Novoformiranu Skupštinu Srbije odlikuje ogromna većina vladajuće koalicije i odsustvo održive opozicije; takva situacija ne vodi ka političkom pluralizmu u zemlji. U pre-

thodnom sazivu preduzeti su neki koraci za rešavanje nedostataka u radu Skupštine smanjenjem broja hitnih postupaka i ranije prakse opstrukcije rada parlamenta. Tokom skupštinske rasprave korišćen je zapaljiv jezik protiv političkih protivnika i predstavnika drugih institucija koje izražavaju drugačija politička stanovišta”.

U 2020. godini smo prvi put dobili sveobuhvatan izveštaj o stanju ženskih ljudskih prava u Srbiji, “Preneražena”⁵⁵, koji je priredila ženska NVO Femplatz, a zaključci koji se odnose na političku participaciju su sledeći:

- CEDAW komitet preporučio je Srbiji da ubrza jednaku zastupljenost žena, uključujući Romkinje i žene sa invaliditetom, u svim oblastima javnog i političkog života, posebno na pozicijama odlučivanja, na nacionalnom i lokalnom nivou, u oružanim snagama i u diplomatskoj službi i izdvoji odgovarajuća sredstva za sprovođenje takvih mera.
- CEDAW komitet preporučio je Srbiji da usvoji novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti, kojim se utvrđuje kvota od 50% zastupljenosti žena u oblastima društvenog života u kojima postoji neuravnotežena zastupljenost polova i proširi ovu kvotu na sve javne vlasti i uprave.
- Da obezbedi da: organizacije civilnog društva, uključujući aktivistkinje za ženska prava, mogu da ostvaruju svoja prava na slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja bez zastrašivanja ili odmazde; da se slučajevi navodnog zastrašivanja ili odmazde protiv aktivistkinja civilnog društva propisno istraže, da se počinioци krivično gone i na odgovarajući način kazne i da se žrtve zaštite od takvih dela; da državni službenici koji opstruiraju gonjenje napadača krivično odgovaraju.
- Ako se ima u vidu postojanje kvote za manje zastupljeni pol na izborima, kao i da osim povećanog broja poslanica i odbornica, imamo predsednicu Vlade, predsednicu Narodne skupštine, guvernerku Narodne banke i potpredsednicu Vlade, nije iznenađujuće da u poddomenima političke i ekonomske moći Srbija ima vrednosti iznad proseka Evropske unije. Međutim, treba imati u vidu da Srbija u poddomenu društvene moći zauzima poslednje mesto, zbog čega je neophodno preduzimati posebne mere za unapređivanje rodne ravnopravnosti u ovom poddomenu, kao i u drugim oblastima.
- Uprkos tome što je u Narodnoj skupštini Republike Srbije 37,2% žena, narodne poslanice su još uvek prezastupljene u skupštinskim odborima koji se povezuju sa tzv. ženskim temama, a podzastupljene u skupštinskim odborima koji se povezuju sa muškom sferom interesovanja. Na primer, Odbor za kontrolu službi bezbednosti ima devet članova, a samo je jedna žena, Odbor za finansije, republički budžet i kontrolu trošenja javnih sredstava ima tri žene od ukupno 17 članova, Odbor za odbranu i unutrašnje poslove četiri žene od 17 članova. S druge strane, Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova ima 14 žena od 17 članova, a Odbor za prava deteta ima 18 žena od 24 člana⁵⁶.

52 Izmene ovog zakona dogodile su se u vreme kada u parlamentu nije bilo opozicije, jer je opozicija zbog načina vođenja parlamenta i atmosfere u istom, većinski bojkotovala rad parlamenta; zakon je izmenjen neposredno pred izbore koje je opozicija takođe bojkotovala zbog neregularnih izbornih uslova; poslanica opozicione partije podnela je ovaj amandman i ostala u sali tokom rada NSRK a koji se odnosio na kvote za manje zastupljeni pol koji je izglasan.

53 <http://rs.n1info.com/Vesti/a338682/Gojkovic-Poslanici-Dveri-mi-upali-u-kabinet-i-vredjali-me.html>

54 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/COUN-TRY_20_1792; <http://europa.rs/godisnji-izvestaj-o-srbiji-2020/>

55 https://www.femplatz.org/library/reports/2020-08-10_PreneraZena.pdf

56 Odnosi se na skupštinski saziv 2016–2020.

- Žene nisu adekvatno zastupljene u izvršnoj vlasti, a istraživanja pokazuju i da je zastupljenost žena u upravama u jedinicama lokalne samouprave na veoma niskom nivou, kao i da stepen zastupljenosti žena opada kako pozicija u donošenju odluka raste. Od 143 lokalne samouprave, žene su predsednice u 14,4% opština, a predsednice mesnih zajednica u manje od 5% slučajeva. Žene iz višestruko marginalizovanih grupa nisu uopšte zastupljene u procesima donošenja odluka. Nakon Posebnog izveštaja Zaštitnika građana iz 2018. godine, koji je sadržao set preporuka, tokom 2019. godine nije postupljeno po ovim preporukama, pa je u redovnom godišnjem izveštaju ponovo ukazano na nedovoljnu zastupljenost žena, naročito žena iz osetljivih grupa, na mestima odlučivanja u jedinicama lokalne samouprave, kao i na nefunkcionalnost mehanizama za rodnu ravnopravnost u lokalnoj samoupravi.
- Istraživanje među mladim ženama pokazalo je da se tek svaka treća slaže sa tvrdnjom da bi u svetu bilo manje problema da ima više žena u politici, dok je dve trećine (67%) mišljenja da muškarci nisu bolje političke vođe od žena, odnosno svaka dvanaesta devojka smatra da su muškarci bolje političke vođe. Iako većina mladih žena smatra da muškarci nisu bolje političke vođe od žena, one nemaju jasan stav u pogledu ženskog doprinosa politici, odnosno 56% ne zna kakvog bi uticaja na usmeravanje savremenih političkih tokova imalo povećano učešće žena.
- Istraživanje sprovedeno među studentima i studentkinjama pokazalo je da među studentima, kao i u celom društvu, vladaju već utvrđeni obrasci nejednakosti. O reprezentaciji i učešću žena u javnom i političkom životu ispitanici nemaju preterano pozitivno mišljenje, pa tako trećina ispitanika smatra da nam nije potrebno više žena na pozicijama moći u društvu, 25% ispitanika ne bi glasalo za ženu na izborima, dok se svaki treći ispitanik ne slaže sa tim da muškarci i žene treba ravnopravno da dele kućne poslove. Skoro svaki peti ispitanik smatra da su muškarci bolji radnici i da je shodno tome normalno da imaju veću platu, a isti procenat smatra da u vreme nestašice posla, muškarci treba da imaju prednost pri zapošljavanju u odnosu na žene.
- Blizu polovine građana smatra da su žene u našem društvu u lošijem položaju nego muškarci, ali to mišljenje deli 61% žena i 34% muškaraca. U proseku, mišljenja su podeljena između onih koji smatraju da su žene u politici premalo zastupljene i onih koji misle da su zastupljene u pravoj meri, s tim što je izražena razlika u stavovima između žena i muškaraca – više od polovine žena smatra da su premalo zastupljene, a više od polovine muškaraca da su zastupljene u pravoj meri⁵⁷.
- Žene sa invaliditetom navode da postoji nekoliko prepreka za njihovo učešće u političkom i javnom životu, uključujući predrasude i stereotipe prema participaciji žena sa invaliditetom, nedostatak podrške za aktivnije uključivanje u javni i politički život.
- Starije žene, kao što je već navedeno, u lošijem su položaju u društvu i u veoma maloj meri učestvuju u organizovanim aktivnostima u zajednici. Pored toga, starije žene nisu dovoljno vidljive u društvu i skoro da uopšte ne učestvuju u političkom životu u Srbiji.
- U javnoj sferi u Srbiji, kao što je i CEDAW komitet upozorio, postoji mnogo rodni stereotipa i predrasuda, a česta su vređanja i omalovažavanja žena. Pored novinarki i političarki, u posebnom riziku su i braniteljke ljudskih prava⁵⁸ – u fusnoti se navode primeri iz izveštaja, ali je naša svakodnevnica prepuna primera napada na aktivistkinje, političarke, novinarkе i ženske organizacije.
- CIVICUS Monitor koji prati i ocenjuje stanje i prostor za delovanje građanskog društva je u oktobru 2019. godine ocenio Srbiju oznakom opstruiran prostor za delovanje civilnog društva. Oznaka „opstruiran“ podrazumeva situaciju u kojoj zemlja nameće različita pravna i druga ograničenja građanskom društvu kroz izjave koje umanjuju vrednost organizacija civilnog društva i nametanje birokratskih restrikcija. Kumulativni uticaj pretnji, negativnih kampanja i fizičkih napada na građansko društvo doveli su do toga da CIVICUS Monitor na ovaj način oceni slobodu prostora za delovanje organizacija civilnog društva.
- Ženske organizacije često imaju manje sredstava za funkcionisanje i otežan pristup finansiranju. Organizacija AWID ocenjuje da su sredstva iz međunarodne pomoći u trenutnom ekosistemu često nepristupačna i „zaključana“ iz birokratskih i sociopolitičkih zahteva koje najveći broj ženskih organizacija ne može da ispuni.
- CEDAW komitet preporučio je Srbiji da: ojača mandat i nezavisnost tela za rodnu ravnopravnost tako što će im pružiti adekvatne ljudske i finansijske resurse i jasno definisati njihove odgovornosti kako bi se osigurala skladna saradnja i izbeglo preklapanje; završi uspostavljanje mehanizama za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou, opremi ih adekvatnim ljudskim, finansijskim i tehničkim resursima i osposobi ih da učestvuju u donošenju odluka u odgovarajućim oblastima, kao i da obezbedi neophodnu koordinaciju između nacionalnog i lokalnog nivoa; poboljša saradnju sa organizacijama civilnog društva, posebno ženskim organizacijama, finansijski poboljša njihov rad i sistematično ih uključi u razvoj zakona, politika i programa, na nacionalnom i lokalnom nivou.

57 Ljudska prava u očima građana i građanki Srbije, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, decembar 2019, dostupno na: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2019/12/BGCLJP_2019_FINAL.p

58 Organizacije civilnog društva reagovalе su u julu 2019. godine na vređanje i omalovažavanje koje je Vojislav Šešelj, sa skupštinske govornice, uputio poverenici za zaštitu ravnopravnosti Brankici Janjović, novinarki Snežani Čongradin, kao i aktivistkinji Staši Zajović, pokojnoj Biljani Kovačević Vučo i nevladinim organizacijama Žene u crnom i Inicijativa mladih za ljudska prava. Ženske organizacije su upozorile da govor mržnje uperen prema ženama, koje se svaka u svojoj profesiji zalažu za poštovanje ljudskih prava, zakona i nediskriminacije, predstavlja grubo kršenje Ustava i mnogih zakona. Opširnije: <https://dasezna.lgbt/cases.html> Otvoreno pismo Narodnoj skupštini Republike Srbije: Sprečite govor mržnje i zloupotrebu prava iz Poslovnika Narodne skupštine!, Komitet pravnika za ljudska prava-YUCOM, 17. 7. 2019, dostupno na <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/Otvoreno-pismo-Narodnoj-skupstini-C5%A1ti-ni-povodom-izlaganja-Vojislava-Seselja.pdf>

Pregled po indikatorima za oblast Politička participacija; Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturalni	Procesni	Ishodi
<p>Datum stupanja na snagu zakonskih odredbi koje podstiču političko uključivanje manje zastupljenog pola, prema nivou i vrsti uključivanja i grani vlasti</p> <p>Izmene u izbornom zakonodavstvu. Kvota 40% manje zastupljenog pola, 2020. (Član 40a Zakona o izboru narodnih poslanika, Sl. glasnik RS”, br. 35/2000, 57/2003 - odluka USRS, 72/2003 - dr. zakon, 75/2003 - ispr. dr. zakona, 18/2004, 101/2005 - dr. zakon, 85/2005 - dr. zakon, 28/2011 - odluka US, 36/2011, 104/2009 - dr. zakon, 12/2020 i 68/2020)</p> <p>„Na izbornoj listi mora biti 40% manje zastupljenog pola. Među svakih pet kandidata po redosledu na listi (prvih pet mesta, drugih pet mesta i tako do kraja liste) mora biti najmanje po dva kandidata – pripadnika onog pola koji je manje zastupljen na listi.</p> <p>Ako izborna lista ne ispunjava uslove iz stava 1. ovog člana smatraće se da sadrži nedostatke za proglašenje izborne liste, a predlagač liste biće pozvan da otkloni nedostatke liste, u skladu sa ovim zakonom.</p> <p>Ako predlagač liste ne otkloni nedostatke iz stava 2. ovog člana, Republička izborna komisija odbiće proglašenje izborne liste u skladu sa ovim zakonom.”</p>	<p>Zastupljenost žena i muškaraca u Narodnoj skupštini i Skupštini AP Vojvodine u odnosu na udeo u stanovništvu, razloženo na manjinske grupe i partije.</p> <p>Zastupljenost 40%, nije u potpunosti moguće govoriti o zastupljenosti u manjinskim partijama zbog bojkota izbora.</p> <p>Sve stranke koje su učestvovalе u izborima imale su zakonski tražen broj žena na listama.</p> <p>Zastupljenost žena i muškaraca na rukovodećim položajima u sudovima i u tužilaštvu, razvrstano za svaki sud i tužilaštvo</p> <p>Podaci nisu dostupni</p> <p>Zastupljenost žena i muškaraca na sledećim rukovodećim položajima u izvršnoj vlasti: premijer/ka, ministar/ka, pomoćnik/ca ministra, državni/a sekretar/ka, predsednik/ca opštine i gradonačelnik/ca, načelnik/ca</p> <p>U periodu 2017–2020, Premijerka i 4 ministarke; 14 predsednica lokalnih samouprava; Od 2020: premijerka i 50% žena u vladi 22 predsednice opštine</p>	<p>Prema Indexu RR ostvaren je najveći napredak u domenu moći.</p> <p>Najznačajniji rezultat je ostvaren u domenu političke moći gde je rezultat povećan za 9,3 (žene u parlamentu i vladi, guvernerka); rezultat u poddomenu ekonomske moći je manji za 1,4 poena (smanjen broj žena u UO Narodne banke), dok je domen društvene moći (istraživanja, mediji, sportske organizacije), ostao na istom (niskom) nivou.</p>
<p>Datum stupanja na snagu obaveznosti rodne analize u proces kreiranja i sprovođenja javnih politika u Srbiji</p>	<p>Broj inicijativa ŽPM za integrisanje rodne perspektive u zakone i politike u izveštajnom periodu, prema vrsti i ishodu</p> <p>Nema podataka o inicijativama za period jun 2016–2020.</p> <p>Primeri javnih politika koje integrišu rodnu perspektivu u izveštajnom periodu</p> <p>Nemamo primera celovitih javnih politika, ali ima pokušaja.</p> <p>Celokupan proces uvođenja rodno budžetiranja bi mogao da bude primer javnih politika, ali ima snažnu asistenciju UN Women organizacije.</p> <p>Smanjenje nasilja nad ženama takođe je javna politika koja je vidljiva, i opet uz asistenciju međunarodnih organizacija i lokalnih NVO.</p> <p>Broj analitičkih studija o rodnoj dimenziji političke participacije u Srbiji u izveštajnom periodu, prema izvoru finansiranja</p> <p>Nema informacija</p> <p>Kapacitet ŽPM da sprovede zaključke nacionalne konferencije ŽPM u izveštajnom periodu</p> <p>Nema informacija</p>	<p>Broj konkretnih poboljšanja na osnovu rezultata monitoringa Ženske platforme u izveštajnom periodu, prema vrsti poboljšanja</p> <p>Najznačajnije postignuće je donošenje izmena Zakona o budžetskom sistemu, a kasnije i njegovo unapređenje kroz izmene i dopune postojećeg zakona kojim se uvela obaveza rodno odgovornog budžetiranja (prve izmene dec. 2015, druge izmene 2016)</p> <p>Izmene u izbornom zakonodavstvu, kvota manje zastupljenog pola od 40 %, 2020.</p> <p>Ženska platforma za razvoj Srbije i Ženska parlamentarna mreža uspele su da povuku iz procedure predlog Zakona o ravnopravnosti polova, ali nakon toga nije usvojen novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti.</p>
		<p>Zajedničke inicijative ŽPM i ženskog pokreta, prema ishodu u izveštajnom periodu</p> <p>Izmene i dopune Zakona o budžetskom sistemu (za diskusiju)</p> <p>Povlačenje iz procedure nacrtu Zakona o ravnopravnosti polova</p>

Strukturni	Procesni	Ishodi
<p>Datum stupanja na snagu Zakona o finansiranju političkih stranaka koji sadrži odredbe o monitoringu i nadzoru nad potrošnjom sredstava iz budžeta</p> <p>Nije donet novi zakon.</p>	<p>Ukupan iznos budžeta za obrazovanje političarki ("obrazovanje za moć"), rad foruma žena, obrazovanje žena, i rad sa omladinom stranke u izveštajnom periodu, po političkoj partiji</p> <p>Nema dostupnih izveštaja; nema istraživanja.</p>	<p>Broj političkih partija koje su uključile rodnu perspektivu u sve programske oblasti, razloženo na političke partije, stepen usaglašenosti sa ženskom platformom i sektore</p> <p>U ovom periodu može se govoriti samo o građanskoj inicijativi „Ne davimo Beograd“ koja dosledno u svoje akte i akcije uključuje rodnu perspektivu.</p> <p>„Dosta je bilo“ je bila prva građanska opcija koja je u parlament uvela poslanike na paritetnoj listi.</p> <p>Predsednički kandidat Saša Janković 2017. godine kao deo predizbornog tima imao je i Savet za rodnu ravnopravnost .</p>
	<p>Broj političkih partija koje imaju pisane kriterijume i procedure za formiranje izborne liste na svim nivoima, razloženo na političke partije</p> <p>Nije sprovedeno istraživanje.</p>	<p>Izlaznost žena i manjina na poslednjim izborima, prema vrsti izbora</p> <p>Nemamo podatke.</p>
	<p>Kvalitet planova i programa političkih partija za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, prema oceni ekspertskog panela</p> <p>Nema ocene</p>	<p>Procenat žena među apstinentima, odnosno belim listićima na poslednjim izborima</p>
	<p>Primeri saradnje političke partije sa ženskim organizacijama i uključivanje njihovih prioriteta u svoj rad, prema partiji i ŽOCD</p> <p>Nema ocene</p> <p>Broj i procenat žena u rukovodstvu političkih partija, po političkoj partiji</p> <p>Nema podataka</p>	<p>Poslednje izbore obeležila je atmosfera bojkota.</p> <p>Nema podataka o tome da li su žene više glasale ili bojkotovale.</p> <p>Istraživanja javnog mnjenja pred izbore nisu pokazala ovu razliku.</p>
<p>Kvalitet rada rodni mehanizama na svim nivoima, ocena ekspertskog panela</p> <p>Ubaciti ocenu sa konsultacija o mehanizmima za RR</p> <p>Nema ocene</p>	<p>Dostupnost treninga za rad rodni mehanizama</p> <p>SKGO kontinuirano sprovodi obuke a za rodno odgovorno budžetiranje postoji i akreditovana obuka.</p> <p>UN WOMEN i GIZ takođe rade na obukama iz oblasti rodne ravnopravnosti.</p>	<p>Veća uključenost žena u političke procese u lokalnim zajednicama, prema vrsti uključenosti (kreiranje, implementacija, monitoring javnih politika, političke partije, rešavanje konkretnih problema) i opštini</p> <p>Ženska parlamentarna mreža AP Vojvodine je imala niz aktivnosti koje su se dominantno odnosile na ojačavanje lokalnih odborničkih mreža i lokalni mehanizama.</p>
	<p>Dostupnost sredstava za rad rodni mehanizama</p> <p>Nema ocene</p>	
	<p>Uključenost rodni mehanizama u izradu javni politika na svim nivoima</p> <p>Uključeni su mehanizmi u radu na rodno odgovornom budžetiranju u velikom broju JLS i lokalni akcionim planovima.</p>	
	<p>Uključenost žena i ženskih organizacija u tela i mehanizme za rodnu ravnopravnost, socioekono-ske savete i savete mesni zajednica</p> <p>Nema ocene</p>	
<p>* Kapacitet ŽPM meri se pomoću facilitirane samoprocene, u kombinaciji sa ocenom koju daje ekspertski panel za ovu oblast, a na osnovu alatke za merenje kapaciteta ŽPM.</p>		

PREDLOG ZAKLJUČAKA I PREPORUKA

- U formalnom smislu ostvaren je veliki pomak po pitanju političke participacije žena (zakon i broj žena u parlamentu i vladi).
- Uprkos povećanju političke participacije domen društvene moći žena je smanjen.
- Formalne pozicije na kojima se žene nalaze ne prate i stvarnu moć odlučivanja.
- Autokratski režim temu rodne ravnopravnosti koristi za pokazivanje vlastite demokratičnosti ali bez stvarne moći žena.
- Drugi pokazatelji društvenog položaja žena su nepovoljni (npr. ekonomska moć, zdravlje žena, raspolaganje slobodnim vremenom i sl.).
- Nije moguće napraviti stvarnu promenu u političkoj participaciji bez pravne države i ozbiljnog rada institucija.
- Pojavile su se nove građanske inicijative (pre svega u domenu zaštite životne sredine i odbrane urbanih celina u gradovima) u kojima ima veliki broj žena/aktivistkinja.
- Pojavili su se novi politički akteri na sceni (nove stranke i pokreti) koji u većoj meri uključuju žene i rodnu ravnopravnost kao temu.
- obraćanje biračicama u političkim kampanjama je u prethodnom periodu bilo vidljivo.
- Neophodno je temu rodne ravnopravnosti vratiti nama (civilnom društvu, aktivistkinjama, ekspertkinjama, stručnjakinjama, novinarkama i svim drugim autentično zainteresovanim za temu), da ne bi vratili transformativnu moć ideje rodne ravnopravnosti i sprečili (koliko je moguće) njenu populističku zloupotrebu.
- Trenutno postoji velika distanca između građanki/a i političkih stranaka; partije se i dalje zatvaraju umesto da se otvore; političari se i dalje školuju na isti način; potrebna je reforma političkih partija; potrebno je promeniti koncept liderstva (ne jedna osoba nego grupa ljudi koja preuzima vodstvo).
- Potrebno je povezivati ponovo opozicione političarke i aktivistkinje.
- U formalnom smislu ostvaren je veliki pomak po pitanju političke participacije žena (zakon i broj žena u parlamentu i vladi), ali se vidi da „kvantitet ne rađa kvalitet“.
- I organizacije civilnog društva se takođe često vide kao daleko od građana/ki (primer braniteljki i branitelja reka, gde građani/ke neće da ih zloupotrebe NVO ni partije).
- Postoji mnoštvo nepovezanih građanskih inicijativa u svim delovima Srbije (građanke i građani brane reke i svoje kvartove); nedostaje povezivanje i liderstvo.
- Formalne pozicije na kojima se žene nalaze ne prate i stvarnu moć odlučivanja; jasno je da kvantitet ne donosi kvalitet.
- Postoji ozbiljan strah od vraćanja unazad, i negativnog fokusa na žene zbog slike koja se trenutno predstavlja (ženska vlada koju vodi pripadnica LGBTI, a visok nivo nezadovoljstva građana).
- Nedostaju slobodni mediji da bi se moglo govoriti o političkoj participaciji.
- Posebno su podzastupljene žene pripadnice manjinskih grupa i to mora biti važna tema ubuduće.
- Odnos centra i margine je problem, neophodan je rad u malim gradovima (npr. kakvu podršku može očekivati žena Bošnjakinja koja dolazi iz manje partije ili grada).

- Važno je da budu probuđene lokalne zajednice (regioni su izolovani, a mi (centrala) ne znamo šta se dešava; potrebna je jača povezanost regiona i svih drugih centara.
- Horizontalno povezivanje najrazličitijih aktera je ključno!
- Važno je da Ženska platforma podržava demokratizaciju društva, veliko je pitanje pozicioniranja, koju poziciju zauzima Platforma.
- Važno je organizovano braniti aktivistkinje i političarke koje su dnevno izložene nasilju i progonu.

PREPORUKE

- Dalji rad na uspostavljanju pravne države i institucija sistema
- Potrebna ozbiljna reforma i demokratizacija političkih stranaka
- Podrška novim inicijativama građana i građanki, umrežavanje i saradnja oko ključnih tema
- Potrebno je oživljavanje lokalnih zajednica, uključivanje žena u mesne zajednice i lokalne inicijative
- „Vraćanje“ teme rodne ravnopravnosti i položaja žena u kontekst stvarnih transformativnih procesa u društvu
- Saradnja aktivistkinja i članica (opozicionih) političkih stranaka
- Podrška lokalnim inicijativama, osobito onim predvođenim aktivistkinjama iz ženskog pokreta da se kandiduju
- Priključivanje ženskog pokreta i Ženske platforme za razvoj Srbije demokratizaciji društva (zahtev za slobodu medija, fer izborne uslove, uspostavljanje nezavisnog sudstva i pravne države)
- Organizovati podršku aktivistkinjama koje su izložene napadima desničarskih organizacija
- Potrebna je posebna podrška pripadnicima manjinskih grupa da se kandiduju
- Važno je u što većoj meri podržavati lokalne inicijative
- Podržavati horizontalno povezivanje različitih aktera

PRIORITETI ZA NAREDNIH 5 GODINA

- Da se jače povežu aktivistkinje civilnog sektora sa političarkama sa kojim dele vrednosti
- Promeniti strategije borbe jer su institucije trenutno zatvorene (ne mogu se kroz njih okupljati žene i sprovesti ideje), „otete“ i kroz njih se ne može postići promena
- Insistirati na participaciji žena iz manjinskih grupa
- Posebno podržavati mlade žene da se uključe
- Podržavati aktivizam u lokalnoj zajednici
- Podržavati seoski ženski aktivizam i aktivizam u mesnim zajednicama
- Podržati pojedinačne inicijative za izmenu regulativa (posebno one koje se tiču seoskih žena)
- Podržati borbu za slobodu medija
- Podržavati žene da učestvuju u radu inicijativa i partija, posebno podržati reformu stranaka i jasnije unutar partijske politike rodne ravnopravnosti
- Aktivizam mora biti muško-ženski jer samo zajedno možemo promeniti stvari
- Velika podrška svim oblicima horizontalnog povezivanja
- Organizovati podršku za napadnute aktivistkinje i novinarke

2.4 BUDŽET I UPRAVLJANJE JAVNIM POLITIKAMA

Sanja Nikolin

Ženska platforma za razvoj Srbije prati ovu oblast praktično od samog početka primene ROB-a u budžetu na svim nivoima, od uvođenja ove obaveze u decembru 2015. godine. Osvrt na primenu ROB-a u skladu sa zahtevima koje je uspostavio Zakon o budžetskom sistemu⁵⁹ potvrđuje značaj ovog alata za unapređenje rodne ravnopravnosti kroz uvođenje rodne perspektive u budžetski proces.

Na osnovu monitoringa, zaključeno je sledeće:

1. Ženska platforma za razvoj Srbije prepoznaje i pohvaljuje pomake u ovoj oblasti, uz razumevanje veličine i značaja ove reforme upravljanja javnim finansijama. Ženska platforma za razvoj Srbije je učestvovala tokom izveštajnog perioda u afirmisanju ove dobre i inovativne prakse koja se razvija u Republici Srbiji, zahvaljujući saradnji nadležnih organa javne vlasti i posvećenosti rodnoj ravnopravnosti, u skladu sa Ustavom⁶⁰ Republike Srbije, Zakonom o ravnopravnosti polova⁶¹, Nacionalnom strategijom za rodnu ravnopravnost od 2016. do 2020. godine⁶², Zakonom o budžetskom sistemu⁶³ i ratifikovanim konvencijama u ovoj oblasti i drugim supsidijarnim

zakonima koji se odnose na zabranu diskriminacije i jednake mogućnosti i ravnopravnost građana i građanki. Rodno odgovorno budžetiranje je alat koji podstiče primenu preuzetih obaveza u praksi, a u skladu sa nadležnostima organa javne vlasti.

2. Zakon o budžetskom sistemu⁶⁴, koji je uveo obavezu postepenog uvođenja rodno odgovornog budžetiranja u budžetski proces na svim nivoima, predstavlja snažnu okosnicu za investiranje u rodno transformativne javne politike i mere. Ovaj potencijal samo je delimično iskorišćen u prvih četiri godine primene ROB-a, zbog prirode procesa koji je postepen, zbog nedostatka kapaciteta u državnoj upravi i lokalnim samoupravama za integrisanje rodne perspektive u javne politike, zbog nedovršene primene logike programskog budžetiranja na koje se budžetski korisnici i dalje navikavaju, kao i zbog izostanka rešenosti u različitim oblastima da se odlučnije uloži u brže zatvaranje rodnog jaza.
3. Zakonom o budžetskom sistemu propisano je postepeno uvođenje rodno odgovornog budžetiranja (ROB) u planiranje, izvršenje i izveštavanje o budžetu na svim nivoima, počevši od 2016. pa najkasnije do 2021. godine, kada bi ROB trebalo da bude u potpunosti primenjen i preraste u sastavni i redovni deo budžetskog ciklusa. Postepenost ove reforme u upravljanju javnim finansijama zahteva kontinuirani napredak od svih budžetskih korisnika na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou.

59 („Sl. glasnik RS”, br. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 - ispr., 108/2013, 142/2014, 68/2015 - dr. zakon, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019 i 72/2019).

60 „Službeni glasnik RS”, br. 98 od 10. novembra 2006.

61 „Službeni glasnik RS”, br. 104 od 16. decembra 2009.

62 „Službeni glasnik RS”, br. 4 od 22. januara 2016.

63 Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o budžetskom sistemu („Službeni glasnik RS”, br. 72/2019), rok je pomeran sa 2020. na 2021. godinu

64 Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o budžetskom sistemu („Sl. glasnik RS”, br. 72/2019), rok je pomeran sa 2020. na 2021. godinu

Proces postepenog uvođenja rodno odgovornog budžetiranja napredovao je tokom celog izveštajnog perioda. Napredak je najkonzistentniji na nivou Autonomne pokrajine Vojvodine i na nacionalnom nivou, a pomak je najslabiji na nivou lokalnih samouprava.

4. U budžetu za 2020. godinu, 41 od 47 direktnih budžetskih korisnika na nacionalnom nivou je ispunilo svoju obavezu. ROB je primenjen u 66 programa, 83 programske aktivnosti i 21 projektu, a iskazan je kroz 86 rodno odgovornih ciljeva i 232 rodno osetljiva indikatora. Šest budžetskih korisnika nije ispunilo obavezu. Na pokrajinskom nivou je 25 direktnih budžetskih korisnika ispunilo svoju obavezu. ROB je primenjen u budžetu za 2020. godinu u 41 programu, 70 programskih aktivnosti, 2 projekta, a iskazan kroz 116 rodno odgovornih ciljeva i 288 rodno osetljiva indikatora. Podaci za nivo JLS nisu javno dostupni.
5. U ovoj oblasti, značajan doprinos su dali Ministarstvo finansija, Pokrajinski sekretarijat za finansije i Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost. Takođe je veoma značajan doprinos Agencije za unapređenje položaja žena i rodnu ravnopravnost UN Women i Stalne konferencije gradova i opština koji pružaju podršku i oslonac za rodno odgovorno budžetiranje.
6. ROB kao alat nije dovoljno iskorišćen za sistematično jačanje institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost, niti za izradu i implementaciju lokalnih akcionih planova za rodnu ravnopravnost. Potrebno je da se mnogo više novca izdvoji za jačanje ove takozvane rodne infrastrukture kako bi se ostvario efekat jačeg institucionalnog delovanja na uzroke rodno zasnovane neravnopravnosti.
7. ROB jeste doprineo povećanom broju i poboljšanom kvalitetu sektorskih i tematskih rodni analiza, najviše na nacionalnom nivou, ali i na drugim nivoima vlasti. Na ovaj način, ojačani su preduslovi za implementaciju prepoznatih prioriteta. Važno je da se investicije usmere u tom pravcu i da njihov obim i intenzitet budu adekvatni kako bi se zatvorio prepoznati rodni jaz u oblasti ekonomije, poljoprivrede, ekonomije nege i neplaćenog rada, bezbednosti, sporta, kulture i ostalih oblasti života u kojima je rodni jaz dokumentovan.
8. Pohvaljujemo činjenicu da se napredak u postepenom uvođenju i primeni ROB-a prati kroz redovne godišnje izveštaje o napretku koji su dostupni svim budžetskim korisnicima. Bilo bi dobro da se ovakva praksa nastavi i da, vremenom, ovi izveštaji počnu da prate i napredak u zatvaranju rodno jaza u Republici Srbiji zahvaljujući budžetskim investicijama u rodnu ravnopravnost. Bilo bi značajno da ova aktivnost postane deo obaveza koje ima osnaženi, zakonski i budžetski ojačan nacionalni mehanizam za rodnu ravnopravnost.
9. U narednom periodu, neophodno je da se otvori i prihodna strana budžeta, kao i da se razmotri mogućnost integrisanja ROB-a i u druge budžetske klasifikacije po red programske (npr. u funkcionalnu klasifikaciju koja vrši kategorizaciju troškova na osnovu svrhe, npr. plate, dobra, usluge, transferi, kamate ili kapitalna ulaganja. Možda bi se zatvaranje rodno jaza moglo testirati kao deo funkcionalne klasifikacije, tj. podvrsta kapitalnih ulaganja).
10. U prethodnom periodu izostalo je prepoznavanje uloge civilnog društva u budžetskom procesu, pa i rodno odgovornom budžetiranju. To je značajan nedostatak koji je potrebno da se popuni u narednom periodu. Dobra je okolnost što je kroz regionalni projekat⁶⁵ osnovana regionalna mreža Gender Budget Watchdog network koja je tokom poslednjih godinu dana počela da prati implementaciju ROB-a na lokalnu.
11. Takođe je pozitivna činjenica da je uspešno završena obuka za pružaoce tehničke i mentorske podrške uvođenju rodno odgovornog budžetiranja, čime je povećan broj kompetentnih pružalaca podrške.
12. Pretpostavke za sistemsku integraciju rodne perspektive u proces upravljanja javnim politikama postavljene su Zakonom o planskom sistemu⁶⁶. Ovaj zakon i podzakonska akta otvaraju mogućnost koja je nedostajala: da se rodna perspektiva integriše od najvišeg strateškog nivoa, pa sve do nižih nivoa horizontalnog i vertikalnog planiranja.
13. Potrebno je da se ojača kapacitet lokalnih samouprava za implementaciju inkluzivnih politika. Načini na koje se politike sprovode, a naročito na lokalnom nivou, obemisljavaju pozitivne pomake koji se nalaze u zakonskim rešenjima. Puno je primera tokom pandemije kovida 19 da postojeći normativno strateški okvir nije korišćen za unapređenje rodne ravnopravnosti.
14. Bez obzira na nedostatke, važno je da se istakne da u ovoj oblasti leži veliki potencijal za razvoj koji je utemeljen na inkluzivnosti i ravnopravnosti. Svi su alati dostupni, potrebno je samo da se pravilno i na sistematičan način primene, tako da se smanji prazan hod između preuzetih obaveza i onoga što se u praksi finansira.
15. U narednom periodu, važno je da se i kroz budžet investira u pravedniju raspodelu neplaćenog rada, u rodno odgovornu socijalnu zaštitu, žensko zdravlje, razvoj kulture ravnopravnosti i nenasilja i vidljivost doprinosa ženskog stvaralaštva i kulture, učešće žena u rukovođenju i donošenju odluka u svim sferama, poboljšanje položaja podzastupljenih grupa žena kao što su Romkinje, žene na selu, žene sa invaliditetom i starije žene, zatim u razvoj zelene ekonomije i poljoprivrede koje prepoznaju i vrednuju ženske ekonomske inicijative, preduzetništvo i inovacije. Suzbijanje nasilja i jačanje ljudske bezbednosti koja integriše rodnu perspektivu ostaju među prioritetima i u narednom periodu.

65 Ovaj projekat podržavaju ADA i SIDA.

66 „Sl. glasnik RS“, br. 30/2018.

Pregled po indikatorima za oblast **Budžet i upravljanje javnim politikama;** Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturalni	Procesni	Ishodi
<p>Datum usvajanja Zakona o budžetskom sistemu kojim se uvodi obaveza ROB-a</p> <p>Zakon o budžetskom sistemu 2015</p> <p>(„Sl. glasnik RS“, br. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 - ispr., 108/2013, 142/2014, 68/2015 - dr. zakon, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019 i 72/2019).</p> <p>Ocena: 5</p>	<p>Procenat budžeta budžetskog korisnika, prema sledećoj podeli: 1. obuhvaćeno i ciljano ROB u odnosu na prioritete ŽPRS, 2. učešće žena u donošenju odluka u javnom sektoru, 3. drugo, ali sagledan uticaj na oba pola, i 4. drugo, nije sagledan uticaj.</p> <p>Ni u budžetu za 2020. godinu nije moguće da se izračuna ukupan iznos sredstava izdvojenih za ROB. Na nacionalnom nivou, potrebno je da se unesu predložene izmene u softveru, a na nivou APV, to je moguće da se izračuna, ali podatak nije redovno i javno dostupan.</p> <p>Ocena: 2</p> <p>Ima pomaka u odnosu na 2017. godinu jer je napravljen plan i polako se vrši integrisanje ROB-a u različite inicijative koje se tiču transparentnosti budžeta, uključujući i građanski budžet.</p>	
<p>Broj i procenat budžetskih korisnika koji imaju obavezu uključivanja ROB-a u budžetski plan, prema godini u kojoj je obaveza stupila na snagu i sadržaju instrukcija</p> <p>Budžet za 2017. 28 (53%) nacionalni nivo i 10 (38%) APV Budžet za 2018. 35 (66%) nacionalni nivo i 14 (54%) APV Budžet za 2019. 40 (75%) i 18 (69%) APV Budžet za 2020. 41 (77%) i 25 (96%) APV</p> <p>Ocena: 4</p>	<p>Kvalitet implementacije u izveštajnom periodu, prema proceni ekspertskog panela</p> <p>Primena ROB-a u izveštajnom periodu značajno je napredovala, a posebno na nivou APV i na nacionalnom nivou.</p> <p>Obuhvat raste svake godine, a ROB se produkuje na osnovu dodatnih upustava i smernica, kao i na osnovu godišnjeg izveštaja o napretku i izveštaja o učinku. Kvalitet se pre svega prepoznaje u većem broju rodničkih analiza i u boljoj rodnoj statistici, što je nakon 5 godina primene solidan rezultat.</p> <p>U budžetu za 2020. godinu, ROB primenjuje 41 od 47 budžetskih korisnika na državnom nivou, kroz 66 programa, 83 programske aktivnosti i 21 projekat, odnosno 86 ROB ciljeva i 232 rodna indikatora. Na pokrajinskom nivou, svih 25 budžetskih korisnika obuhvaćenih planom su primenili ROB kroz 41 program, 70 programskih aktivnosti 116 ciljeva i 288 indikatora.</p> <p>Na lokalnom nivou, primena teče postepeno i manje je sveobuhvatna. Ima i dobrih primera primene na lokalni koji uključuju u različitim periodima opštinu Pančevo, koja je dobro pokrenula uvođenje ROB-a, opštinu Bečej, Aleksandrovac, Kovin.</p> <p>Ipak, kada se sagledaju okolnosti u širem operativnom okruženju, možemo da budemo zadovoljne napretkom, uz punu svest da je veliki posao urađen, ali da preostaje još mnogo posla kako bi ROB zaista imao rodno transformativnu ulogu.</p> <p>Ocena: 4</p> <p>Procenat izvršenja ROB ciljeva u odnosu na plan</p> <p>Videti Izveštaj o učinku ROB za 2019. godinu Ocena: 3</p>	<p>Promene u izjednačavanju prava žena i muškaraca u Republici Srbiji, razložene na oblasti u Paličkoj platformi, statističke regione, vrstu i pravac promene</p> <p>Nije ocenjeno. Nema dovoljno podataka za ocenu.</p>

Strukturalni	Procesni	Ishodi
<p>Datum stupanja na snagu obaveze o pripremi godišnjeg izveštavanja na osnovu rodno senzitivnih indikatora uključenih u programski budžet</p> <p>U decembru 2016. usvojeni amandmani na Zakon o budžetskom sistemu uveli su obavezu izveštavanja o budžetu u skladu s programskom strukturom, uključujući i ROB. Pilot izveštavanje po ovoj metodologiji bilo je za budžet 2017. Izveštaj o izvršenju budžeta iz 2018. objavljen je 2019, a izveštaj za 2019. je u pripremi. Ocena 5</p>	<p>Procenat i broj usvojenih zakona u izveštajnom periodu koji sadrže rodnu analizu (u saradnji sa Ženskom parlamentarnom mrežom)</p> <p>U izveštajnom periodu, saradnja sa ŽPM postojala je do 2018. godine, kada zamire funkcionalnost ove mreže u odnosu na saradnju sa civilnim društvom. Na osnovu javno dostupnih podataka, najznačajniji pomak u dobrom pravcu predstavlja Zakon o planskom sistemu. Ocena: 2</p>	<p>Poboljšanja u makroekonomskom okviru RS koja se mogu pripisati ROB-u i/ ili ŽP</p> <p>Primeri dobre prakse koji se mogu pripisati ROB-u su prikazani u godišnjim izveštajima o napretku. Ovi primeri uticaja ROB-a nisu još uvek na nivou makroekonomskog okvira, već više pojedinačnih, uglavnom projektnih ili programskih inicijativa. Celina doprinosa svih investicija u rodnu ravnopravnost u odnosu na ukupan rodni jaz se ne sagledava. Ocena: 2</p>
<p>Datum stupanja na snagu zakona kojim se nedvosmisleno uvodi obaveza godišnjeg izveštavanja o rezultatima javnih politika (nalik na GPRA Government Performance and Accountability Act.)</p> <p>Takve obaveze i dalje nema. Postoji samo obaveza izveštavanja o učinku budžeta. Ocena: 1</p>	<p>Nivo uključenosti relevantnih aktera u monitoring ciljanih javnih politika u izveštajnom periodu, po fazama implementacije, ulozi u procesu, i vrsti aktera – ekspertkinje za RR, ženske grupe, druge OCD, institucije na lokalnom i nacionalnom nivou, međunarodne institucije, drugi akteri</p> <p>Nakon vrlo niske uključenosti civilnog društva u ROB proces, što je bilo uslovljeno veoma ograničenim eksternim sredstvima za ovu reformu i veoma niskim stepenom motivisanosti da se sredstva i mehanizmi pokrenu iznutra, tokom 2020. godine veoma se razgranalo uključivanje različitih zainteresovanih strana, pre svega zahvaljujući inicijativi UN Women u Srbiji i kroz regionalni projekat, Gender Budget Watchdog projekt u kome je GKH, kao i inicijativi SKGO na lokalni. U ovom trenutku rade se ROB watchdog izveštaji u oko 15 lokalnih zajednica, urađen je izveštaj za COR</p> <p>5.c.1. I dalje se granaju različite inicijative koje dolaze iz civilnog društva. Veliki doprinos tome dat je i kroz trening za pružaoce podrške u implementaciji ROB-a Ocena: 3</p>	<p>Procenat žena i muškaraca u RS koji smatraju da imaju jednak pristup javnim uslugama, po statističkim regionima i demografskim karakteristikama</p> <p>Videti publikaciju Naša urušena prava, ŽPRS i FES Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti za 2019. godinu, FemPlatz i OHCHR Rodna analiza odgovora na covid 19, ŽPRS i OSCE Uticaj covid 19 pandemije i mera za njeno sprečavanje na socioekonomski položaj žena koje žive na selu, sa fokusom na poljoprivredu, SeCONS i UN Women Uticaj covid 19 pandemije i mera za njeno sprečavanje na preduzetnice u Srbiji, SeCONS i UN Women Ocena: 2</p>
<p>Datum stupanja na snagu propisa koji regulišu obavezu državnih službenika da u domenu svog rada aktivno doprinose ravnopravnosti i jednakosti građana i građanki RS</p> <p>Član 4, Načelo jednakosti (Svi su jednaki i uživaju jednak položaj i jednaku pravnu zaštitu, bez obzira na lična svojstva. Svako je dužan da poštuje načelo jednakosti, odnosno zabranu diskriminacije) ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE („Sl. glasnik RS“, br. 22/2009)</p> <p>Zakon o budžetskom sistemu („Sl. glasnik RS“, br. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 - ispr., 108/2013, 142/2014, 68/2015 - dr. zakon, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019 i 72/2019), član 79, uređuje pravila i obaveze za izveštavanje o izvršenju budžeta. A ova se obaveza odnosi i na ROB.</p> <p>Zakon o planskom sistemu Republike Srbije, („Sl. glasnik RS“, br. 30/2018) predviđa obaveznu ex ante procenu uticaja. Ocena 4</p>	<p>Učešće tela za RR u procesu planiranja javnih politika, po nivou (lokalni, pokrajinski, nacionalni), sektorima i vrsti učešća (konsultacije – koja faza, davanje predloga rešenja, usaglašavanje sa prioritetima strategije za RR, monitoring, drugo)</p> <p>Broj obuka za državne službenike na svim nivoima za ROB i monitoring javnih politika, prema vrsti obuke, broju učesnika po polu i nivou kome pripada institucija iz koje dolaze.</p> <p>Videti tabelu dole, Ukupno oko 2000 Ocena 4</p>	<p>Balans u broju sati neplaćenog rada u domaćinstvu za žene i muškarce</p> <p>U okviru državne uprave i lokalnih samouprava, skoro da nema pomaka u ovoj oblasti. Međutim, uadana je prva ekonomska analiza neplaćenih poslova u oblasti staranja koja je sprovedena u okviru projekta „Rodno odgovorno upravljanje – preraspodela neplaćenog rada“, koji zajednički realizuju Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost i UN Women, uz podršku Vlade Ujedinjenog Kraljevstva i britanske ambasade u Srbiji. Ocena: 3</p>
	<p>Primeri budžetskih korisnika koji su primenili rodnu analizu u pripremi budžeta u izveštajnom periodu</p> <p>Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, „Rodna ravnopravnost u saobraćaju u Srbiji“ Završni izveštaj – ključni nalazi, Sekons grupa za razvojnu inicijativu i Dornier Consulting International GmbH, 2019. godine Ministarstvo pravde, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture i Republički geodetski zavod, Rodna analiza sa predlogom indikatora, uvođenje „jednošalterskog sistema“ (“One stop shop”) za upis nepokretnosti u Srbiji – Faza 2, Jul 2020.</p>	<p>Stopa siromaštva, po polu za opštu populaciju, i za ciljane grupe (Romi i Romkinje, OSi, deca)</p> <p>Nije ocenjeno. Nema dovoljno podataka za ocenu.</p> <p>Napredak u osnovnim parametrima tržišta rada: a) zaposlenost; b) nezaposlenost; neaktivnost, po statističkim regionima, po polu i ostalim demografskim karakteristikama</p> <p>Pogledati dokument Zapošljavanje i preduzetništvo s tim što je situacija značajno pogoršana zbog kovida.</p>

Strukturalni	Procesni	Ishodi
	<p>Paket od 4 rodne analize u ekonomskoj sferi, NALED (Jovanović, V., Nikolin, S., Vladislavljević, A., Sekulović, I., Vasiljević, D)</p> <p>Rodna analiza ekonomskih programa i finansijskih mera u Srbiji, Pregled programa i mera Razvojne agencije Srbije i analiza uticaja na rodnu ravnopravnost, NALED uz podršku UN Women, Beograd, oktobar 2019.</p> <p>Rodna analiza ekonomskih programa i finansijskih mera u Srbiji, Rodna analiza programa, rezultata i uticaja Fonda za inovacionu delatnost sa preporukama zasnovanim na identifikovanim rodним jazovima, NALED uz podršku UN Women, Beograd, mart 2019.</p> <p>Izveštaj o rodним razlikama u javnim pozivima za podršku organizacijama civilnog društva (OCD) na lokalnom nivou, NALED uz podršku UN Women, Beograd, mart 2019.</p> <p>Ocena: 5 za one koji su primenili, ali ukupna ocena 4 jer nisu svi budžetski korisnici kojima je potrebna RA ispunili obavezu da je sprovedu.</p>	<p>Situacija se značajno pogoršala za žene na selu, mlade žene, Romkinje, žene sa invaliditetom, preduzetnice u uslužnim delatnostima i druge grupe.</p> <p>Za pohvalu je podrška MSP radi ublažavanja posledica pandemije na poslovanje, ali ta podrška nije dovoljna niti je adekvatno usmerena na najpogođenije sektore i grupe.</p> <p>Ocena: 2</p>
<p>Datum stupanja na snagu obaveze o primeni rodne analize kod planiranja i kreiranja politika, kao i kod izveštavanja o efektima politika</p> <p>čl. 31. Uredba o metodologiji upravljanja javnim politikama, analizi efekata javnih politika i propisa („Службени гласник РС“, број 8 од 8. фебруара 2019)</p> <p>Ocena: 5</p>	<p>Primeri javnih politika koji imaju a) transformativni potencijal u oblasti RR; b) kapacitet da sistemski utiču na RR; c) kapacitet da smanje rodnu neravnopravnost, prema oceni ekspertskeg panela</p> <p>Ocena: 1</p>	<p>Poboljšanje kvaliteta života za građane i građanke RS</p>
	<p>Primeri pomaka u integrisanju rodne ravnopravnosti u budžetski proces u izveštajnom periodu, prema oceni ekspertskeg panela</p> <p>Dobar primer predstavlja APV koja je uvela unapređenje u softver kojim se olakšava izlistavanje ROB ciljeva i pravljenje izveštaja kao i računanje investicija u rodnu ravnopravnost. Za 2018. godinu, na pokrajinskom nivou je izračunato da je za programe u kojima je primenjen ROB ukupno bilo planirano 8.950.000.000,00 RSD, a izvršeno 8.077.000.000,00. Ipak, ovo su iznosi za sve programe u celini, u kojima ima i drugih aktivnosti. Zbog toga je potrebno svakako raditi na unapređenju softvera i monetarnom izveštavanju o primeni ROB-a INDIKATOR 5C.1 CILJEVA ODRŽIVOG RAZVOJA – NACIONALNI IZVEŠTAJ ZA SRBIJU, V.Baćanović i dr M. Risteska, jul 2020..</p>	<p>Sagledati materijalne uslove života, zaposlenost, zdravlje, obrazovanje, slobodno vreme i socijalne interakcije, ekonomsku i fizičku sigurnost, dobro upravljanje i osnovna prava, prirodno i životno okruženje, sveukupno zadovoljstvo životom (na osnovu okvira koji je postavljen u A. Galonja i Ž. Šunderić, Praćenje socijalne uključenosti u Republici Srbiji, Indikatori kvaliteta života, oktobar 2017.).</p> <p>Ocena: 2</p>

Broj obuka za državne službenike na osnovu podataka UN Women

2015	368	309 ž + 59 m	181 (154ž + 27m)	91 (72w+19m)	46 (40ž + 6m)
2016	246	215 ž + 31 m	65 (55ž+ 10m)	45 (36ž+9m)	77 (66ž + 11m)
2017	212	177 ž + 35 m	72 (61ž + 11m)	52 (39ž + 13m)	
2018	165	129 ž + 36 m	64 (50ž + 14m)	63 (49ž + 14m)	
2019	285	234 ž + 51 m	19 (15ž + 4m)	43 (34ž + 8m)	50 (29ž + 9m)
2020	11	9 ž + 2 m			
TOTAL				1287	1073 ž + 214 m

Na ovaj broj treba dodati brojne obuke za lokalni nivo. Procena je da je ukupno obuhvaćeno oko 2000 državnih službenika i predstavnika institucija na lokalnom nivou. Održane su i različite obuke za civilno društvo. Na osnovu ovih obuka, uspostavljen je funkcionalni kapacitet za primenu osnovnih koraka. Potrebne su i nove obuke za institucije na svim nivoima, ali i dodatne obuke za jačanje rodних kompetencija i saradnju sa organizacijama civilnog društva koje rade na unapređenju rodne ravnopravnosti i koje imaju rodne kompetencije u različitim oblastima.

3

STUB II – ZELENA EKONOMIJA I ODGOVORNOST ZA RAZVOJ

3.1 POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ

Dr Kosana Beker

U Prvom izveštaju Ženske platforme za razvoj Srbije 2014–2020, pored početne ocene stanja u različitim oblastima, dati su i prioriteta za 2017. i 2018. godinu. U oblasti koja se odnosi na poljoprivredu i ruralni razvoj, većina prioriteta nije ostvarena. Iako ima određenih pomaka u ovoj oblasti, oni su veoma spori.

Pozitivno je što je ponovo uspostavljen Fond za zaštitu životne sredine, koji je nazvan Zeleni fond, kao i to što se objavljuju konkursi za raspodelu sredstava iz ovog fonda, što doprinosi ulaganju u zaštitu životne sredine. Međutim, rad fonda još uvek nije dovoljno transparentan, nedostaju podsticaji u mnogim oblastima zaštite životne sredine, nema posebnih podsticaja/konkursa za žene i ne može se utvrditi da li je raspodela sredstava rodno odgovorna.

Pozitivno je što je Uprava za agrarna plaćanja akreditovana za IPARD i počela je sa radom u decembru 2017. godine, odnosno počela je sa implementacijom IPARD II programa. Trenutno se IPARD II sprovodi kroz četiri mere, a u pripremi je akreditacija još dve mere. Međutim, učešće žena još uvek nije dovoljno u okviru IPARD programa.

Određeni propisi u vezi sa poljoprivredom i ruralnim razvojem su izmenjeni u izveštajnom periodu, ali nijedan zakon i dalje nije urodjen. Nije usvojen zakon o tradicionalnoj proizvodnji, koji je bio jedan od predloženih prioriteta, ali je pozitivno usvajanje dva pravilnika kojima se omogućava tzv. „prodaja na kućnom pragu“ – Pravilnik o malim količinama primarnih proizvoda koji služe za snabdevanje potrošača, području za obavljanje tih delatnosti kao i odstupanja koja se odnose na male subjekte u poslovanju hranom životinjskog porekla („Sl. glasnik RS“, br. 111/2017) i Pravilnik o proizvodnji i prometu malih količina hrane biljnog porekla, području za obavljanje tih delatnosti, kao i isključenju, prilagođavanju ili odstupanju od zahteva higijene hrane („Sl. glasnik RS“, br. 13/2020).

Podrška ženskim seoskim organizacijama nije adekvatna, od-

nosno postoji u pojedinim lokalnim samoupravama i u okviru pojedinih projekata koji se finansiraju iz donacija, ali je ova podrška fragmentirana, kratkotrajna i u najvećem broju slučajeva neodrživa na duži vremenski period.

Razvoj poljoprivrede i ruralni razvoj u Srbiji je evidentan, ali još uvek ne uključuje rodnu perspektivu. Kvalitet svakodnevnog života na selu nije poboljšan, infrastruktura nije razvijena, transport nije adekvatan, nedostaju usluge podrške, posebno u vezi sa brigom o deci i odraslima kojima je briga neophodna. Pored toga, ne podstiče se adekvatno ni dovoljno preduzetništvo i zadrugarstvo žena na selu, niti se prednost daje zeleno ekonomiji.

U izveštajnom periodu sela nisu postala bolja mesta za život, niti su na bilo koji način podstaknute migracije iz gradova ka selima.

Iako je statistika razvrstana po polu poboljšana, još uvek nedostaju razvrstani podaci po polu u pojedinim oblastima, a nedostaju podaci razvrstani i po drugim ličnim svojstvima (npr. invaliditet, starosno doba, mesto prebivališta i sl.). Nedostaju rodne analize mera podrške na svim nivoima (nacionalni, pokrajinski, lokalni), te se ne može utvrditi ko i na koji način ima više ili manje koristi od dostupne podrške. Evidentan je nedostatak multisektorskog planiranja mera za razvoj preduzetništva i zapošljavanja, kao i uključivanje preduzetnica i njihovih udruženja u planiranje ovih mera.

Pozitivno je što je 2019. godine pokrenuta kampanja *Žene žive i na selu*, koja je otpočeta konferencijom povodom Međunarodnog dana žena,⁶⁷ a biće organizovana kroz seriju obilazaka seoskih područja i razgovora sa ženama koje žive i rade na selu, sa ciljem da se ukaže na njihov položaj i da se društveno i ekonomski osnaže. Pored toga, održana je i donatorska konferencija za podršku projektu Jaka žena – snažno selo, na kojoj je Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija najavilo nastavak institucionalne i finansijske podrške programima za društveno i ekonomsko osnaživanje žena na

67 Opširnije: <http://sociojalnoukljucivanje.gov.rs/rs/odrzana-konferencija-zene-zive-i-na-selu/>

selu, uključujući i obezbeđivanje sredstava za programe u oblasti razvoja informacionog društva u 2019. godini, između ostalog, sa ciljem podizanja nivoa digitalne pismenosti i digitalnih kompetencija žena iz ruralnih oblasti.⁶⁸

U Srbiji se poslednjih godina više ulaže u organsku proizvodnju, a primetan je spor, ali kontinuirani rast površina pod organskom proizvodnjom i veoma blago povećanje učešća organske poljoprivredne proizvodnje u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji.⁶⁹

68 Opširnije: <https://pametnoibezbedno.gov.rs/vest/1486>

69 *Organska proizvodnja u Srbiji. Zdrava zemlja, zdrava hrana*, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Beograd, 2020, dostupno na: <http://www.minpolj.gov.rs/wp-content/uploads/dokumente/organska/Bro%C5%A1ura%20organic%20SRB.pdf?script=lat>

Pregled po indikatorima za oblast Poljoprivreda i ruralni razvoj Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturni indikatori	Status	Ocena
Datum ponovnog uspostavljanja Fonda za zaštitu životne sredine	Fond ponovo uspostavljen 2016. godine (Zakon o zaštiti životne sredine). Naziv fonda je promenjen u Zeleni fond Republike Srbije	5
Urođnjene politike razvoja poljoprivrede	<p>I dalje ne postoje urađene rodne analize u poljoprivrednim granama u periodu od oktobra 2016. do juna 2020. godine, kao ni rodne politike.</p> <p>Positivan primer je Rodna analiza Pokrajinskog sekretarijata za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo iz septembra 2017. godine, (Sanja Nikolin i Aleksandra Vladislavljević, <i>Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo: Rodna analiza</i>, UN Women, Beograd, septembar 2017. godine.) koja sadrži detaljnu analizu situacije u AP Vojvodini i preporuke za poboljšanje stanja rodne ravnopravnosti.</p> <p>Prema podacima iz Petog izveštaja o napretku u uvođenju rodno odgovornog budžetiranja u sistem planiranja javnih finansija u Republici Srbiji u 2019. godini (budžet za 2020. godinu), (<i>Peti izveštaj o napretku u uvođenju rodno odgovornog budžetiranja u sistem planiranja javnih finansija u Republici Srbiji u 2019. godini, budžet za 2020. godinu</i>, UN Women, Koordinaciono telo za rodnu ravnopravnost i Ministarstvo finansija, Beograd, april 2020.) različit je napredak u ostvarivanju rodno odgovornog budžetiranja:</p> <p>Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede planira da sprovede rodnu analizu i utvrdi prioritete u oblasti rodne ravnopravnosti unutar svog resora, što je pozitivan pomak. Do budžeta za 2019. godinu, ovo ministarstvo je u okviru Programa 0101</p> <p>Podsticaji u poljoprivredi i ruralnom razvoju (PA 0005 kreditna podrška) u opisu aproprijacije imalo sledeću rečenicu: Raspored i korišćenje sredstava ove aproprijacije vršiće se u skladu sa posebnim aktom Vlade uz vođenje računa o unapređenju rodne ravnopravnosti. Međutim, u budžetima za 2019. i 2020. godinu ove napomene nema, pa se ne može utvrditi da li se odustalo ili se na neki drugi način obezbeđuje unapređenje rodne ravnopravnosti. Ukoliko se ovo više ne primenjuje, to je nazad za ministarstvo.</p> <p>Uprava za šume – navedeno je da će se tokom 2020. godine sprovesti rodna analiza u okviru sprovođenja aktivnosti za uvođenje principa rodno odgovornog budžetiranja u budžetski proces, sa ciljem unapređenja rodne ravnopravnosti – veoma pozitivno.</p> <p>Uprava za poljoprivredno zemljište – u okviru Programa 0102 – Zaštita, uređenje, korišćenje i upravljanje poljoprivrednim zemljištem i programske aktivnosti 0001 – Podrška uređenju poljoprivrednog zemljišta, postavljen je indikator: učešće poljoprivrednih gazdinstava gde su nosioci ženskog pola u ukupnom broju gazdinstava koja su ostvarila pravo i uredila zemljište.</p> <p>Uprava za agrarna plaćanja – u okviru Programa 0103 – Podsticaji u poljoprivredi i ruralnom razvoju, Projekat 4005 – IPARD, u okviru cilja br. 1 – unapređenje stanja osnovnih sredstava poljoprivrednih gazdinstava koja se bave poljoprivrednom proizvodnjom, postavljena su dva indikatora relevantna za rodnu ravnopravnost: udeo učešća gazdinstava čiji su nosioci žene u ukupnoj vrednosti investicija u prerađivačke kapacitete i udeo učešća žena nosilaca gazdinstava u ukupnoj vrednosti investicija u fizičku imovinu. Međutim, postavljene bazne vrednosti za 2017. godinu su 0, a planirano je 40 u 2020. godini. Treba imati u vidu da bazna vrednost nije 0 i da bi to trebalo korigovati, ali je pozitivno postavljanje ovih indikatora jer je veoma važno učešće žena u ulaganjima u prerađivačke kapacitete. S druge strane, ovi indikatori su bili postavljeni i za 2018. godinu, sa ciljanim vrednostima od po 35% gazdinstava čiji su nosioci žene, ali ove ciljane vrednosti nisu dostignute. Umesto ciljanih 35%, u 2018. godini ostvaren je znatno manji udeo od 15,6%, a jedino obrazloženje koje je dato za ovo odstupanje je da realizacija IPARD programa počinje u 2018. godini. (Sanja Nikolin i Aleksandra Vladislavljević, <i>Prvi izveštaj o učinku na osnovu ROB ciljeva u budžetu za 2018. godinu na nacionalnom nivou i na nivou Autonomne Pokrajine Vojvodine</i>, UN Women, Beograd, 2019.)</p>	3

Strukturni indikatori	Status	Ocena
Zakonski i strateški okvir jačaju pristup uslugama za žene na selu	<p>Zakoni i podzakonska akta i dalje ne uključuju rodni aspekt.</p> <p>Positivan primer je obezbeđenje sredstava za kupovinu seoskih kuća za mlade parove u Vojvodini. Ovaj konkurs se objavljuje svake godine, a u 2020. godini je raspisan osmi konkurs po redu i 25 parova je dobilo ova sredstva.</p> <p>Positivan primer su i dva pravilnika koja su usvojena u izveštajnom periodu, koja omogućavaju tzv. prodaju na kućnom pragu, kojim se bitno olakšava poslovanje malim poljoprivrednicima, a posebno ženama koje mogu da prodaju svoje prerađene proizvode pod olakšanim uslovima:</p> <p>Pravilnik o malim količinama primarnih proizvoda koji služe za snabdevanje potrošača, području za obavljanje tih delatnosti kao i odstupanja koja se odnose na male subjekte u poslovanju hranom životinjskog porekla („Sl. glasnik RS”, br. 111/2017)</p> <p>Pravilnik o proizvodnji i prometu malih količina hrane biljnog porekla, području za obavljanje tih delatnosti, kao i isključenju, prilagođavanju ili odstupanju od zahteva higijene hrane („Sl. glasnik RS”, br. 13/2020)</p> <p>Izmenjen je i Pravilnik o označavanju, deklarisanju i reklamiranju hrane („Sl. glasnik RS”, br. 19/2017, 16/2018 i 17/2020), sa ciljem da se omogući da domaći proizvodi mogu da budu adekvatno označeni i stavljeni u promet. Ovim pravilnikom su regulisane dve oznake:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Domaći proizvod sa mog gazdinstva (za proizvode koji se proizvode na poljoprivrednom gazdinstvu) - Domaći proizvod iz mog kraja (za proizvode koji se proizvode u objektu malog kapaciteta) <p>Propisi doneti u izveštajnom periodu, bez rodne perspektive:</p> <p>Uredba o bližim uslovima koje moraju da ispunjavaju korisnici sredstava, uslovima i načinu raspodele sredstava, kriterijumima i merilima za ocenjivanje zahteva za raspodelu sredstava, načinu praćenja korišćenja sredstava i ugovorenih prava i obaveza, kao i drugim pitanjima od značaja za deljivanje i korišćenje sredstava Zelenog fonda Republike Srbije, „Sl. glasnik RS”, br. 25/2018.</p> <p>Pravilnik o bližim uslovima za dodelu i korišćenje sredstava Zelenog fonda Republike Srbije, „Sl. glasnik RS”, br. 31/2018.</p> <p>Zakon o izmenama i dopunama Zakona o sredstvima za zaštitu bilja (2019) Zakon o izmenama i dopunama Zakona o bezbednosti hrane (2019) Zakon o izmenama i dopunama Zakona o sredstvima za ishranu bilja i oplemenjivačima zemljišta (2019) Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zdravlju bilja (2019) Zakon o izmenama i dopunama Zakona o poljoprivrednom zemljištu (2017)</p> <p>Izrađene su Polazne osnove za izradu Nacrta zakona o vodama (2018)</p>	3
Usaglašavanje politika ruralnog razvoja sa EU okvirom	<p>Usvojen je Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom kojim je prvi put omogućeno poljoprivrednicima korišćenje porodiljskog odsustva i odsustva sa rada radi nege deteta (ostale naknade po osnovu rođenja deteta, nege deteta i posebne nege deteta) za decu rođenu posle 1. jula 2018. godine.</p> <p>Međutim, ovo pravo je omogućeno samo ženama koje su u periodu od 18 meseci pre rođenja deteta ostvarivale prihod kao nositeljke poljoprivrednog gazdinstva sa statusom lica koje samostalno obavlja delatnost, kao i ženama koje su u periodu od 24 meseca pre rođenja deteta bile poljoprivredne osiguranice.</p>	4
Usaglašavanje politika ruralnog razvoja sa EU okvirom	<p>Akcionni plan za prenošenje, sprovođenje i primenu pravnih tekovina EU u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja usvojen je u novembru 2018. godine i poslat je Evropskoj komisiji na odobrenje.</p> <p>Uprava za agrarna plaćanja je akreditovana za IPARD i počela je sa radom u decembru 2017. godine, odnosno počela je sa implementacijom IPARD programa.</p>	5
	<p>Positivno je osnivanje EU Konventa za oblast poljoprivrede i ruralnog razvoja, koji je bio relativno aktivan u izveštajnom periodu.</p>	4

Procesni indikatori	Status	Ocena
Procenat sredstava Fonda usmeren na podsticanje ženskih inicijativa u oblasti ruralnog razvoja	<p>Fond je uspostavljen u 2016. godini, kao Zeleni fond Republike Srbije</p> <p>U periodu 2018–2020. godine objavljivani su pozivi za dodelu sredstava za pošumljavanje iz ovog fonda. Konkursi ne sadrže rodnu perspektivu.</p> <p>Nije bilo konkursa za podsticanje ženskih inicijativa u oblasti ruralnog razvoja.</p>	1
Procenat sredstava Fonda usmeren na podsticaj reciklažnoj industriji, razloženo po polu vlasnika preduzeća i iznosu sredstava	<p>Iz Zelenog fonda je realizovan konkurs za podsticaje za ponovnu upotrebu i iskorišćenje otpada – subvencije privrednim društvima za 2019. godinu. Ukupan fond je bio 2.600.000.000,00 dinara, a 22 privredna društva su dobila subvenciju, od toga samo tri u kojima su žene zakonske zastupnice/direktorke (nema podataka o polu vlasnika preduzeća). Procenat od ukupnih subvencija koje su dobila privredna društva koja vode žene iznosi 2,14%.</p>	1
Procenat sredstava Fonda usmeren na podsticanje žena da se uključe u poljoprivredu znanja	<p>Nije bilo konkursa iz sredstava Zelenog fonda usmerenih na podsticanje žena da se uključe u poljoprivredu znanja.</p>	0
Rodna analiza prepoznaje kritične tačke u poljoprivrednim granama	<p>U izveštajnom periodu izrađena je Rodna analiza Pokrajinskog sekretarijata za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo (septembar 2017. godine), koja sadrži detaljnu analizu situacije u AP Vojvodini i preporuke za poboljšanje stanja rodne ravnopravnosti.</p>	2
Učešće žena u subvencijama u poljoprivredi, u izveštajnom periodu prema iznosu, vrsti, grani	<p>Uredbom o raspodeli podsticaja u poljoprivredi i ruralnom razvoju u 2019. godini, kao i pravilnicima (na primer, Pravilnik o podsticajima za unapređenje ekonomskih aktivnosti na selu kroz podršku nepoljoprivrednim aktivnostima, „Sl. glasnik RS“, br. 54/19; Pravilnik o podsticajima programima za diversifikaciju dohotka i unapređenje kvaliteta života u ruralnim područjima kroz podršku mladim poljoprivrednicima, „Sl. glasnik RS“, br. 46/2018, 50/2018, 35/2019. i 78/2019) donetim na osnovu Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, za neke od podsticaja ruralnom razvoju bile su propisane određene pogodnosti za žene:</p> <p>1. Podsticaji merama ruralnog razvoja</p> <p>Mera 3: Podsticaji za diversifikaciju dohotka i unapređenje kvaliteta života u ruralnim područjima:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Unapređenje ekonomskih aktivnosti na selu kroz podršku nepoljoprivrednim aktivnostima. U okviru ove mere podstiču se investicije u sektoru ruralnog turizma i sektoru starih i umetničkih zadata, odnosno domaće radinosti. Ukoliko je podnosilac zahteva žena, planirani su dodatni bodovi (15/100 bodova) prilikom rangiranja. - Podrška mladima u ruralnim područjima. U okviru ove šeme podsticaja, propisani su dodatni bodovi za žene podnositeljke zahteva (5/100 bodova). <p>2. Kreditna podrška</p> <p>Posebna povoljnost za žene korisnice ogleđa se u nižoj kamatnoj stopi za otplatu kredita, kako je propisano Pravilnikom o uslovima i načinu ostvarivanja prava na kreditnu podršku.</p> <p>3. Podsticaji za pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja (Pravilnik o podsticajima za podršku programima koji se odnose na pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja, „Sl. glasnik RS“, br. 3/2019).</p> <p>Kako bi se osiguralo da se prilikom planiranja lokalnih strategija uzmu u obzir specifične potrebe žena u ruralnim područjima, jedan od elemenata za bodovanje kvaliteta lokalnih strategija ruralnog razvoja je i taj da li su žene učestvovala u izradi (5/100 bodova). Dodatni bodovi se ostvaruju ukoliko žene učestvuju u Partnerstvu, (Partnerstvo za teritorijalni ruralni razvoj jeste udruženje predstavnika javnog, privatnog i civilnog sektora određenog ruralnog područja koje je osnovano u skladu sa zakonom kojim se uređuju udruženja, član 2, stav 1, tačka 5 Pravilnika o podsticajima za podršku programima koji se odnose na pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja) koje je zaduženo i za praćenje implementacije lokalne strategije. Kako se procenat žena koje učestvuju u Partnerstvu povećava, raste i broj bodova koji dobijaju lokalne strategije za ruralni razvoj (ukoliko ima 20% žena 2/100 bodova, 20% – 40% žena 3/100 bodova, a preko 40% dobijaju 4/100 bodova).</p> <p>Programi podrške poljoprivredi i ruralnom razvoju na nivou APV i jedinica lokalne samouprave propisuju posebne mere za žene korisnice, ali nema pouzdanih podataka i informacija o ovim podsticajima.</p> <p>U 2019. godini podneto je ukupno 16.675 zahteva za podsticaje ruralnom razvoju koji se finansiraju sredstvima budžeta Republike Srbije. Od ovog broja, odobreno je 7.437 zahteva (44,6%), od čega su 19,6% bili zahtevi čiji je podnosilac žena. Ukupno odobreni iznos sredstava za podsticaje ruralnom razvoju u 2019. godini bio je 2.889.551.621,36 dinara (24,5 miliona EUR), od čega je 23,2% odobreno ženama. Prosečni iznos sredstava odobrenih ženama iznosio je 3917,3 EUR po korisniku i viši je u odnosu na prosečan iznos podsticaja odobrenih muškarcima (3145,9 EUR). (Podaci dobijeni od ministarstva na upit organizacije SeCons Beograd, za potrebe izrade studije o rodnom aspektima poljoprivrede i ruralnog razvoja, 2020).</p> <p>Posmatrano prema pojedinim merama, vidljiv je visok udeo žena među korisnicima podsticaja za nabavku kvalitetnih priplodnih grla (24,1%), kao i njihovo visoko učešće u odobrenim sredstvima za ove namene (26,5%). Međutim, žene su znatno manje zastupljene kako među korisnicima podsticaja za organsku-stočarsku proizvodnju (8,3%), tako i u ukupno odobrenim sredstvima za ove namene (6,7%). Izuzimajući organsku stočarsku proizvodnju, kod svih drugih vidova podsticaja udeo žena u raspodeljenim sredstvima viši je u odnosu na njihovo učešće u broju korisnika. (Ibid)</p>	4

Procesni indikatori	Status	Ocena
Učešće žena u IPARD fondovima u izveštajnom periodu	<p>Podršku u jačanju položaja žena u poljoprivredi pruža IPARD II program, kroz tri akreditovane mere:</p> <p>Mera 1 – Investicije u fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstava Žene mogu ostvariti bespovratnu podršku u iznosu od 60%. U slučajevima kada je vrednost podnetih zahteva veća od vrednosti opredeljenih sredstava za taj poziv, žene nositeljke poljoprivrednog gazdinstva ili žene preduzetnice, prilikom bodovanja i rangiranja dobijaju dodatne bodove čime mogu osigurati bolju poziciju na rang-listi. Žene mogu konkurisati za različite tipove investicija za unapređenje poljoprivredne proizvodnje, koje se odnose na fizičku imovinu poljoprivrednih gazdinstva i to u sektorima proizvodnje mleka, mesa, jaja, grožđa, voća i povrća i ostalih useva.</p> <p>Mera 3 – Investicije u fizičku imovinu koje se tiču prerade i marketinga poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva Registrovane preduzetnice ili vlasnice privrednih društava mogu ostvariti podršku u iznosu od 50% za investicije u oblasti prerade mleka, mesa, voća i povrća i jaja, kao i u sektoru proizvodnje vina.</p> <p>Mera 7 – Diversifikacija poljoprivrednih gazdinstava i razvoj poslovanja Za podršku razvoju ruralnog turizma žene, kao potencijalne korisnice IPARD sredstava, mogu konkurisati kroz Meru 7 za široku lepezu investicija, od izgradnje, rekonstrukcije i opremanja objekata za smeštaj, preko nabavke opreme za rekreaciju i uređenja igrališta za decu, do nabavke opreme za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora. U ovoj meri, dodatne bodove pri rangiranju zahteva dobijaju žene podnositeljke zahteva ili preduzeća koja u strukturi zaposlenih imaju najmanje 30% žena. Kroz podršku koju pruža IPARD II program u okviru pet poziva za Meru 1, žene su podnele 279 zahteva za odobravanje projekata za razvoj i unapređenje poljoprivredne proizvodnje. Korisnicama IPARD podsticaja odobreno je preko 393 miliona dinara za realizaciju investicija, a isplaćeno 165,5 miliona dinara. To je ukupno 24% odobrenih zahteva žena, a udeo u isplaćenim sredstvima je 23,7%.</p> <p>Za Meru 3 podneto je 107 zahteva, ali nijedan zahtev nije podnela žena.</p> <p>Za Meru 7 poziv je bio otvoren do 1. 10. 2020. godine</p>	4
Učešće žena u istraživanju i razvoju u poljoprivredi i šumarstvu	Podaci nisu dostupni	0
Udeo žena na rukovodećim mestima u javnim preduzećima u poljoprivredi i šumarstvu	Podaci nisu dostupni	0
Primeri državnih podsticaja koji ciljaju žensko preduzetništvo u agroindustriji, poljoprivredi i žene na selu, po vrsti podsticaja i nameni	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja objavilo je konkurs za dodelu finansijskih sredstava u 2018. godini za podršku projektima udruženja u oblasti ekonomskog osnaživanja žena na selu, za šta je opredeljeno tri miliona dinara.	2
Broj i procenat žena na upravljačkim pozicijama u agroindustriji	Podaci nisu dostupni	0
Broj žena u statusu pomažućih članova domaćinstva koja imaju socijalno i zdravstveno osiguranje, prema demografskim karakteristikama	<p>2015: 180.000 osoba u statusu pomažućih članova domaćinstva 56.000 muškaraca 124.000 žena (68,8%)</p> <p>2019: 137.100 osoba u statusu pomažućih članova domaćinstva 37.900 muškaraca 99.200 žena (72,3%)</p> <p>Iako se ukupan broj osoba u statusu pomažućih članova domaćinstva smanjio u Srbiji, povećan je udeo žena u ovom statusu. Nema podataka o socijalnom i zdravstvenom osiguranju pomažućih članova domaćinstava</p>	-1
Primeri inovativnih javnih usluga za žene na selu	Nema podataka o javnim inovativnim uslugama za žene na selu.	0

Procesni indikatori	Status	Ocena
Dostupnost osnovnih obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i ekonomskih usluga za žene na selu, iz izveštaja ženskih organizacija i drugih OCD	<p>Seosko stanovništvo u Srbiji suočava se sa preprekama u pristupu uslugama socijalne zaštite (udaljenost, nedostatak sredstava za plaćanje prevoza). Teret obavljanja svakodnevnih poslova u domaćinstvu (rad u domaćinstvu i briga o drugim članovima porodice) otežava ženama pristup uslugama centara za socijalni rad, opštinskim službama i službi za zapošljavanje. Procedure za ostvarivanje prava i usluga su komplikovane i teško razumljive, a zaposleni često ne pružaju adekvatnu podršku. (Sanja Milutinović Bojanić, Verica Pavić Zetner i Jelena Čeriman (ur.), Siromaštvo, ruralnost, rod: istraživanje funkcionisanja sistema socijalne zaštite u ruralnim oblastima Srbije, CE-LAP i IFDT, Beograd, 2016, str. 86.)</p> <p>Zdravstveni status ruralnog stanovništva je lošiji, posebno žena, pri čemu se osobe koje žive na selu susreću sa dodatnim teškoćama u pristupu zdravstvenim uslugama. Podaci iz 2017. godine pokazuju da je bilo samo 3% poljoprivrednika koji su zdravstveno osigurani. (Regional Initiative on Empowering Smallholders and Family Farms for Improved Rural Livelihoods and Poverty Reduction, Smallholders and family farms in Serbia, Country Study Report 2019, FAO, Budapest, 2020 str. 88, dostupno na: http://www.ruralsrbija.rs/sites/default/files/doku_vest/04_2020/Smallholders%20and%20family%20farms%20in%20Serbia.pdf)</p> <p>Žene na selu susreću se sa brojnim preprekama u korišćenju zdravstvenih i socijalnih usluga, posebno starije žene. Usluge im nisu dostupne usled višestruke deprivacije, marginalizacije i diskriminacije. Zdravstvena zaštita je uglavnom nedostupna u selima, nema redovnog javnog prevoza do gradova u kojima se pružaju zdravstvene usluge, a i kada je dostupan prevoz, nije pristupačan mnogim starijim ženama (fizički i/ili finansijski), liste čekanja za specijalističke preglede su dugačke, a i samo zakazivanje je starijim ženama veoma otežano. Takođe, starije žene sa sela su u veoma malom broju korisnice usluga socijalne zaštite. (Istraživanje o položaju starijih žena u Srbiji, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 2018, str. 24–25 i 33–34, dostupno na: http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2019/08/Polozaj-starijih-zena-u-Srbiji-10.4.2019.-digitalna-verzija.pdf)</p> <p>Podaci Republičkog zavoda za statistiku iz 2018. godine pokazuju da je u predškolsko obrazovanje i vaspitanje bilo uključeno više od četvrtine dece mlađe od tri godine, skoro dve trećine dece uzrasta od tri godine do polaska u pripremni predškolski program (PPP), dok je obuhvat dece pripremnim predškolskim programom gotovo potpun. Međutim, značajne su razlike u pogledu obuhvata dece u uzrastu 3–5 godina, odnosno, deca iz ruralnih sredina su bitno manje uključena.</p>	1
Broj ženskih seoskih udruženja	<p>U AP Vojvodini preko 400 seoskih udruženja (Ženske seoske organizacije u Vojvodini u 2014. godini, dostupno na: http://www.brand-co.net/wordpress/wp-content/uploads/2012/01/baza_zenskih_seoskih_organizacija_u_vojvodini.pdf i Žene i ruralni razvoj – Baza, dostupno na: https://soldatovic.org/zirrs/baza-podataka/), ali baza podataka nije ažurirana.</p> <p>Za ostatak Srbije i dalje nema podataka.</p>	0
Mere za jačanje kapaciteta ženskih organizacija u ruralnim područjima i pristup tržištima	<p>Podrška se obezbeđuje kontinuirano u AP Vojvodini (Opširnije na sajtu Pokrajinskog sekretarijata za socijalnu politiku, demografiju i ravnopravnost polova: http://www.socijalnapolitika.vojvodina.gov.rs/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B8/%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0/)</p> <p>Nema kontinirane podrške u ostatku Srbije.</p>	1
Analiza podsticaja za ruralni razvoj u izveštajnom periodu, prema iznosu i nameni	<p>Nema sveobuhvatne dostupne analize za izveštajni period.</p>	2
Primeri konsultacija sa ženskim organizacijama koje rade u ruralnim područjima	<p>Podsticaji za pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja (Pravilnik o podsticajima za podršku programima koji se odnose na pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja, „Sl. glasnik RS“, br. 3/2019.) – jedan od elemenata za bodovanje kvaliteta lokalnih strategija ruralnog razvoja je učešće žena u izradi (5/100 bodova). Dodatni bodovi se ostvaruju ukoliko žene učestvuju u Partnerstvu (Partnerstvo za teritorijalni ruralni razvoj jeste udruženje predstavnika javnog, privatnog i civilnog sektora određenog ruralnog područja koje je osnovano u skladu sa zakonom kojim se uređuju udruženja, član 2, stav 1, tačka 5 Pravilnika o podsticajima za podršku programima koji se odnose na pripremu i sprovođenje lokalnih strategija ruralnog razvoja), koje je zaduženo i za praćenje implementacije lokalne strategije. Kako se procenat žena koje učestvuju u Partnerstvu povećava, raste i broj bodova koji dobijaju lokalne strategije za ruralni razvoj (ukoliko ima 20% žena – 2/100 bodova, 20% – 40% žena – 3/100 bodova, a preko 40% dobijaju 4/100 bodova).</p>	2

Procesni indikatori	Status	Ocena
Dostupnost mapiranih dobrih i inovativnih modela ruralnog razvoja u Evropi i u Srbiji	Nema dostupnih podataka.	0
Podsticaji za organsku proizvodnju i proizvodnju na maloj površini zemljišta	U 2020. godini, podsticaji za organsku proizvodnju značajno su povećani u odnosu na 2019. godinu (Podsticaji za organsku proizvodnju u 2020. godini značajno povećani, PoljoSfera, 13. 1. 2020, dostupno na: https://www.poljosfera.rs/agrosfera/agro-teme/organska-proizvodnja-i-ekologija/podsticaji-za-organsku-proizvodnju-u-2020-godini-znacajno-povecani/). Ukupan iznos finansijskih sredstava izdvojen za organsku proizvodnju u 2020. godini je povećan za više od 3 puta u odnosu na 2019. godinu, i iznosi 350.000.000,00 dinara, od čega za: – organsku biljnu proizvodnju, u iznosu od 150.000.000 dinara, koji su uvećani za 120% u odnosu na podsticaje za konvencionalnu biljnu proizvodnju (26.000,00 dinara po ha) (Serbia Organica, Aktuelni podsticaji 2020, dostupno na: https://serbiaorganica.info/podsticajna-sredstva/aktuelni-podsticaji/) – organsku stočarsku proizvodnju, u iznosu od 200.000.000 dinara, koji su uvećani za 40% u odnosu na podsticaje za konvencionalnu stočarsku proizvodnju.	4
Dostupnost podrške ženskim zadrugama	Iako je Zakon o zadrugama usvojen 2016. godine, u izveštajnom periodu nije bilo programa podrške ženskim zadrugama.	0
Mere za podršku standardizaciji i sertifikaciji ženskog stvaralaštva i ženskih proizvoda	Podaci nisu dostupni.	0
Učešće u odlučivanju na nivou MZ po polu	Podaci nisu javno dostupni, izbori su bili u junu 2020. godine, potrebno je prikupiti podatke o odlučivanju na nivou mesnih zajednica, razvrstane po polu.	0

Indikatori ishoda	Status	Ocena
Procenat stanovništva pokriven kanalizacionom i odvodnom mrežom, posebno za Vojvodinu	58,84% kanalizacija (2014); 83,47% vodovod (2014); 11,34% priključeno na sistem sa tretmanom otpadnih voda (2014); 61,11% kanalizacija (2018); 85,21% vodovod (2018); 13,69% priključeno na sistem sa tretmanom otpadnih voda (2018) (DevInfo Baza, dostupno na: http://devinfo.stat.gov.rs/republika_srbija/libraries/asp/Home.aspx). I kvalitet i pokrivenost ruralne infrastrukture nisu zadovoljavajući. Za veći deo ruralne infrastrukture odgovorne su lokalne samouprave, a finansijska sredstva koja su na raspolaganju lokalnim samoupravama nisu dovoljna za sva neophodna infrastrukturna ulaganja. (Regional Initiative on Empowering Smallholders and Family Farms for Improved Rural Livelihoods and Poverty Reduction, Smallholders and family farms in Serbia, Country Study Report 2019, FAO, Budapest, 2020, str. 115.)	2
Učešće žena u poljoprivredi znanja	Podaci nisu dostupni	0
Javne politike bolje odgovaraju na potrebe žena u sektoru poljoprivrede, anketa	Anketa nije sprovedena. Javne politike i dalje ne uvažavaju princip rodne ravnopravnosti. Ima malih pomaka koji se odnose na kriterijume u vezi sa bodovanjem za određene podsticaje u poljoprivredi i ruralnom razvoju.	2
Povećano učešće žena u agro-industriji	Podaci nisu dostupni.	0
Procenat žena koje su nosioci komercijalnih poljoprivrednih gazdinstava, po opštini	Prema podacima sa popisa poljoprivrede (2012) u Republici Srbiji bilo je 17,3% gazdinstava čiji su nosioci žene. Registrom poljoprivrednih gazdinstava u 2019. godini bilo je obuhvaćeno 480.836 gazdinstava, od čega 71,7% bilo u aktivnom statusu. Udeo gazdinstava čiji je nosilac žena u ukupnom broju registrovanih gazdinstava je 26,4%, a u broju gazdinstava u aktivnom statusu 23,4% (Podaci dobijeni od ministarstva na upit organizacije SeCons Beograd, za potrebe izrade studije o rodnom aspektima poljoprivrede i ruralnog razvoja, 2020. Videti još i: Natalija Bogdanov i Marija Babović, Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava, 2018 – Radna snaga i rad na poljoprivrednim gazdinstvima – stanje i trend, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2019). Nisu javno dostupni podaci po opštinama. Najveći udeo gazdinstava čiji je nosilac žena zabeležen je u Zaječarskom okrugu (35%), a najniži u Kosovsko-pomoravskom (7%) (Ibid). U odnosu na 2012. godinu (Popis poljoprivrede), učešće žena među nosiocima gazdinstava je povećano, u svim regionima. Značajniji rast učešća žena među nosiocima gazdinstava u regionu Istočne i Južne Srbije je posledica povećanja broja veoma malih gazdinstava (manje od 2 ha zemljišta) (Natalija Bogdanov i Marija Babović, Anketa o strukturi poljoprivrednih gazdinstava, 2018 – Radna snaga i rad na poljoprivrednim gazdinstvima – stanje i trend, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2019.).	

Indikatori ishoda	Status	Ocena
Promena u kvalitetu života žena na selu u odnosu na polaznu procenu, anketa po regionima	Podaci nisu dostupni. Potrebno je uraditi anketu po regionima.	0
Uspostavljen je dijalog između ženskih organizacija i donosilaca odluka u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja na svim nivoima	Nije uspostavljen kontinuirani dijalog.	-1
Učešće organske proizvodnje u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji	2015. 15.298 ha, što je 0,50% od ukupne poljoprivredne proizvodnje 25% je učešće žena sertifikovanih organskih proizvođačica što je više nego u konvencionalnoj poljoprivredi. 2019. (Organska proizvodnja u Srbiji. Zdrava zemlja, zdrava hrana, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Beograd, 2020) 21.265 ha, što je 0,61% (Organska proizvodnja u Srbiji 2020, Nacionalno udruženje za razvoj organske proizvodnje Serbia Organika, Beograd, 2020, dostupno na: https://serbiaorganica.info/wp-content/uploads/2021/01/ORGANSKA-PROIZVODNJA-U-SRBIJI-2020-online-1.pdf) od ukupne poljoprivredne proizvodnje Učešće žena – nema javno dostupnih podataka.	2
Ulaganje u infrastrukturu u ruralnim područjima (Veliki deo nadležnosti u održavanju i širenju mreže komunalnih sistema je na lokalnim samoupravama, u kojima dugogodišnji manjak javnih investicija predstavlja najveće strukturno ograničenje. Lokalne javne finansije: problemi, rizici i preporuke, Fiskalni savet, 2017, dostupno na: http://www.fiskalnisavet.rs/doc/analize-stavovi-predlozi/Lokalne%20javne%20finansije_%20Problemi,%20rizici%20i%20preporuke%20(2017).pdf) u odnosu na baznu vrednost	Podaci nisu javno dostupni (Nerazvijena infrastruktura, kako u pogledu pokrivenosti ruralnih područja određenim komunalnim sistemima, tako i u pogledu njihovog kvaliteta i ravnomerne dostupnosti, spada među ključne ograničavajuće faktore razvoja ruralne ekonomije i životnog standarda ruralnog stanovništva (pristup ispravnoj vodi za piće, pristup kanalizaciji, organizovano odnošenje smeća i daljinsko grejanje)).	0

3.2 PREDUZETNIŠTVO I ZAPOŠLJAVANJE

Višnja Baćanović

Ključni pomaci

- Broj preduzetnica je porastao u odnosu na 2016. godinu; 31,7% preduzeća je u vlasništvu žena, odnosno za 5% više nego 2012. godine⁷⁰.
- Od 2016. godine – Godine preduzetništva povećao se broj mera podrške za razvoj biznisa i malih i srednjih preduzeća;
- Porastao je broj dostupnih rodni analiza u oblasti podrške preduzetništvu, uključujući i one koje se odnose na posledice epidemije kovida 19;
- Srbija je na Doing bussines listi napredovala za 3 mesta – sa 47 u 2016. godini na 44 u 2020. godini.
- Podržane su značajne inicijative i programi za podršku preduzetnicama u okviru projekta „Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti“ i povećana je vidljivost ženskog preduzetništva;
- Sprovedene su sveobuhvatne rodne analize mera za podršku preduzetništvu koje jasno ukazuju na ključne prepreke za žene u dostupnosti mera za podršku preduzetništvu⁷¹ i uključuju set preporuka za unapređenje i urodnavanje postojećih programa.
- Uvedena je mera za upis zajedničkog vlasništva nad nepokretnostima;
- Stopa nezaposlenosti je smanjena sa 16.1% 2016. na 11.1% 2020. za žene, a aktivnost povećana za 59.6% 2017. na 61.3% u 2020. Stopa aktivnosti mladih žena (15–24 godine) se smanjila. U odnosu na mlade muškarce je manja za oko 14%, a u odnosu na 2017. godinu povećana za oko 2%.
- U 2019. godini bilo je zaposleno 41.9% žena i 56,6% muškaraca; nezaposleno 5.2% žena i 6.2% muškaraca, a neaktivno 37.3% muškaraca i 52.9% žena⁷².
- Udeo neformalne zaposlenosti u nepoljoprivrednim delatnostima je opao od 2019. do 2020. godine, sa 6.4% u IV kvartalu 2019. na 4.9% u I, odnosno 3.3% u II kvartalu 2020, dok je u istom periodu za muškarce opao sa 11.1% na 8.1%. Neformalna nezaposlenost žena je veća od neformalne nezaposlenosti muškaraca, što znači da je i dalje najizraženija u sektoru poljoprivrede.
- Sprovedeno je sveobuhvatno istraživanje o neplaćenom radu (iako podaci o potrošnji vremena Republičkog zavoda za statistiku još uvek nisu objavljeni i poslednji koji su dostupni su oni iz 2015. godine) i u toku 2019. i 2020. godine sprovode se brojni projekti u oblasti neplaćenog rada, koje podržava UN Women u Srbiji, a ova tema je više zastupljena na agendi, pre svega u okviru civilnog društva i ženskog pokreta;
- U 2019. godini stopa rizika od siromaštva iznosila je 23,2%, i u odnosu na 2018. godinu niža je za 1,1 pro-

centna poena. Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti iznosila je 31,7%, i u odnosu na 2018. godinu niža je za 2,6 procentna poena⁷³. Prema tipu domaćinstva, najvišu stopu rizika od siromaštva imala su lica u domaćinstvima koja čine dve odrasle osobe s troje ili više izdržavane dece – 51,9%, zatim lica u domaćinstvima koja čine samohrani roditelji s jednim detetom ili više izdržavane dece – 41,6%.

- Udeo osoba sa invaliditetom, Roma i Romkinja, samohranih roditelja, korisnika novčane socijalne pomoći među nezaposlenima nije smanjen⁷⁴.

Ključni zastoji

- Dostupnost podataka o preduzetništvu (vlasništvu i upravljanju u preduzećima) razvrstanih po polu nije unapređena i još uvek nisu dostupni godišnji izveštaji niti rodno osetljivi indikatori. Podaci o bilansu privrednih subjekata takođe nisu dostupni po polu vlasnika i nema podataka o stopi preživljavanja preduzeća čije su vlasnice žene, niti stopi rasta preduzeća čije su vlasnice žene.
- Nema dosledne implementacije mera iz Strategije razvoja preduzetništva koje se odnose na preduzetništvo žena;
- Još uvek nisu doneti zakoni važni za preduzetništvo – među njima i Zakon o socijalnom preduzetništvu i drugi koji bi dodatno podsticali i preduzetništvo žena;
- Princip „Misli prvo na male“ je ostao deklarativan. U toku epidemije kovida 19 i u okviru mera za podršku privredi ovaj princip je delimično primenjen, ali u potpunosti rodno neutralno;
- Dostupne mere podrške usmerene su najvećim delom na proizvodnju, u kojoj su žene preduzetnice i vlasnice biznisa najmanje zastupljene, dok su mere podrške dostupne najmanje za sektore u kojima žene najviše posluju;
- Nema ciljanih mera podrške ženama za uključivanje u inovativne delatnosti, brzorastuće biznise, zelenu ekonomiju, koje ne samo da bi omogućile uključivanje žena nego i bile usmerene na prevazilaženje rodno uslovljenih prepreka;
- Podrška je i dalje u najvećoj meri usmerena na firme koje tek počinju da posluju, a mnogo manje za razvoj postojećih biznisa ili „drugu šansu“;
- Generalno, mere za podršku finansiranju su brojne, ali ili se ne odnose specifično na podršku ženama preduzetnicama (a konkurencija je velika), ili nisu sveobuhvatne ili multisektorske ili nisu dostupne ženama koje duže posluju;
- Nezaposlenost je smanjena za 1%, a aktivnost povećana za 2%, ali je rodni jaz ostao isti, što znači da su nedostajale efikasne mere usmerene na smanjenje rodno gubitka;
- U istraživanju o ekonomskoj – monetarnoj vrednosti neplaćenog rada, izračunato je da neplaćeni rad vredni

70 <https://www.secons.net/files/publications/105-publication.pdf>

71 Pregled programa i mera Razvojne agencije Srbije i analiza uticaja na rodnu ravnopravnost, Nikolin S. i drugi, UN Women i NALED, 2019.

72 <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20205658.pdf>

73 <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/20201015-siromastvo-i-socijalna-nejednakost-2019/?a=0&s=2403>

74 Podaci iz Nacionalnog akcionog plana zapošljavanja 2020, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sek-tor-za-rad-i-zaposljavanje/nacionalni-akcioni-planovi-zaposljavanja-0>

21,5%, od čega je trenutno 14.9% rad koji obavljaju žene, a 6,6% neplaćeni rad koji obavljaju muškarci.

- Rodni jaz u zaradama je 2019. godine iznosio 17%. U septembru 2019. razlika u neto zaradi muškaraca i žena u Beogradskom regionu iznosila je oko 10.312 RSD, a najmanja je u regionu Vojvodine, sa 5.887 RSD. Najveći rodni jaz je među visokoobrazovanim ženama i muškarcima (sa master diplomom ili višim stepenom obrazovanja) i iznosi oko 20.000 RSD⁷⁵.
- Epidemija i mere za sprečavanje širenja virusa koji izaziva kovid 19 su: nepovoljno uticale na žene preduzetnice; dovele do smanjenja zaposlenosti, povećale obim neplaćenog rada, što je više uticalo na žene⁷⁶.

Pregled po indikatorima za oblast **Preduzetništvo i zapošljavanje** Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturni	Procesni	Ishodi
Datum stupanja na snagu normativno pravnog okvira koji se odnosi na implementaciju principa Misli prvo na male (Think Small Frist) Ocena : 1 Nema pomaka	Primena zajedničkog datuma stupanja na snagu propisa koji se odnose na MSPP (common commencement date) Ocena : 1 Nema pomaka	Broj preduzetnica u Srbiji, po veličini preduzeća ili radnje, sektoru, regionu, posebno za ruralna područja Ocena: 3 Ima pomaka – broj preduzetnica je ukupno povećan, ali podaci nisu dostupni po veličini, sektoru i regionu.
	Konsultacije sa preduzeticama u izveštajnom periodu, razloženo na vrste konsultacija,- vrstu udruženja i preduzetnika-ca, ishod i region Ocena: 1 Konsultacija sa preduzeticama u okviru ŽPRS nije bilo. Ono što jeste bilo su konsultacije sa poslodavcima, Privrednom komorom i preduzeticama oko mera podrške privredi zbog pandemije kovida, ali preduzetnice u njima nisu učestovale, bar ne dovoljno vidljivo.	
	Programi preduzetničkog učenja za mikro preduzeća i preduzetnice koji se finansiraju iz budžeta u izveštajnom periodu, prema obuhvatu, regionu, lokalnom ili nacionalnom nivou i vrsti programa Ocena: 3 Programi koji se finansiraju iz budžeta nisu namenjeni isključivo i posebno preduzeticama; Kroz program START UP Ministarstva privrede podršku i obuke dobijaju i preduzetnice, ali program nije posebno namenjen i prilagođen preduzeticama, a i ograničen je na podršku za započinjanje biznisa. Postoje programi standardizovanog seta učenja koje sprovodi Razvojna agencija Srbije, ali nisu namenjeni preduzeticama. Programi preduzetničkog učenja koji su dostupni su: - Mentorstvo koje sprovodi Udruženje poslovnih žena uz podršku UN Women i EU (projekat Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti); - Digitalno žensko projektno preduzetništvo; IPMA Serbia.	

75 <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/2403040509?language-Code=sr-Latn>

76 Na osnovu rodne analize koju je sprovedla Ženska platforma za razvoj Srbije i rodni analiza koje je sprovedla SeConS grupa.

Strukturni	Procesni	Ishodi
	<p>Dostupnost bespovratnog finansiranja za mikro preduzeća i kredita sa niskim kamatama i dužim rokovima otplate za preduzetnice u izveštajnom periodu</p> <p>Finansiranje je dostupno kroz programe Razvojne agencije Srbije (i regionalnih agencija), Fonda za razvoj, Nacionalnu službu za zapošljavanje. Ipak, kako su pokazele rodne analize, programi nisu pod jednakim uslovima dostupni ženama i muškarcima, a mnogo više programa i veći iznosi sredstava su usmereni na podršku proizvodnih delatnosti u kojima je manje žena.</p> <p>Pristup javnim nabavkama kroz postojanje kvote za mikro preduzeća i preduzeća čije su vlasnice žene u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena : 2 Napredak je postignut kroz rodno odgovorni budžetski program Uprave za javne nabavke, ali kvota još uvek nije uvedena.</p>	<p>Stopa preživljavanja preduzeća čije su vlasnice žene</p> <p>Ocena: 1 Podaci nisu dostupni</p>
<p>Datum usaglašavanja Zakona o preduzećima sa evropskom praksom kroz izmenu značenja pojma „preduzetnik“</p> <p>Ocena : 1 Nema pomaka</p>	<p>Broj zaposlenih u javnom sektoru na svim nivoima koji su završili obuku o politikama za podršku preduzetništvu, razložen po polu, instituciji i nivou, a posebno za Poresku upravu, Ministarstvo privrede, Razvojnu agenciju Srbije, MDULS, Kancelariju za lokalni ekonomski razvoj i RRA.</p> <p>Podaci nisu dostupni ali je Nacionalna akademija za javnu upravu razvila programe obuka u oblasti rodne ravnopravnosti.</p> <p>Ocena : 2</p> <p>Garantne šeme i dostupnost hipotekarnog kapitala za preduzeća čije su vlasnice žene</p> <p>Ocena: 3 Povećan broj banaka koje daju kredite, kao i dostupni programi Fonda za razvoj i Pokrajinskog sekretarijata za privredu i Garancijskog fonda.</p> <p>Poboljšanja u kvalitetu i dostupnosti podataka o preduzetništvu žena na osnovu rodno senzitivnih podataka iz APR-a, uvezivanju podataka o preduzećima sa drugim administrativnim izvorima, anketama registrovanih i neregistrovanih preduzeća, ARS, mešovitim istraživanjima neformalnog sektora</p> <p>Ocena : 3; Podaci iz APR-a još uvek nisu javno dostupni, nisu dostupni ni indikatori po polu za bilanse stanja i uspeha, novoosnovana i ugašena preduzeća, po sektorima veličini i regionu (podeli na urbana i ostala naselja); Podaci o neformalnom radu, platama, zaposlenosti su više dostupni, posebno kroz indikatore o praćenju SDG. Ipak, nisu ažurirani niti su pretragom dostupni za sve kategorije.</p>	<p>Stopa rasta preduzeća čije su vlasnice žene</p> <p>Ocena : 1 Podaci nisu dostupni</p> <p>Pomak u indikatorima Globalnog monitora preduzetništva – Global Entrepreneurship Monitor (GEM), posebno u delu koji se odnosi na preduzetništvo žena</p> <p>Ocena : 1 Nema pomaka (https://www.gemconsortium.org/economy-profiles/serbia)</p>

Strukturni	Procesni	Ishodi
<p>Datum stupanja na snagu Zakona o zanatstvu, Zakona o zadrugama, Zakona o nebankarskom finansiranju i Zakona o socijalnom preduzetništvu</p> <p>Ocena: 1 Nema podataka</p>	<p>Procenat preduzetnica u radno aktivnom stanovništvu u izveštajnom periodu 1.444.100 ukupno aktivnih žena starijih od 15 godina; 202.300 samozaposlenih – 14% preduzetnica</p> <p>Procenat preduzetnica iz nužde u ukupnom broju ženskih startapova koji su dobili podršku javnog sektora u izveštajnom periodu, prema vrsti podrške i programu</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p> <p>Glavne barijere preduzetništvu žena, na osnovu ankete</p> <p>Na osnovu dostupnih analiza i istraživanja glavne prepreke za žene su i dalje nedovoljno dostupni programi finansiranja, nedostatak kontinuirane podrške za preduzetnice koje već posluju, opterećenost neplaćenim radom.</p> <p>Primeri afirmativnog odnosa javnog sektora i medija prema preduzetništvu, a posebno preduzetništvu žena</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p>	
<p>Urođnjene ekonomske politike</p> <p>Ekonomske politike u celosti još uvek nisu urođnjene. Strategija razvoja preduzetništva, koja to jeste u jednom delu, se ne primenjuje dosledno i blagovremeno. Dostupne i sprovedene rodne analize sigurno mogu da doprinesu urođnjavanju politika u narednom periodu, uključujući i novu Strategiju, budući da ova ističe 2020.</p> <p>Ocena : 3</p>	<p>Dostupni mehanizmi i programi podrške u izveštajnom periodu, razloženo na geografsku, sektorsku oblast i veličinu preduzeća, posebno namenjeno preduzetnicama</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p> <p>Primeri politika i mera koje su prilagođene prioritarnim potrebama preduzetnica</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p> <p>Sadržaj i obuhvat mera za jačanje učešća žena u ekonomiji znanja, kreativnim industrijama i zelenoj ekonomiji u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p> <p>Konzistentna primena dualnog pristupa u oblasti ekonomskog razvoja (afirmativne mere i urođnjavanje ekonomskih i drugih relevantnih politika i strategija) u izveštajnom periodu, razloženo na vrstu mere, obuhvat i nivo finansiranja</p> <p>Ocena: 2 Primena nije konzistentna</p>	<p>Odnos između plaćenog i neplaćenog rada žena i muškaraca</p> <p>Ocena: 3 Pomak je otvaranje teme i istraživanje o monetarnoj vrednosti neplaćenog rada. Ima li pomaka više ćemo znati kada se objave novi podaci o korišćenju vremena. 14.6% BDP čini neplaćeni rad koji obavljaju žene.</p> <p>Stopa profitabilnosti preduzeća čije su vlasnice žene</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p> <p>Udeo preduzeća čije su vlasnice žene u brzorašućim preduzećima (high growth enterprises)</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p>

Strukturalni	Procesni	Ishodi
<p>Urođnjene politike zapošljavanja</p> <p>Ocena:3</p> <p>Na nacionalnom nivou uključuje afirmativne mere za žene, ali i uključuje podatke razvrstane po polu, iako mere u celini nisu urođnjene (https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sektor-za-rad-i-zaposljavanje/nacionalni-akcioni-planovi-zaposljavanja-0)</p>	<p>Uticao državnih subvencija na zapošljavanje žena i muškaraca u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena 3 – Podaci pokazuju da rodni jaz nije smanjen, što znači da mere nisu efikasne u smanjenju rodnog jaza, ali je zaposlenost povećana.</p>	<p>Stopa zaposlenosti žena i muškaraca u Srbiji, razložena na starosne grupe, obrazovanje i regione (https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G20205658.pdf)</p>
	<p>Uticao aktivnih mera zapošljavanja na zapošljavanje žena i muškaraca, prema demografskim karakteristikama</p> <p>Ocena : 2</p> <p>Rodni jaz u zaposlenosti ostao je isti, posebno je izražen kod mladih. I dalje su žene starije od 50 godina manje radno angažovane od muškaraca.</p>	<p>Ocena:3</p> <p>Određeni napredak postoji, u stopama zaposlenosti, ali je i dalje zaposlenost jako neujednačena po regionima, kao i po stepenu obrazovanja, u javnom i privatnom sektoru.</p>
	<p>Primeri javnih politika koje odgovaraju na izražene prioritete Ženske platforme u oblasti zapošljavanja</p> <p>Ocena: 0</p> <p>Nema podataka</p>	<p>Stopa aktivnosti žena i muškaraca u Srbiji, razložena na starosne grupe, obrazovanje i regione</p> <p>Ocena: 3</p> <p>Ima pomaka, ali je rodni jaz i dalje znatno veći nego na nivou EU, posebno za starije od 55 godina i mlade (https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/trziste-rada/anketa-o-radnoj-snazi/)</p>
	<p>Mere usmerene na balansiranje "tipično ženskih" i "tipično muških" zanimanja</p> <p>Ocena : 1</p> <p>Nema pomaka</p>	<p>Jaz u prihodima između žena i muškaraca u Srbiji</p> <p>Ocena: 1</p>
	<p>Učešće žena u javnom sektoru, prema obrazovnom nivou, platnom razredu i vrsti institucije-organa</p> <p>Po svojini, 383.000 žena, a 344.000 muškaraca radi u preduzećima u državnoj svojini (Anketa o radnoj snazi RSZ; 2019.). Od zaposlenih u javnoj upravi 62.24% su žene, a 30% su na rukovodećim položajima u ministarstvima.</p>	<p>Muškarci zarađuju 17% više od žena; rodni jaz je najizraženiji među osobama sa visokim obrazovanjem, gde je razlika oko 20.000 RSD.</p> <p>(https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/3496705/muskarci-po-zaradama-ispred-zena.html)</p>
	<p>Mere usmerene na povećanje obuhvata žena PIO, razložene prema ciljnoj grupi</p> <p>Ocena: 0</p> <p>Nema pomaka (nema podataka)</p>	<p>Rodni jaz među penzionerima</p> <p>Ocena: 2</p> <p>Nema napretka</p> <p>Muškaraca ima 707.100, a žena 920.300.</p> <p>2007. godine je bilo 637.948 penzionerki, a 508.384 penzionera, gde je pokrivenost za žene bila 68.5, a za muškarce 94.7 (http://csp.org.rs/en/assets/publications/files/penzijski_sistem-srpski-OK.pdf). Nema podataka po polu o prosečnoj visini penzije, niti vrsti penzije u Statističkom biltenu RFPIO (https://www.pio.rs/sites/default/files/ostalo%202020/Statistika/2020/godisnji%20bilten%202019.pdf).</p>
		<p>Stopa nezaposlenosti</p> <p>Ocena: 3</p> <p>Stopa nezaposlenosti je smanjena ali je rodni jaz isti.</p>
		<p>Učešće žena u sivoj ekonomiji u izveštajnom periodu</p> <p>Nema podataka, pa se može računati samo posredno, kao učešće žena u neformalnom radu, gde je ocena 3 (Anketa o radnoj snazi RSZ, 2019.). 9.800 žena rade sezonski, a 11.500 obavlja povremene poslove; 42.500 žena nije registrovano na evidenciji NSZ; 46.000 žena ima usmeni ugovor o radu, naspram 80.600 muškaraca (http://sdg.indikator.rs/sr-latn/area/decent-work-and-economic-growth/?subarea=SDGUN080301&indicator=240002090210IND01)</p>

Preporuke:

- Potrebno je zagovarati dalju izradu i dostupnost rodne statistike, prvenstveno u okviru podataka koje vodi i obrađuje APR i onih podataka koji su indikatori ŽPRS u ovoj oblasti. Podatke je potrebno prikupiti u toku 2021. godine.
- Neophodno je kreirati posebne programe za podršku preduzetnicima koji bi bili usmereni na prevazilaženje specifičnih, rodno uslovljenih prepreka i teškoća. Posebno je značajno kreirati za podršku preduzetnicima u inovativnim, zelenim, brzorastućim sektorima;
- Potrebno je kreirati više rodno odgovornih mera u politici zapošljavanja;
- U cilju smanjenja rodno jaza u zaradama i napredovanju u karijeri potrebno je efikasnije primenjivati mere za ravnotežu profesionalnog života i roditeljstva;
- Potrebno je doprineti uspostavljanju šire platforme – mreže preduzetnica po sektorima, kako bi se artikulisali zahtevi i sprovela kampanja za zagovaranje za konkretna rešenja za podršku preduzetnicama, posebno u svetlu odgovora na posledice pandemije kovida 19.
- Sve podatke iz RFPIO je potrebno obrađivati i prikazivati razvrstane po polu.
- Podatke o praćenju SDG je potrebno učiniti dostupnim po polu.
- Institucionalizovati sistematski dijalog između zainteresovanih strana (posebno pružalaca institucionalne podrške malim i srednjim preduzećima) i koordinacije me-

đu ministarstvima kako bi se obezbedio strateški pristup i izbegle previše opšte podrške i mere. Senzibilizacija na pitanja rodne ravnopravnosti bila bi sastavni deo ovog dijaloga u skladu sa Stubom šest Strategije Vlade za MSP, Vladinom Strategijom za rodnu ravnopravnost i Zakonom o budžetskom sistemu gde je članom 4 definisano da je doprinos unapređenju rodne ravnopravnosti jedan od ciljeva budžeta, pa samim tim i ulaganja moraju da idu više ka zatvaranju rodno jaza. Više nije pitanje da li, već koliko će se sredstava uložiti i koji će se pristup izabrati.⁷⁷

- Podstaci izgradnju kapaciteta u oblasti unapređenja rodne ravnopravnosti sa Ministarstvom privrede, Razvojnog agencijom Srbije i Regionalnim razvojnim agencijama, uključujući obuku i razvoj alata za podršku rodno odgovornom planiranju politika, implementaciji i izveštavanju. Primer dobrog alata za planiranje može se videti među instrumentima za bolju preduzetničku politiku <http://www.oecd.org/cfe/leed/inclusive-entrepreneurship.htm>.⁷⁸

⁷⁷ Preporuka je preuzeta iz rodne analize programa podrške preduzetništvu koju je sproveo NALED uz podršku UN Women; autorke: S. Nikolin, A. Vladislavljević i grupa autora, 2019.

⁷⁸ Isto.

3.3 ŽENE I NOVE TEHNOLOGIJE

Maja Bjeloš

Sažet pregled pomaka u oblasti

Najvidljiviji pomak u posmatranom izveštajnom periodu jeste digitalizacija javne uprave i dostupnost dokumenata i elektronskih usluga, kao i servisa koji odgovaraju na različite potrebe građana i građanki Srbije. Na primer, na internet portalu Kancelarije za informacione tehnologije i elektronsku upravu Vlade Srbije nedavno je uveden servis Čitaj mi koji pruža mogućnost ženama i muškarcima sa invaliditetom, posebno slepim i slabovidim, da na lakši način dođu do informacija od značaja. Digitalizacija javne uprave i primena novih tehnologija spadaju u prioritete Vlade Srbije za čiju realizaciju je zadužena predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić, dok rodna ravnopravnost u oblasti informacionih i komunikacionih tehnologija predstavlja važan segment rada Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacije (MTTT).⁷⁹ Značajan pomak je ostvaren i uvođenjem informatike kao obaveznog predmeta od petog razreda osnovne škole i novog predmeta Digitalni svet za prvi razred osnovne škole. Osim toga, stotine žena u Srbiji je završilo program stručnog osposobljavanja, to jest prekvalifikacije, za zapošljavanje u IT sektoru koji je započeo 2017. a realizuje ga Vlada Srbije u saradnji sa programom UNDP-a, IT zajednicom i udruženjima građana.⁸⁰ Sektor informaciono-komunikacionih tehnologija beleži i porast u izvozu kompjuterskih usluga, usled čega je došlo do uvećanja udela visokih tehnologija u bruto društvenom proizvodu (BDP).

U nastavku teksta sledi prikaz i drugih pomaka u posmatranom periodu.

Vlada Srbije unapredila je strateški okvir u oblasti informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) usvajanjem dva važna dokumenta, i to: Strategije razvoja industrije informacionih tehnologija za period od 2017. do 2020. i Strategije razvoja digitalnih veština u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine. Prva strategija prepoznaje, između ostalog, problem nedostatka stručnih IT kadrova u Srbiji, ali pisci strategije koriste rodno neutralan jezik, odnosno ne spominju ulogu žena i muškarca u razvoju IKT, te ne uočavaju razlike u njihovom položaju. Za razliku od prve, druga strategija je rodno senzitivna i prepoznaje jaz između žena i muškaraca u upotrebi digitalnih tehnologija, obrazovanju i obučavanju za IKT zanimanja, zatim udelu u radnoj snazi, i u skladu s tim sadrži mere za poboljšanje postojećeg stanja. Radi stvaranja uslova za ravnopravno učešće žena u IT sektoru i za smanjenje rodnog jaza, usvojen je i Program za osnaživanje žena u

oblasti informaciono komunikacionih tehnologija za period 2019–2020. godine.⁸¹, na osnovu kojeg je vlada obezbedila 25.500.000 dinara za 2019. godinu i 22.000.000 dinara za 2020. godinu za obuku, edukaciju i prekvalifikaciju žena u ovoj oblasti.⁸² Usklađujući svoj politički i regulatorni okvir za elektronske komunikacije sa EU, vlada je definisala „Digitalnu agendu za Republiku Srbiju“ koju čine Strategija razvoja informacionog društva i Strategija razvoja elektronskih komunikacija do 2020. godine.⁸³ Navedeni dokumenti, usvojeni 2010, ne uključuju rodnu analizu i statistiku, kao ni većina drugih strateških dokumenata u oblasti informacionih tehnologija, naučnog i tehnološkog razvoja, obrazovanja, te informacione bezbednosti koje su donete u međuvremenu a prestaju da važe 2020. godine. To je ujedno prilika da se izradom novih obuhvati i rodna perspektiva.

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku (RZS) o kompjuterskoj pismenosti u Republici Srbiji, 34,2% osoba starosti 15 i više godina je kompjuterski pismeno, dok je 14,8% osoba delimično kompjuterski pismeno. Učešće muškaraca i žena među kompjuterski pismenim licima je gotovo izjednačeno (50,4% muškaraca i 49,6% žena je kompjuterski pismeno), dok je među kompjuterski nepismenim licima veće učešće žena (54%) nego muškaraca (46%).⁸⁴ Prema podacima iz istraživanja „Žene i muškarci u Republici Srbiji“ za 2016. godinu⁸⁵, postotak žena i muškaraca koji imaju osnovne i šire digitalne veštine je nizak i gotovo izjednačen (oko 42–43%). Pilot istraživanje istraživačica Instituta ekonomskih nauka iz 2017. godine⁸⁶ pokazuje da u odnosu na muškarce (47,7%), veći procenat žena u Srbiji ne poseduje digitalne veštine uopšte ili ima nizak nivo digitalnih veština (62,6%).⁸⁷ Deo sistemskog i dugoročnog rešenja za smanjenje jaza u digitalnim veštinama se vidi u obrazovanju nastavnog osoblja u osnovnim i srednjim školama, kao i budućih generacija učenica i učenika osnovnih i srednjih škola. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije objavilo je „Okvir za digitalne kompetencije – Nastavnik za digitalno doba“ (2017)⁸⁸ u skladu sa Strategijom razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine, prepoznajući značaj i ulogu novih tehnologija za unapređenje obrazovnog sistema. S obzirom na to da

81 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2019/18/1/reg>

82 BIZLife. „25 miliona dinara za IT edukaciju žena.“ BIZLife, 14. 3. 2019, <https://www.bizlife.rs/25-miliona-dinara-za-it-edukaciju-zena/>

83 https://www.paragraf.rs/propisi/strategija_razvoja_informacionog_drustva_u_republici_srbiji.html

84 Pod kompjuterski pismenim licima se smatraju ona lica koja umeju da obavljaju četiri osnovne aktivnosti na računaru, i to: obradu teksta, izradu tabela, slanje i primanje elektronske pošte i korišćenje interneta. Republički zavod za statistiku. Statistički godišnjak Republičkog zavoda za statistiku za 2018. godinu. RZS, Beograd 2018, dostupno na: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G20182051.pdf>

85 Republički zavod za statistiku. Žene i muškarci u Republici Srbiji. RZS, 2017, str. 60. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2017/Pdf/G20176008.pdf>

86 Aleksandra Bradić-Martinović and Jelena Banović. „Assessment of Digital Skills in Serbia with Focus on Gender Gap.“ Journal of Women’s Entrepreneurship and Education (JWEE), 2018, No. 1-2, pp. 54-67, DOI: 10.28934/jwee18.12

87 Potrebno je naglasiti da se metodologija i uzorkovanje u dva pomenuta istraživanja razlikuju.

88 <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2017/04/Okvir-digitalnih-kompetencija-Final-1.pdf>

79 <https://pametnoibezbedno.gov.rs/oblast/4/>

80 Pametno i bezbedno, [https://pametnoibezbedno.gov.rs/vest/1233; D. Jokić Stamenković. „Digitalno opismenjanje za 220 žena.“ Politika, 31. 7. 2017, \[http://www.politika.co.rs/sr/clanak/385996/Uskoro-ikt-obuka-za-220-zena; Terezija Palikuća. „IT Girls – javni poziv za prekvalifikaciju.“ PC Press, 20. 8. 2018, <https://pcpress.rs/it-girls-javni-poziv-za-prekvalifikaciju/>\]\(http://www.politika.co.rs/sr/clanak/385996/Uskoro-ikt-obuka-za-220-zena;Terezija%20Palikuća.%20IT%20Girls%20-%20javni%20poziv%20za%20prekvalifikaciju.%20PC%20Press,%208.%202018,%20https://pcpress.rs/it-girls-javni-poziv-za-prekvalifikaciju/\)](https://pametnoibezbedno.gov.rs/vest/1233;D.Jokić%20Stamenković.%20Digitalno%20opismenjanje%20za%20220%20žena.%20Politika,%2031.%207.%202017,%20http://www.politika.co.rs/sr/clanak/385996/Uskoro-ikt-obuka-za-220-zena;Terezija%20Palikuća.%20IT%20Girls%20-%20javni%20poziv%20za%20prekvalifikaciju.%20PC%20Press,%208.%202018,%20https://pcpress.rs/it-girls-javni-poziv-za-prekvalifikaciju/)

većinu zaposlenih u prosveti čine žene, može se posredno zaključiti da će više nastavnica nego nastavnika steći digitalne veštine neophodne u nastavi i učenju učenika/ca.

U posmatranom periodu se povećao broj domaćinstava u Srbiji koj poseduju računar (73,1%), internet priključak (80,1%) i širokopojasnu internet konekciju (79,6%).⁸⁹ I pored pomaka, svetska merenja pokazuju da Srbija ima sporiji i skuplji internet u odnosu na zemlje u regionu, kao i članice EU.⁹⁰ Prosečna brzina mobilnog interneta u Srbiji u avgustu 2020. iznosila je 45,99 Mbps prema Speedtest Global Index⁹¹, a brzina fiksnog tj. kablovskog i tzv. broadband interneta iznosi 24,74 Mbps prema istraživanju kompanije Cable.co.uk.⁹² Prema zvaničnoj statistici, 85% domaćinstava sa mesečnim primanjima koja premašuju 600 evra imaju pristup Internetu i najmanje jedan računar, a učešće domaćinstava sa prihodom do 300 evra je samo 18%. Dostupni podaci nisu razvrstani po polu i drugim demografskim karakteristikama, ali je opšte poznato da su domaćinstva u Srbiji pretežno u vlasništvu muškaraca, kao i da zaposlene žene imaju niže prihode od muškaraca.

Statistički podaci RZS-a iz 2018. o korišćenju računara (u poslednja tri meseca) pokazuju da je 74,5% osoba muškog pola i 67,0% osoba ženskog pola koristilo računar, dok 19,6% muškaraca i 25,9% žena nikad nisu koristili/e računar.⁹³ Analiza ispitanika prema starosti pokazuje da najveći postotak mladih žena uzrasta od 16 do 24 godina koristi računar, a da su razlike po polu najvidljivije u starosnoj grupi od 57 do 74 godine. Internet u Srbiji koristi 76,8% osoba muškog pola i 70,1% osoba ženskog pola. Istraživanje ukazuje na to da se povećao broj žena koje poseduju mobilni telefon, te da su mobilni telefoni primarno sredstvo za pristup internetu za žene – 86,7% žena, u odnosu na 81% muškaraca, pristupa internetu preko mobilnih telefona, s tim da više žena (27,5%) nego muškaraca (20,9%) nikad nije koristilo internet. Svrha u koju žene i muškarci koriste internet je prvenstveno gledanje video-sadržaja sa internetskog servisa za razmenu (Ž75,1% : M77,1%) i traženje informacija o robi i uslugama (77,3% : 76,2%). Žene, međutim, više nego muškarci koriste internet radi učešća u društvenim mrežama (74,4% : 66,4%) i video-razgovora (74,1% : 61%).

U 2018. godini u Srbiji je bilo 2.349 aktivnih preduzeća od čega je najviše programerskih preduzeća (1.483), što je 63% od ukupnog broja. Posmatrano po veličini, u ukupnom broju

IT preduzeća dominiraju mikro firme (manje od 10 zaposlenih), kojih je bilo 77,9%, dok je samo 11 preduzeća u klasi velikih (sa više od 250 zaposlenih).⁹⁴ U istoj godini, srpska IT industrija zapošljavala je 28.543 radnika, a na osnovu dosadašnjih parcijalnih istraživanja procenjuje se da su od toga dve trećine IT stručnjaci, dok ostalo čine zaposleni u prodaji, administraciji i rukovođenju. Udeo IKT stručnjaka u ukupnoj zaposlenosti u Srbiji u 2018. godini prema podacima Eurostata iznosi 2,4%.⁹⁵ Domaća istraživanja i statistički pokazatelji govore o tome da se zastupljenost žena IKT stručnjaka u radnoj snazi postepeno uvećava. Rezultati istraživanja programerske scene u Srbiji koje je sproveo Startit pokazuju da je porastao broj žena koje se bave programiranjem – čak 14,5% u 2019. u odnosu na 12% u 2017. i 11% u 2015. godini.⁹⁶ Prethodna istraživanja ukazuju na to da su žene programeri obrazovanije od programera, ali rade na nižim pozicijama (kao juniorke i mediorke).⁹⁷ U sektoru informacionih tehnologija uočavaju se i razlike u zaradama budući da programeri u proseku zarađuju čak 400 evra više od programerki. Osim toga, svega tri odsto žena se odluči da osnuje sopstvenu firmu, dok 11 odsto muškaraca pokazuje interesovanje za preduzetništvo, te nije iznenađujuće da su muškarci (96 odsto) u većini vlasnici IT kompanija a žene (četiri odsto) ređe.⁹⁸

Budžetska podrška ženskom preduzetništvu i pokretanju startapova u ovoj oblasti je skromna, ali u poslednjih nekoliko godina vidljivi su pomaci. Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija 2019. godine je putem javnog konkursa podržalo 27 udruženja građana sa 19,5 miliona dinara čiji su programi posvećeni unapređenju digitalne pismenosti žena u ruralnim oblastima, podizanju kapaciteta mikro, malih i srednjih preduzeća, poljoprivrednih gazdinstava i preduzetnika u oblasti e-trgovine i elektronskog poslovanja.⁹⁹ Osim države, nekolicina udruženja građana, poput Udruženja Jednake mogućnosti i ICT Vojvodina, sprovodi početne obuke o digitalnim veštinama za preduzetnice, posebno iz ruralnih sredina.¹⁰⁰

89 RZS. Statistički kalendar 2020. str. 76. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G202017013.pdf>

90 Petar Paunović. „Srbija na 65. mestu po brzini interneta u svetu: Imamo tri puta sporiji net od Rumunije, a plaćamo ga duplo skuplje.“ Startit, 8. 9. 2020, <https://startit.rs/srbija-na-65-mestu-po-brzini-interneta-u-svetu-imamo-tri-puta-sporiji-net-od-rumunije-a-placamo-ga-duplo-skuplje/>

91 <https://www.speedtest.net/global-index> i Open Signal, https://www.opensignal.com/sites/opensignal-com/files/data/reports/pdf-only/data-2020-05/state_of_mobile_experience_may_2020_opensignal_3_0.pdf i Digital in Serbia, <https://datareportal.com/digital-in-serbia>

92 <https://www.cable.co.uk/broadband/speed/worldwide-speed-league/>

93 Statistički godišnjak RZS o upotrebi informaciono-komunikacionih tehnologija u domaćinstvima/pojedinačno u Republici Srbiji, <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/upotreba-ikt>

94 Društvo za informatiku Srbije, <https://dis.org.rs/sr/it-zanimanje/ikt-u-srbiji/>

95 Eurostat. ICT specialists in employment. Eurostat, 2018, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=ICT_specialists_in_employment

96 Marko Marković. „Rezultati istraživanja programerske scene u Srbiji: Sve je više žena u struci, JavaScript najpopularnija tehnologija, plate seniora porasle.“ Startit, 4. 6. 2019, <https://startit.rs/rezultati-istrazivanja-programerske-scene-u-srbiji-sve-je-vise-zena-u-struci-java-script-najpopularnija-tehnologija-plate-seniora-porasle/>

97 Sanja Vatić. „Programerke i programeri — žene duplo jače u formalnom obrazovanju, muškarci 30% u zaradi.“ Startit, 4. 9. 2017, <https://startit.rs/programerke-i-programeri-zene-duplo-jace-u-formalnom-obrazovanju-muskarci-30-u-zaradi/>; Ana Jakšić. „Programeri u Srbiji zarađuju 400 evra više od programerki.“ Vice, 14. 9. 2017, <https://www.vice.com/rs/article/zmm9a8/programeri-u-srbiji-zaraduju-400-evra-vise-od-programerki>

98 Isto.

99 Projekat „Klikni valjano“ Udruženja poslovnih žena „EVE“ iz Valjeva, <https://pametnoibezbedno.gov.rs/vest/1523> i projekat „Podizanje nivoa digitalne pismenosti i digitalnih kompetencija žena iz ruralnih oblasti“ koji realizuje Udruženje građana „Centar za stručne obuke i kurseve“ iz Novog Pazara, <https://pametnoibezbedno.gov.rs/vest/1524>, zatim projekat „Digitalizacija tradicije“ Udruženja „Etno-mreža“, <https://pametnoibezbedno.gov.rs/vest/1522>

100 <http://www.e-jednakost.org.rs/site/projekti/2018/10/digitalne-i-preduzetnicke-vestine-za-zene-u-ruralnim-podrucjima/>

Sažet pregled zastoja u oblasti

Učešće visokih tehnologija u BDP je udvostručeno i danas iznosi oko 10 odsto, međutim, zasniva se prevashodno na izvozu kompjuterskih usluga a ne na inovacijama i istraživanju.¹⁰¹ Ulaganja u IT po glavi stanovnika su i dalje veoma mala i iznose samo 80 evra u 2020. godini, što je 18 evra uvećanje u odnosu na 2015, dok u Hrvatskoj iznose oko 220 evra, a u drugim članicama EU idu i do 850 evra.¹⁰² Nedovoljno ulaganje u istraživanje i inovacije u oblasti IKT deo je šireg konteksta i malog ulaganja države u istraživanje i inovacije uopšte. Udeo ukupnih budžetskih sredstava za nauku, odnosno za aktivnosti istraživanja i razvoja iznosi 0,40% BDP, a u 2019. godini je utrošeno 21.856,218 RSD.¹⁰³ Prema rezultatima Ankete o radnoj snazi (ARS), u 2019. godini u Republici Srbiji bilo je 991.118 zaposlenih u oblastima nauke i tehnologije kao stručnjaci, inženjeri, stručni saradnici ili tehničari, od čega su 53% žene.¹⁰⁴ U posmatranom periodu, neznatno je smanjen broj organizacija koje se bave istraživanjem i razvojem u oblasti inženjerstva i tehnologija (99) u odnosu na 2014. godinu (105).

Posebna analiza medijskog predstavljanja „žena na internetu“ nije dostupna, ali se na osnovu analiza dosadašnjeg izveštavanja medija o ženama uopšte i ženama u određenim profesijama mogu izvući sledeći zaključci. Stereotipi o ulozi žena u društvu, zatim mizoginija i seksizam prevladavaju u medijskom izveštavanju¹⁰⁵, te ne iznenađuje da IKT sektor ima reputaciju muškog zanimanja iako postoje primeri uspešnih žena iz ove branše.¹⁰⁶ Postoje primeri pozitivnog izveštavanja o ženama u IKT¹⁰⁷, ali oni još uvek ne utiču na promenu stavova javnog mnjenja i dominantnu sliku žene u srpskom društvu. Stoga ne iznenađuje činjenica da procenat upisanih i svršenih studentkinja na studijskom programu informacione

i komunikacione tehnologije u periodu od 2016. do 2019. godine iznosi oko 25–26% prema statistici obrazovanja Republičkog zavoda za statistiku i tvrdnji državne sekretarke u MTTT Tatjane Matić.¹⁰⁸ Nezavisno od toga, državna sekretarka navodi da je to ohrabrujući podatak, jer je zastupljenost studentkinja u oblasti IKT-a u Srbiji iznad evropskog proseka za 7 odsto.

Radi podsticanja mladih žena da se obrazuju za IKT i uključe u ovaj sektor prethodnih godina je pokrenuta nekolicina projekata i inicijativa. Nadležni državni organi, strane ambasade u Beogradu¹⁰⁹, zatim domaća i strane privredne komore i globalne korporacije prednjače u broju pokrenutih projekata i inicijativa koje doprinose rodnoj ravnopravnosti na internetu i podstiču devojčice, devojke i žene da se više uključe u IKT.

Vlada Srbije i nadležna ministarstva nekoliko godina unazad obeležavaju „Dan devojaka u IKT“, kao i međunarodni dan Ade Lovelace¹¹⁰, radi promocije u lokalnim zajednicama dostignuća žena u nekoj od STEM oblasti (nauka, tehnologija, inženjerstvo i matematika) budući da je njihov rad nedovoljno poznat javnosti. Osim toga, u okviru globalne Majkrosoftove inicijative DigiGirlz organizuju se radionice za učenice srednjih škola i „Nedelja ženskih priča o IT-u“ radi skretanja pažnje na potrebu za većim uključivanjem devojaka u IT industriju i podsticanje da razvijaju karijeru upravo u ovoj oblasti.¹¹¹ Započet je i mentorski program „Devojke u tehnologiji [Girls in Tech]“¹¹² koji sprovodi Američka privredna komora u Srbiji (AmCham Serbia) u saradnji sa Ministarstvom trgovine, turizma i telekomunikacije kao jednu od aktivnosti koje pruža Nacionalni program za osnaživanje žena u oblasti informacionih i komunikacionih tehnologija za period 2019–2020. U programu učestvuju 23 studentkinje odabrane po javnom pozivu, i to sa Univerziteta u Beogradu – sa Elektrotehničkog fakulteta, Fizičkog fakulteta, Fakulteta organizacionih nauka, Mašinskog, Prirodno-matematičkog, Saobraćajnog i Tehnološko-metalurškog fakulteta; zatim, sa Fakulteta tehničkih nauka i Prirodno-matematičkog fakulteta u Novom Sadu i Elektronskog fakulteta u Nišu.¹¹³ U cilju podsticanja žena da se bave programiranjem, strane firme, poput švajcarske softverske agencije Namics, kao i domaće organizacije (npr. studentska organizacija MetLab) organizovale su u poslednje četiri godine takmičenje u programiranju za žene, poznatije kao hackathon.¹¹⁴

Iako je poslednjih nekoliko godina poraslo interesovanje neprofitnih organizacija i pojedinki/ca da se bave položajem i

101 <https://www.blic.rs/biznis/moj-biznis/ubrzan-razvoj-srpskog-it-sektora-od-tehnologija-generisemo-deset-odsto-bdp-a/kmjzbzey>

102 <https://www.danas.rs/tehnologije/za-izvoz-softvera-od-dve-milijarde-evra-srbiji-nedostaje-oko-20-000-programera/> <http://rs.n1info.com/Biznis/a600753/Stopa-ulaganja-u-IT-sektor-u-Srbiji-po-glavi-stanovnika-prelazi-80-evra.html>

103 Republički zavod za statistiku. Budžetska izdavanja za nauku, 2019/2020, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/vesti/20200626-budžetska-izdavanja-za-nauku-20192020/> i Budžetska izdavanja za nauku, 2018/2019, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20191162.pdf>

104 Republički zavod za statistiku. Ljudski resursi u nauci i tehnologiji 2019. RZS, 2020, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/nauka-tehnologija-i-inovacije/istrazivanje-i-razvoj/>; RZS. Statistički kalendar 2020. str. 76. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G202017013.pdf>

105 Valentina Lepojević. „Seksizam u medijskom izveštavanju.“ FemPlatz, 20. 5. 2020, https://www.femplatz.org/library/2020-05-20_Seksizam_u_medijskom_izvestavanju.pdf; Maja Mirkov. „Medijska pismenost i rodna ravnopravnost.“ FemPlatz, 20.05.2020, https://www.femplatz.org/library/2020-05-20_Medijska_pismenost.pdf

106 Elma Ljubičić. „Žene u IT sektoru ruše stereotipe i postižu odlične rezultate.“ AlJazeera Balkans, 7. 3. 2020, <http://balkans.aljazeera.net/Vijesti/zene-u-it-sektoru-ruse-stereotipe-i-postizu-odlicne-rezultate>; Noizz.rs, „Pričali smo sa ženama programerima u Srbiji i skapirali lepu istinu.“ Noizz.rs, 9. 5. 2018, <https://noizz.rs/nauka/priicali-smo-sa-zenama-programerima-u-srbiji-i-skapirali-lepu-istinu/dvk48e0>; Milica Ostojčić. Rezultati ankete „Žene i devojke u IT svetu.“ PHP Srbija, 5. 9. 2016, <https://phpsrbija.rs/vesti/rezultati-ankete-zene-i-devojke-u-it-svetu>

107 Dejan Bizinger. „Spotlight on 10 kickass female founders from Serbia.“ EU-Startups, June 42, 2020, <https://www.eu-startups.com/2020/06/10-top-female-founders-hailing-from-serbia/>

108 <https://pametnoibezbedno.gov.rs/vest/1481>

109 <https://cordmagazine.com/after-work/wikigap-belgrade-global-gender-equality-internet/>

110 <https://www.britannica.com/biography/Ada-Lovelace>

111 Zajednička inicijativa Microsoft razvojnog centra Srbije, kompanije GoDaddy, StartIT centra, Fondacije Petlja i Inicijative „Digitalna Srbija“, <https://www.ictvesti.com/it-sektor-udruzen-u-podrsци-zenama-u-it-industriji-nedelja-zenskih-prica/>

112 <http://www.amcham.rs/girls-in-tech.1019.html>

113 MTTT. Mentorstvo i praksa za buduće lidere i liderke, <https://pametnoibezbedno.gov.rs/vest/1498>

114 2019. Code. Hackathon. Female. Namics. <https://namics.com/en/event/female-hackathon-2019-rules-and-regulations>

osnaživanjem žena u IKT, njihov broj je mali a primetno je i to da pojedine lokalne inicijative, poput IT Girls Srbija, nisu zaživele.¹¹⁵

U poslednjih nekoliko godina zabrinjavaju pojavni oblici i učestalost digitalnog nasilja nad ženama, a postojeći mehanizmi još uvek ne pružaju adekvatnu zaštitu od nasilja i diskriminacije žena u sajber prostoru. Istraživanje Autonomnog ženskog centra (AŽC) ukazuje na porast digitalnog nasilja i to da su njemu izložene devojke i mladići, ali na različit način. Više od polovine srednjoškolki u Srbiji (57%) bilo je izloženo onlajn komentarima seksualne sadržine, dok je 55% momaka istog uzrasta bilo izloženo onlajn pretnjama fizičkim nasiljem, a njih 15% je doživelo pritisak da gledaju pornografiju ili učestvuju u činovima inspirisanim pornografijom.¹¹⁶ U prethodnom periodu, nisu uspostavljene posebne tzv. „digitalne patrolne“ za suzbijanje mizoginije i diskriminacije žena, ali je AŽC pokrenuo sajt Nechupedia¹¹⁷ posvećen informisanju i podršci devojkama koje su preživele ovaj vid nasilja. Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija pokrenulo je 2017. Nacionalni kontakt centar za bezbednost dece na internetu (19833), a postoji i sajt „Net patrola“ putem koga devojčice i dečaci mogu da prijave uznemiravanje na internetu.¹¹⁸

115 <http://itgirls.ba/it-girls-srbija-programiranje-nije-musko-zanimanje/>, <https://www.facebook.com/groups/231380444001393/>, <https://twitter.com/itgirlsr>

116 Autonomni ženski centar. Saopštenje za javnost: Digitalno nasilje više plaši devojke od momaka. <https://www.womenngo.org.rs/ves-ti/1602-digitalno-nasilje-vise-plasi-devojke-od-momaka%20>

117 Mogu da neću, <https://mogudanecu.rs/nechupedia/digitalno-nasilje/>

118 <https://netpatrola.rs/>

Preporuke

- Izraditi drugu generaciju strateških dokumenata u oblasti informacionih tehnologija koji će sadržati mere za osnaživanje žena u ovoj oblasti i smanjenje digitalnog jaza između muškaraca i žena.
- Podržati istraživanja i izradu analiza o ženama i novim tehnologijama kao podršku informisanom procesu donošenja odluka.
- Objediniti i učiniti javno dostupnim podatke o ženama u IKT kroz izradu softvera nalik na EU bazu podataka.
- Podstaci međusobno umrežavanje žena u IKT industriji, kao i povezivanje sa ženskim organizacijama te uključivanje u aktivnosti European Network for Women in Digital (EWiD).
- Podržati razvoj ženskog preduzetništva i povećati ulaganje u inovacije i startapove.
- Sprovoditi kontinuiranu promociju dostignuća žena u nekoj od STEM oblasti (nauka, tehnologija, inženjerstvo i matematika) radi uklanjanja stereotipa o ženama u društvu i popularizacije prirodnih i tehničkih fakulteta među devojkama.
- Sprovesti edukativne javne kampanje o mogućnostima upotrebe IKT za unapređenje kvaliteta života devojčica, devojaka i žena.
- Upoznati javnost o štetnosti digitalnog nasilja i edukovati devojke i žene o digitalnom nasilju i načinima zaštite od istog i osnažiti ih da prijave nasilje.

Pregled po indikatorima za oblast **ŽENE I NOVE TEHNOLOGIJE** Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturalni	Procesni	Ishodi
Zastupljenost žena i muškaraca među donosiocima odluka* u IKT sektoru, u izveštajnom period Ocena: 2 Promena na bolje	Udeo žena među korisnicima interneta Ocena: 3 Promena na bolje	Digitalni jaz po polu i drugim relevantnim demografskim karakteristikama Ocena: 2 Promena na bolje
	Procenat žena koje koriste internet, prema starosnoj grupi, obrazovanju i prema podeli na ruralno-urbano Ocena: 3 Promena na bolje	
	Pretplata na širokopoljnu mrežu (mobile broadband) na 100 stanovnika, urbano/ruralno, po polu Ocena: 3 Promena na bolje	Broj zaposlenih u IKT telekomunikacijama, po polu, položaju, oblasti IKT Ocena: 2 Promena na bolje

Strukturni	Procesni	Ishodi
<p>Javne politike, strategije, mere i procedure eksplicitno uzimaju u obzir rodnu neravnopravnost u IKT i predlažu konkretne korake za urođnjavanje i uticaj politika na rodni jaz u ovoj oblasti</p> <p>Ocena: 2 Promena na bolje</p>	<p>Dostupnost rodno senzitivnog IKT treninga za zaposlene u javnom sektoru</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p>	<p>Procenat stanovnika koji imaju 20 MB/s protok interneta na mobilnom i 50 MB/s na kućnom priključku, po demografskim karakteristikama</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p>
	<p>Primeri smanjivanja jaza u upotrebi i razvoju virtualnih proizvoda</p> <p>Ocena: 2 Promena na bolje</p>	
	<p>Primeri adaptacije virtualnih sadržaja iskazanim potrebama žena</p> <p>Ocena: 2 Promena na bolje</p>	
	<p>Primeri integrisane rodne komponente u implementaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije o informatičkom društvu</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p>	
<p>Podrška razvoju visokih tehnologija koja doprinosi osnaživanju devojčica i žena</p> <p>Ocena: 1 Nema promene</p>	<p>Broj OCD koje su aktivne u oblasti rodna ravnopravnost i visoke tehnologije</p> <p>Ocena: 3 Promena na bolje</p>	<p>Učešće visokih tehnologija u BDP</p> <p>Ocena: 2 Promena na bolje</p>
	<p>Zaposleni u istraživanju i razvoju na milion stanovnika, po polu, sektoru, kvalifikacijama i nacionalnoj oblasti</p> <p>Ocena: 2 Nema promene</p>	
	<p>Dostupnost podataka i analiza o razlikama u korišćenju kompjutera, interneta i mobilnih telefona između žena i muškaraca, prema obrazovnom nivou, godinama, prihodima i za ruralno-urbano stanovništvo prema upotrebi za ličnu, profesionalnu ili javnu upotrebu</p> <p>Ocena: 2 Nema promene</p>	
<p>Podrška ženskom preduzetništvu u komercijalizaciji i ekonomiji znanja i inovacijama</p> <p>Ocena: 2 Promena na bolje</p>	<p>Dostupnost podataka o razlikama u vezi sa pristupom kompjuterima i internetu prema mestu pristupanja, po polu, obrazovanju, prihodima, godinama i ruralno-urbano</p> <p>Ocena: 3 Nema promene</p>	<p>Konkretna poboljšanja koja se mogu dokumentovano pripisati aktivnostima potpisnica Ženske platforme za razvoj Srbije</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p>
	<p>Dostupnost podataka o razlikama u pretplatama na mobilne telefone po polu, godinama, obrazovnom nivou, prihodima i za ruralno-urbano stanovništvo</p> <p>Ocena: 3 Nema promene</p>	

Strukturni	Procesni	Ishodi
<p>Korišćenje visokih tehnologija kao alata za rodnu ravnopravnost</p> <p>Ocena: 1 Nema promene</p>	<p>Procenat žena koje u domaćinstvu imaju stalan pristup kompjuteru</p> <p>Ocena: 3 Promena na bolje</p>	<p>Primeri uspeha digitalnih patrola u suzbijanju mizoginije i diskriminacije žena</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p>
	<p>Broj i vrsta podržanih projekata za komercijalizaciju ženskog znanja i jačanje doprinosa žena društvenim i tehnološkim inovacijama, prema iznosu projekta</p> <p>Ocena: 2 Promena na bolje</p>	
	<p>Postojanje mreže ženskih organizacija koje koriste IKT za borbu protiv mizoginije, nasilja i diskriminacije žena u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena: 1 Nema promene</p>	
	<p>Dostupnost analize medijskog predstavljanja žena na internetu u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena: 2 Nema promene</p>	
	<p>Dostupnost budžetske podrške za korišćenje IKT kao alata za rodnu ravnopravnost</p> <p>Ocena: 0 Nema podataka</p>	

4

STUB III – SOCIJALNA SIGURNOST I BLAGOSTANJE

4.1 SOCIJALNA POLITIKA I EKONOMIJA STARENJA

Nadežda Satarić

Status indikatora u oblasti **SOCIJALNA POLITIKA I EKONOMIJA STARENJA**
Period oktobar 2016. – april 2020. godine

Pregled strukturnih indikatora (ukupno 3)

Strukturni	Ocena
<p>Urođnjene javne politike u oblasti socijalne politike i ekonomije staranja: U Strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. poseban cilj 2.1 definisan je kako bi se olakšala podela poslova u domaćinstvu u oblasti staranja o deci i starijim osobama. Dugoročni ciljevi ove mere su smanjena opterećenost žena neplaćenim radom u ekonomiji staranja i unapređen kvalitet života žena, povećana njihova zaposlenost i povećan prirodni priraštaj. Evaluacija Nacionalnog akcionog plana za 2016–2018. god. pokazala je da su rezultati predviđenih mera ograničeni jer se oslanjaju na kampanje podizanja svesti a ne na zakonske intervencije.</p> <p>Prema Indeksu rodne ravnopravnosti u Srbiji (merenje u 2016, SIPRU 2018), u domenu vremena indeks je 48,7 naspram 65,7 u EU. On se sastoji od dva poddomena: aktivnosti staranja (56,6 naspram 70 u EU) i poddomena društvene aktivnosti (41,9 naspram 61,6 u EU). Rezultat od oko 50 poena pokazuje da smo na pola puta od ostvarivanja pune rodne ravnopravnosti.</p> <p>Krajem 2017. usvojen je Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom, a njegove izmene i dopune u junu 2018. Ovim zakonom uvedeno je novo pravo na ostale naknade po osnovu rođenja i nege i posebne nege deteta, koje omogućava velikom broju žena da ostvare pravo na ostale naknade u periodu po rođenju deteta (žene koje nisu u radnom odnosu već samostalno obavljaju delatnost, vlasnice su poljoprivrednog gazdinstva ili poljoprivredni osiguranici, ili su radno angažovane po osnovu privremenih i povremenih poslova, ugovora o delu, autorskih ugovora ili su u trenutku rođenja deteta nezaposlene i nisu ostvarile pravo na novčanu naknadu po osnovu nezaposlenosti, a radile su u periodu koji je od uticaja na ostvarivanje prava).</p>	<p>Ocena: 2 mala promena na bolje</p>
<p>Afirmativne mere u oblasti socijalne politike i ekonomije staranja: U okviru Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 2017. formiran je Sektor za antidiskriminacionu politiku i unapređenje rodne ravnopravnosti, nadležan za praćenje antidiskriminacionih mera, socijalnog uključivanja i rodne ravnopravnosti.</p>	<p>Ocena: 2 mala promena na bolje</p>
<p>Uklanjanje barijera jednakosti i pristupu uslugama socijalne zaštite: Normativno, svi građani Srbije koji su u stanju socijalne potrebe imaju pravo na usluge socijalne zaštite. Dostupnost usluga geografski, fizički, finansijski je upitna. Centri za socijalni rad (CSR) postoje u svim opštinama, ali dnevne usluge soc. zaštite nisu razvijene u svim opštinama, posebno ne u seoskim sredinama. Nisu svi potencijalni korisnici usluga u stanju da odu ni autobusom do grada da bi se uključili u postojeće usluge, jer su bolesni i teže pokretni, nekad zato što nemaju da plate autobus ili što autobusi ne idu u sela.</p> <p>Kada je u pitanju fizička dostupnost prostorija u kojima se nalaze stručne službe CSR, poslednji dostupni podaci su iz njihovih izveštaja o radu za 2014. Tada je samo 32% CSR-a imalo rampu za prilaz objektu; 39% pristupačne toalete, 62% pristupačno prizemlje i 2% ih je imalo lift. Ne postoje ni zvanični podaci o geografskoj dostupnosti usluga. Nemamo pouzdanih podataka ni u kojoj meri oni koji nisu dovoljno informatički obrazovani imaju informacije koja prava imaju i šta im je na raspolaganju od usluga, jer ustanove socijalne zaštite najčešće o tome informišu samo preko svojih sajtova.</p>	<p>Ocena: 1 nema napretka</p>
Prosečna ocena	1,67

Pregled procesnih indikatora (ukupno 23)

Procesni indikator	Ocena
<p>Napredak u primeni ILO Agende o pristojnom radu sa posebnim osvrtom na pomake koji se tiču rodne ravnopravnosti: Srbija je usvojila dokument Program dostojanstvenog rada za Republiku Srbiju za period 2019–2022. U ovom dokumentu, konstatovano je da su ključni izazovi sa kojima se zemlja suočava po pitanju tržišta rada i socijalnih politika i dalje visoka nezaposlenost mladih, visoke stope neaktivnosti ove starosne grupe i generalno niske stope zaposlenosti sa izraženim rodnim jazom. Uprkos značajnom porastu stope zaposlenosti, ona je i dalje niža od stope u EU (71%). Primećuje se veliki rodni jaz (54% za muškarce i 39% za žene), iako su žene prepoznate kao ključni faktor razvoja u Strategiji zapošljavanja 2011–2020. Prema podacima RZS, analizirajući prosečne zarade po polu, u septembru 2017. godine muškarci su imali u proseku 22% veće zarade od žena, a u septembru 2019. godine za 12%.</p>	Usvojena 2019. Nema podataka o napretku u pogledu rodne ravnopravnosti
<p>Udeo zaposlenih u stanovništvu radnog uzrasta po polu i starosnim grupama (15–64): Stopa zaposlenosti bila je 48,7% u I kvartalu 2020, naspram 45,5% u IV kvartalu 2016. U I kvartalu 2020. stopa zaposlenosti kod žena iznosila je 42,4%, a u IV kvartalu 2016. god. 38,7%. Stopa zaposlenosti kod muškaraca je 55,5% a u IV kvartalu 2016. godine je iznosila 52,8%. Nezaposlenost se smanjila sa 13% na 9% u istom periodu. (Anketa o radnoj snazi). Žene imaju u kontinuitetu i dosledno manju stopu aktivnosti i zaposlenosti od muškaraca i veću stopu neaktivnosti (52,9% žena je neaktivno u odnosu na 37,3% muškaraca u 2019).</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Procenat žena i muškaraca bez ličnih prihoda, po godinama i obrazovanju: Ne postoje podaci za sve uzrasne grupe. Ono što znamo je da 144.407 žena starijih od 65 godina nemaju penziju (14,37%) i 25.295 muškaraca (4,25%), naspram 17% žena i 8% muškaraca koji su bili van PIO sistema 2016. (Ukršteni podaci PIO fonda R. Srbije za decembar 2019, sa procenjenim brojem stanovnika 65+ na dan 31. 12. 2019, RZS). Starosne penzije kod žena su na 84% visine starosnih penzija muškaraca. 2018. god. u Srbiji je skoro svaka druga osoba koja ima završeno ili nepotpuno osnovno obrazovanje bila socijalno isključena i/ili materijalno uskraćena, a 2017. god. taj udeo je bio 56%. Taj procenat znatno opada kada je u pitanju populacija koja je završila neki vid srednjeg obrazovanja – 2018. godine 27%, a 2017. god. 33%. Među populacijom koja je završila visoko obrazovanje, odnosno nivoe od 5–8, svaka deseta osoba je bila materijalno uskraćena i/ili socijalno isključena 2018, a 2017. godine 15,6%. Ovaj udeo je na nivou EU znatno povoljniji, i iznosi svega 4,4%, odnosno 2,5 puta manje. Kada se podaci dezagregiraju po polu, raspodela je ekvivalentna udelu polova u opštoj populaciji, odnosno maltene ravnomerna. Osim u slučaju visokog obrazovanja, gde je udeo žena 12%, a udeo muškaraca 9,5%, odnosno 1,26 puta više žena je materijalno uskraćeno u odnosu na muškarce (baza Eurostata).</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Procenat stanovništva bez pristupa socijalnim uslugama na lokalnu, po polu i vrsti usluga koje nedostaju: Mi zapravo i ne znamo koliko stanovnika u Srbiji uopšte i ima potrebu za uslugama soc. zaštite ni na nacionalnom ni na nivou lokalnih zajednica. Nijedna institucija niti organizacija ne sprovode istraživanja niti prave sistematične procene potreba za uslugama. U Nacrtu Strategije socijalne zaštite za period 2019–2025. godine konstatovano je da su nezadovoljene potrebe znatnog dela stanovništva za uslugama socijalne zaštite (npr. domski smeštaj za starije, podrška za samostalni život osobama sa invaliditetom, stanovanje uz podršku za OSI, specijalizovano hraniteljstvo, pomoć u kući za decu sa smetnjama u razvoju). Socijalne usluge u zajednici godišnje koristi oko 50.000 osoba bez usluga procene i planiranja. U ustanovama za smeštaj odraslih i starijih u 2018. godini bilo je 23.415 korisnika, što je više nego u 2016. god. za 20% (Sintetizovani izveštaji Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu). Dnevne usluge u lokalnoj zajednici koristilo je 25.400 korisnika, što je minimalno više u odnosu na 2016. god. (Mapiranje usluga iz 2018. SIPRU).</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Broj opština koje imaju usluge za žene žrtve nasilja u izveštajnom periodu prema vrsti usluge (socijalna, ekonomsko osnaživanje, pravna pomoć), pružaocu (ženske NVO, CSR, drugo) i broju korisnica: Sve opštine u Srbiji imaju opšte usluge za žene žrtve nasilja, koje pružaju CSR-i i to: savetodavnu podršku i druge usluge porodično-pravne zaštite, materijalnu podršku, smeštaj u prihvatilišta i sigurne kuće (15 sigurnih k.). Istovremeno, CSR-i upućuju žrtve i na druge službe i ustanove u zajednici, ukoliko ih ima. U CSR-ima, u 2018. evidentirane su 35.102 prijave porodičnog i partnerskog nasilja, u 2016. – 23.218. Početkom primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici (1. jun 2017), i izmenama Krivičnog zakonika (1. decembar 2019), poboljšana je normativni okvir koji reguliše zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Početkom 2019. počeo je da funkcioniše i nacionalni SOS telefon za žene žrtve nasilja, koji je dostupan na celoj teritoriji Srbije, 24 sata dnevno (usluge pruža državna ustanova Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine Zvečanska). Prema podacima Mreže Žene protiv nasilja i AŽC-a, situacija se pogoršala u odnosu na 2016, jer u 2019. god. 21 OCD je pružala usluge SOS telefona u 18 gradova za 4.173 žene, za razliku od 26 OCD koje su pružale usluge u 21 gradu za oko 5.000 žena u 2016. U 2019. finansiranje od strane države iznosilo je nepunih 800.000 din., naspram skoro 3.900.000 din. u 2016.</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Broj usvojenih standarda socijalnih usluga u izveštajnom periodu: Nema usvojenih standarda za nove soc. usluge u izveštajnom periodu. Stanje je isto kao i u 2016.</p>	Ocena: 1 nema napretka
<p>Broj socijalnih usluga za koje postoji standardizovan mehanizam monitoringa koji se finansira iz budžeta JLS ili nacionalnog budžeta: Ne postoji standardizovan mehanizam monitoringa ni za jednu uslugu</p>	Ocena: 1 nema napretka

Procesni indikator	Ocena
<p>Broj javnih konkursa za nabavku socijalnih usluga u izveštajnom periodu, po opštini, vrsti usluge i ishodu: 345 konkursa u periodu od oktobra 2016. do juna 2020, što je više u odnosu na prethodni izveštajni period (najviše za: pomoć u kući 124 poziva; lični pratilac deteta 75; personalni asistent 33; dnevni boravak za decu i mlade sa smetnjama u razvoju 34). Međutim, ovo ne znači i da je povećan broj korisnika usluga niti broj opština u kojima se one pružaju.</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Napredak u obezbeđenju pluralizma pružalaca usluga u izveštajnom periodu, prema vrsti usluge, vrsti pružaoca i u odnosu na standarde: Licence je dobilo 325 novih pružalaca usluga, tako da ih sada ima 513, od kojih je 136 iz OCD sektora, 119 državnih i 258 privatnih. Najviše je pružalaca usluga: domskog smeštaja za odrasle i starije (264, od kojih su 37 državni, a 227 privatni); pomoć u kući (106, od kojih 35 državnih, 24 privatna i 47 OCD); dnevni boravak za decu i mlade sa smetnjama u razvoju (53, od kojih 16 državnih i 37 OCD). I dalje je problem što licencirane OCD nemaju uvek šansu i da dobiju sredstva od lok. samouprava, jer tamo gde postoji pružalac usluge iz javne ustanove, opštine/gradovi nisu u obavezi da vrše javnu nabavku usluga. Pluralizam pružalaca usluga postoji u zakonskoj regulativi i u izdatim licencama, ali kada je u pitanju pružanje dnevnih usluga u zajednici, nemaju podjednake šanse za pružanje usluga svi pružaoci.</p>	Ocena: 3 napredak
<p>Broj inovativnih socijalnih usluga koje se finansiraju iz budžeta u izveštajnom periodu, prema vrsti usluge, ciljnim grupama i nivou finansiranja: Početkom februara 2019. god. otvoreno je prvo Prihvatilište za žrtve trgovine ljudima, kao prvo u sistemu socijalne zaštite. Nameњeno je ženama i devojkama starijim od 16 godina.</p>	nema podataka o promeni
<p>Mere za podršku razvoju usluga palijativnog zbrinjavanja: Strategijom za palijativno zbrinjavanje za period 2009–2015. bilo je predviđeno otvaranje 28 jedinica sa 440 postelja za palijativno zbrinjavanje u bolnicama i obrazovanje službi kućnog lečenja u 88 domova zdravlja. Do današnjeg dana, taj cilj nije ostvaren (danas ima 15 jedinica za palijativno zbrinjavanje, a službe kućnog lečenja funkcionišu u oko 50 domova zdravlja). Jedino u Beogradu postoji specijalizovana ustanova, Zavod za gerijatriju i palijativno zbrinjavanje, koji pruža usluge za ukupno 1.500–1.600 pacijenata dnevno. Nedostaju integrisane usluge u lok. zajednicama za palijativnu negu i zbrinjavanje obolelih u terminalnim fazama. Nedovoljno je i gerijatrijskih postelja u bolnicama.</p>	Ocena: 1 nema poboljšanja u odnosu na 2016.
<p>Mere za pomirenje profesionalnog i porodičnog života, po vrsti mere, obuhvatu i polu: Mere za usklađivanje rada i roditeljstva, ali i mere kojima se podstiče rađanje i rano obrazovanje dece regulisane su Zakonom o finansijskoj podršci porodici sa decom iz 2017/2018. godine. Prema ovom Zakonu, definisano je 8 mera, koje se obezbeđuju i sprovode sa nacionalnog nivoa: 1) naknada zarade, odnosno naknada plate za vreme porodijskog odsustva, odsustva sa rada radi nege deteta i odsustva sa rada radi posebne nege deteta; 2) ostale naknade po osnovu rođenja i nege deteta i posebne nege deteta; 3) roditeljski dodatak; 4) dečiji dodatak; 5) naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu bez roditeljskog staranja; 6) naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu sa smetnjama u razvoju i decu sa invaliditetom; 7) naknada troškova boravka u predškolskoj ustanovi za decu korisnika novčane socijalne pomoći; 8) regresiranje troškova boravka u predškolskoj ustanovi dece iz materijalno ugroženih porodica. Dečiji dodatak ostvaruje jedan od roditelja koji neposredno brine o detetu, koji je državljanin Srbije i po ispunjenju ostalih uslova koji su definisani Zakonom. Međutim, jedna od glavih razlika u odnosu na roditeljski dodatak je provera materijalnog stanja roditelja pre dodele dečijeg dodatka. Dečiji dodatak se zato smatra merom smanjenja siromaštva, dok je roditeljski dodatak više vid populacione politike. Dečiji dodatak se dodeljuje za decu od prvog do četvrtog reda rođenja. Osim ugroženih porodica, usklađivanje profesionalnog i porodičnog života regulišu i jedinice lokalne samouprave. Na lokalnom nivou, najčešće mere su: jednokratne novčane pomoći trudnicama, porodiljama, paketi opreme za novorođenče, kao i auto sedišta. Efekte mera još uvek ne znamo.</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Broj personalnih asistenata za korisnike kolica koji se finansiraju iz budžeta po opštini: Prema podacima CIL-a, oko 200 personalnih asistenata pruža usluge za 200 korisnika, koje se finansiraju iz budžeta 12 lokalnih samouprava. U odnosu na prethodni izveštaj, usluga se pruža u jednoj opštini više i neznatno je veći broj korisnika.</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Broj podržanih ženskih socijalnih zadruga u izveštajnom periodu: Zakon o socijalnom preduzetništvu još nije donet. Kroz Program podrške razvoju i promociji ženskog inovacionog preduzetništva, država je za 2018. god. dodelila 168 grantova ženama preduzeticama (Izveštaj o sprovođenju Programa reformi politike zapošljavanja i soc. politike u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji za 2018. godinu).</p>	nema podataka o promeni
Podrška zaokruženom sistemu brige o deci – primeri dobre prakse:	
<p>Skrivena nezaposlenost po polu, regionu i uzroku: 529,2 hiljade je neformalno zaposlenih, od kojih 238.700 žena (18,6%) žena, naspram 18,0% muškaraca (Bilten – Anketa o radnoj snazi za 2019). Neaktivno je 2.687.000 stanovnika uzrasta 15+, za razliku od 2.943.140 u 2016. Neaktivnih žena u 2019. bilo je 1.621.000, naspram 1.724.900 u 2016. Među neaktivnima koji ne traže posao zbog brige o deci ili o odraslim nesposobnim licima je 59.100 žena i 1.900 muškaraca (97% žena naspram 96% u 2016).</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje

Procesni indikator	Ocena
<p>Primeri međusektorskih mehanizama kao odgovora na potrebe u oblasti socijalne zaštite i ekonomije staranja Jedan od primera su zdravstvene medijatorke, koje se zapošljavaju pri domovima zdravlja, a obavljaju značajan posao među stanovništvom romske nacionalnosti. Zdravstvene medijatorke zalažu se svojim radom za unapređenje položaja pripadnika romske nacionalnosti u zajednici, njihov lakši pristup ličnim dokumentima, pravima iz socijalne zaštite, zdravstvenom osiguranju, tržištu rada, obrazovanju itd. Takođe, kada je reč o najmlađem delu populacije, dobar primer su interresorne komisije (IRK). Njihova osnovna uloga jeste da procene potrebe deteta za dodatnom podrškom. Funkcionisanje IRK je vrlo složen proces, s obzirom na to da uključuje i objedinjuje nekoliko sektora. Sastav IRK čine predstavnici tri sistema: a) zdravstva – pedijatar, b) obrazovanja – školski psiholog i c) socijalne zaštite – stručni saradnik na poslovima socijalnog rada.</p>	nema podataka o promeni
<p>Ulaganja u ekonomiju staranja u izveštajnom periodu, prema izvoru (javni sektor, privatni sektor, JPP, donacije, drugo), svrsi i iznosu: U 2018., Srbija je izdvajala 2,8% svojih javnih rashoda za soc. zaštitu (284,1 mil. evra). Za 2017, izdvajanja za NSP su iznosila 1,58% BDP-a, od čega: 0,33% za dečiji dodatak, 0,28% dodatak za pomoć i negu drugog lica 0,24%. Izdvajanja za odsustvo povodom rođenja deteta su iznosila 0,73% BDP-a. Iz Programa IPA 2, u periodu 2018–2020. godine, izdvojeno je 77,3 miliona evra za program Obrazovanje, zapošljavanje i socijalne politike.</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Mere za jačanje društvene jednakosti, prema vrsti mere, ciljnoj grupi i obuhvatu: Najznačajnija novčana davanja usmerena na siromašne u sistemu socijalne i dečije zaštite u sistemu R. Srbije su novčana socijalna pomoć (NSP) i dečiji dodatak. Korisnici NSP ostvaruju pravo na status energetski zaštićenog kupca uz umanjenje iznosa mesečnog računa za struju ili gas, zdravstvenu zaštitu, a po pravilu i pravo na dečiji dodatak ukoliko je dete na redovnom školovanju. Ostale vrste pomoći se razlikuju od jedne lokalne samouprave do druge, ali u većini gradova i opština korisnici NSP ostvaruju pravo na različite vrste jednokratne novčane pomoći ili davanja u naturi kao što su, na primer, besplatan obrok u Narodnoj kuhinji, besplatni udžbenici, odeća i obuća za decu, umanjenje komunalnih računa i sl. U 2018. god. NSP primilo je ukupno 244.160 korisnika, odnosno 98.754 porodica, što je za oko 4% manje u odnosu na 2016. kada su NSP primale 102.392 porodice, odnosno 255.101 korisnik (Izveštaji Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu 2016. i 2018). U riziku od siromaštva bio je skoro svaki četvrti građanin 2018. god. (24,3%) naspram 25,5% u 2016. (Anketa o prihodima i uslovima života RZS). Od ukupnog broja korisnika NSP u 2018, punoletnih je bilo 155.486, tj. 64%. U starosnoj strukturi punoletnih koji primaju NSP, dominiraju odrasli korisnici sa 76%, dok je udeo mladih 15%, odnosno starijih 9%. U strukturi porodica korisnika NSP prema broju članova dominiraju jednočlane porodice s udelom od 39%. Porodice koje broje 6 i više članova imaju najmanji udeo koji je iznosio 6%. Ukoliko posmatramo lica koja koriste NSP prema vrsti porodice, najveći udeo imaju korisnici koji žive u četvoročlanim porodicama – 22%. Dečiji dodatak je u 2018. ostvarilo ukupno 315.915 dece iz 163.046 porodica. U 2018. god. nastavljen je smanjenje broja dece i porodica koji ostvaruju pravo na dečiji dodatak u odnosu na 2014. godinu, broj dece korisnika je smanjen za 15,5%, a broj porodica korisnika za 18,3% (Izveštaj Republičkog zavoda za socijalnu zaštitu za 2018. godinu).</p>	Ocena: 1 nema napretka
<p>Promena u javnoj potrošnji na rani razvoj i obrazovanje dece, kao procenat BDP-a: Ukupni rashodi za obrazovanje u Srbiji iznose 3,98% BDP-a u 2017. god, od čega 0,65% BDP-a za predškolsko obrazovanje (Sipru 2018), što je bez bitnih promena u odnosu na 2014. god. Srbija je i dalje daleko od nacionalnog cilja da se predškolskim obrazovanjem pokrije 75 procenata dece od 3 do 7 godina (61,8 procenata 2017. godine), kako je predviđeno Strategijom razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine. EU Strategijom 2020. postavljen je cilj od 95% dece koja učestvuju u obrazovanju u ranom detinjstvu (Unicef, 2019).</p>	Ocena: 1 nema napretka
<p>Broj starih u registrovanim i neregistrovanim domovima za stara lica, po polu: Tokom 2018. godine u domovima je bilo ukupno na smeštaju oko 20.900 korisnika 65+, što pokriva 1,47% ove populacije. Kapaciteti registrovanih 247 ustanova za odrasle i stare u 2018. iznosili su 16.444 korisnika i uvećani su za 25% u odnosu na 2016. godinu. Do uvećanja je došlo zahvaljujući ekspanziji privatnih domova, u kojima su kapaciteti 2016. iznosili 4.195, a u 2018. su za 7.441 korisnika (77% više). Ove kapacitete koristili 15% korisnika mladih od 65 godina u 40 državnih ustanova i 6% u privatnim ustanovama. Popunjenost kapaciteta u 2018. godini u državnim ustanovama bila je 93%, a u privatnim 83%. Uprkos tome, na listama čekanja bilo je 1.163 korisnika. Ovo iz razloga što nema dovoljno raspoloživih kapaciteta, npr. za one koji pate od demencije ili su sa drugim mentalnim teškoćama. U domovima je u proseku na smeštaju 65% žena i 35% muškaraca.</p>	Ocena: 4 bitan napredak
<p>Procenat i broj učesnika u ekonomiji staranja, koji su obučeni u oblasti ljudskih prava u izveštajnom periodu, po vrsti obuke: Nema podataka.</p>	nema podataka
<p>Broj sertifikovanih i/ili akreditovanih pružalaca socijalnih usluga u odnosu na broj prijavljenih, po vrsti usluge: U septembru 2016. bilo je ukupno 188 (117 ustanova za smeštaj, a 71 pružalac 10 različitih vrsta usluga u zajednici), a u aprilu 2020. god. 513 sertifikovanih pružalaca usluga (271 ustanova za smeštaj i 242 pružalaca 11 vrsta usluga u zajednici). U periodu od 4 godine povećan je broj ustanova za smeštaj za 154 novih i broj pružalaca usluga u zajednici za 171 novih, s tim što je uvedena i jedna nova usluga, a to je SOS telefon za žrtve nasilja (10 pružalaca, od kojih 9 iz redova OCD, a nijedna nema finansijsku podršku od lokalnih samouprava, odnosno sa nacionalnog nivoa). I do danas nije ništa učinjeno na razvoju usluga u zajednici za palijativno zbrinjavanje, kao ni na razvoju usluga za osobe koje boluju od demencije.</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
Prosečna ocena Procesnih indikatora (od 17 koji su ocenjivani)	1,88

Pregled Ishoda (ukupno 7)	Ocena
<p>Siromaštvo zaposlenih po polu (manje od \$2 PPP po osobi dnevno): Prema podacima Svetske banke, 2015. godine je 6,9% populacije u Srbiji živelo sa manje od 1,9\$ po osobi dnevno. Baza podataka Eurostat pokazuje da je stopa rizika od siromaštva zaposlenih u Srbiji opadala iz godine u godinu posmatrajući period od 2016. do 2018. godine, 11,6%, 10,7% i 9,9% respektivno. Pad ovog udela potencijalno ukazuje na smanjenje broja zaposlenih koji su u riziku od siromaštva. Međutim, ako je apsolutni broj zaposlenih rastao iz godine u godinu, onda je moguće da je broj zaposlenih u riziku od siromaštva ostao nepromenjen. Prosek EU je na stabilnih 9,5% tokom prethodnih 5 godina. Nacrt Zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti nije relaksirao imovinske uslove kod starijih domaćinstava za novčanu socijalnu pomoć (NSP), niti je predvideo povećanje davanja NSP za decu i mlade sa invaliditetom.</p>	nemamo precizne podatke o promeni
<p>Prosečan broj sati plaćenog i neplaćenog rada, po polu: Postoje znatne razlike u radnoj opterećenosti žena i muškaraca, naročito kada su u pitanju neplaćeni poslovi. Žene, radnim danima, u proseku u plaćenim poslovima provode malo više od 2 i po sata, a muškarci skoro 4 i po sata. Žene u neplaćenim poslovima provode 5,07 sati dnevno a muškarci 2,58 sati. (Istraživanje RZS o korišćenju vremena u 2015. Sledeće je planirano da se sprovede 2020. god., a rezultati objavljeni 2021). Od ukupnog broja zaposlenih, njih čak 35% nema plaćene prekovremene sate, dok njih 1,5% ima i plaćene i neplaćene prekovremene sate, odnosno delimično plaćene prekovremene sate. Najveći deo zaposlenih u Srbiji ima plaćene prekovremene sate, njih 63,5%.</p>	nemamo podatke za 2020. da bi poredili i dali ocenu
<p>Prosečna plata u oblasti socijalne zaštite i ekonomije staranja u odnosu na prosek za Republiku Srbiju: 58.932 RSD u aprilu 2020, naspram 45.286 RSD u avgustu 2016. Prosečna neto zarada u soc. zaštiti sa smeštajem u aprilu 2020. bila je 47.461 RSD, a u soc. zaštiti bez smeštaja, 50.422 RSD (15% manje od prosečne neto zarade u Srbiji). Koliko su zarade u oblasti socijalne zaštite i ekonomije staranja niske, najbolje pokazuje podatak da su neto zarade u zdravstvu u aprilu 2020. bile 70.172 RSD, odnosno 39% više u odnosu na prosečne neto zarade u socijalnoj zaštiti bez smeštaja.</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Udeo zaposlenih u neformalnoj ekonomiji u ukupnoj zaposlenosti: Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, stopa neformalne zaposlenosti u Srbiji u 2019. godini je iznosila 18,2%, dok je 2018. god. bila 19,5%, a 2016. godine 22%. Naravno, potrebno je posmatrati i preraspodelu zaposlenih između formalnog i neformalnog sektora i u apsolutnim brojevima, jer smanjenje udela neformalno zaposlenih ne mora nužno da znači manje radnika u neformalnoj ekonomiji. Rezultat može biti i samo povećanje zaposlenih u formalnom sektoru. Međutim, primetan je trend povećanja broja radnika u formalnom sektoru, i smanjenja broja radnika u neformalnoj sferi u odnosu od oko 4:1 kroz posmatrane četiri godine. Svake godine u periodu 2016–2019. broj „zaposlenih“ u neformalnoj ekonomiji se smanjivao za oko 23.000, dok je broj formalno zaposlenih rastao od 90.000 do 95.000. Najviše neformalno zaposlenih je zabeleženo u starosnoj grupi 25–54 godine, kao i kod samozaposlenih radnika. U 2019. godini, najveći broj neformalno zaposlenih je bio u sektoru poljoprivrede i sektoru usluga, 456.000 od ukupno 530.000 (86%), što je slučaj i sa ranijim godinama.</p>	Ocena: 2 mala promena na bolje
<p>Promena u broju zaposlenih u ekonomiji staranja u odnosu na polaznu vrednost, po polu: 9.609 zaposlenih u javnim ustanovama u 2016, a 8.991 u 2018. (CSR, Porodični smeštaj, Domovi za decu i mlade i Domovi za odrasle i starije). U privatnom sektoru, 2016. bilo je zaposleno 1.527, a 2018. g. 2.677 (povećanje zbog povećanja broja domova). Hraniteljskih porodica bilo je 2.151 u 2018, a 2.298 u 2016. (8% manje 2018). U javnom sektoru je smanjen broj zaposlenih u svim ustanovama, iako je broj korisnika povećan ili ostao isti. Ne postoje sintetizovani podaci o zaposlenima iz privatnog i OCD sektora koji pružaju usluge u lokalnim zajednicama, a koje finansiraju lokalne samouprave. Među zaposlenima u ovom sektoru dominiraju žene (više od 80%).</p>	Ocena: 1 nema promena na bolje, u državnom sektoru ih je čak manje
<p>Ukupna vrednost ekonomije staranja u R. Srbiji (plaćeni i neplaćeni rad):</p>	nema podataka
<p>Promene u poštovanju ljudskih prava korisnika usluga u ekonomiji staranja u odnosu na polaznu vrednost, anketa: Nije rađena anketa</p>	nema podataka
Prosečna ocena (na osnovu 3 ocenjena ishoda)	
	1,67

Status prikazanih indikatora – od oktobra 2016. do aprila 2020.

Nivo	Strukturni	Procesni	Ishod
Ukupno indikatora	3	23	7
Korak unapred	2	12	2
Korak unazad	0	0	0
Nema promene	1	7	3
Nema podataka	0	4	2

Prioriteti za naredni period u oblasti Socijalna politika i ekonomija staranja

- Unaprediti sistem dugotrajne nege zavisnih osoba na način da se uspostave socijalno-zdravstvene usluge uz adekvatnije balansiranje državnog i privatnog sistema institucionalne i vaninstitucionalne podrške, materijalnih i nematerijalnih davanja i usluga finansiranih iz nacional-

nog i iz budžeta lokalnih samouprava; Povećati broj formalnih i dostupnih usluga namenjenih neformalnim negovateljima i obezbediti prava po osnovu rada za neformalne negovatelje zavisnih osoba (skraćeno radno vreme, rad od kuće, plaćeno odsustvo za potrebe nege).

- Kontinuirano unapređivati ljudske kapacitete zaposlenih u javnim ustanovama, privatnom i OCD sektoru koji su pružaoci usluga socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja u oblasti rodne ravnopravnosti i antidiskriminacionih politika.
- Unaprediti sistem izveštavanja o donetim merama i sprovedenim aktivnostima iz ove oblasti uz uspostavljanje odgovarajuće evidencije izvornih podataka koji bi obezbedili sistemsko praćenje u oblasti socijalne politike i ekonomije staranja.
- Na primer: ako „sistem staranja“ obuhvata i nacionalni i lokalni nivo, neophodno je da se za praćenje „novčanih davanja“ uključe i sredstva lokalnih samouprava angažovanih za jednokratne novčane pomoći, što sada nije slučaj. Slično je i kada su u pitanju servisi (pružaoci usluga). Za celovito sagledavanje nije dovoljno imati samo podatke o pruženim uslugama koje se finansiraju iz nacionalnog budžeta. Neophodni su podaci i o finansiranju usluga iz budžeta lokalnih samouprava i onih gde usluge pilotiraju i pružaju OCD, kroz projektno finansiranje od međunarodnih ili domaćih donatora.

- Ustanoviti sistem socijalnih penzija u Zakonu o socijalnoj zaštiti, kako bi se obezbedio minimum materijalne sigurnosti svim starijim osobama, a posebno starijim ženama (144.407 žena starijih od 65 godina nemaju penziju – 14,37% i 25.295 muškaraca – 4,25%; prema podacima PIO fonda od 31. decembra 2019).

4.2 SINDIKALNO ORGANIZOVANJE ŽENA

Marija Stojković

- U Republici Srbiji trenutno ima 25 129 registrovanih sindikata (izvor: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Registar sindikata);
- Procena je da u Srbiji trenutno ima oko 500 000 članova i članica sindikata;
- Udeo žena u članstvu je oko 50% (slobodna procena);
- Udeo sindikalki u stručnim službama je dominantan dok ih na mestima odlučivanja ima oko 15% po slobodnoj proceni na osnovu podatka sa sajta najvećih sindikata;
- Postoje zasebna tela u okviru sindikata-sekcije žena, ali rade bez budžeta;
- Kad su u pitanju edukativne aktivnosti beleži se rast učesća žena, ali i to je ograničeno nemogućnošću odsustvovanja sa posla i zbog nesrazmerno više obaveza oko dece i kućnih poslova;
- Pomenuti kućni poslovi nege i brige i dalje spadaju u sferu neregulisanog, pa samim tim i neplaćenog rada;
- Rodni jaz je prisutan kod svih pokazatelja tržišta rada u Srbiji:
- Stopa aktivnosti: muškarci 75,1%; žene 60,6%
- Stopa zaposlenosti: muškarci 65,6%; žene 52,0%
- Stopa nezaposlenosti: muškarci 12,5%; žene 14,2% (Izvor: Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Ex-ante analiza politike zapošljavanja, 2018. godina)
- Prosečna neto zarada za septembar 2019. godine: muškarci 56 516 RSD; žene 50 459 RSD (Izvor: Republički zavod za statistiku, Zarade zaposlenih prema delatnosti, nivoima kvalifikacije i polu).

Akcije i inicijative u izveštajnom periodu

- Učestvovanje u radu radnih grupa za izradu zakona, podzakonskih akata i strateških dokumenata;

- Učestvovanje u javnim raspravama;
- Učestvovanje u radu Socijalno ekonomskog saveta;
- Obeležavanje značajnih datuma (UGS „Nezavisnost“ podržao izvođenje predstave Kokana Mladenovića „Pad“ na Dan bezbednosti i zdravlja na radu, učestvovanje u Maršu – protestnoj šetnji povodom 8. marta, protestne šetnje za 1. maj u zajedničkoj organizaciji UGS „Nezavisnost“ i Saveza samostalnih sindikata Srbije);
- Učestvovanje na međunarodnim konferencijama (Svi predstavnici Srbije glasali za usvajanje Konvencije 190 Međunarodne organizacije rada. Ovo je konvencija o nasilju i uznemiravanju u svetu rada. Sama konvencija ima jaku rodnu komponentu pošto između ostalog sadrži i seksualno uznemiravanje, a u najvećem procentu su žene te koje su žrtve seksualnog uznemiravanja i ono što posebno treba istaći je da ne obuhvata samo radnike i radnice u zasnovanom radnom odnosu, koji imaju zaključen Ugovor o radu na određeno ili neodređeno vreme, već i osobe na osposobljavanju, naučnike i pripravnike, volontere, aplikante za posao i dr.);
- Donošenje Rezolucije PERV Komiteta o ženama u doba pandemije kovida 19;
- Umrežavanje različitih sindikata kroz zajedničke inicijative i nastup pred ostalim partnerima u tripartitnim telima;
- Umrežavanje sa organizacijama civilnog društva kroz zajedničke tribine i podršku događajima;
- Organizovanje edukacija za članice sindikata;
- Učestvovanje na edukacijama koje organizuju drugi akteri, a koje se tiču ženskih prava;
- Zaključivanje kolektivnih ugovora i učestvovanje u kolektivnom pregovaranju;
- Inicijativa Sekcije mladih i Sekcije žena Saveza samostalnih sindikata Srbije da njihovi predstavnici budu članovi predsedništva sa pravom glasa (Uglavnom su u najvišim telim odlučivanja po funkciji predsednik, sekretar i predsednici grana. Ovo je dobar početak da se u formiranje organa odlučivanja uzme u obzir i rodna komponenta, a kasnije bi to trebalo iskoristiti za uvođenje kvota za manje zastupljeni pol).

Pregled po indikatorima za oblast **Sindikalno organizovanje žena**
 Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturni	Procesni	Ishodi
Urođnjavanje javnih politika koje se odnose na rad, zapošljavanje i prava po osnovu rada Ocena: 1 Nema pomaka	Zastupljenost žena i muškaraca u sindikatima, procenat i broj, za svaki sindikat Ocena: 2 Nema javno dostupnih podataka	Uključenost žena u donošenje odluka u sindikatima na svim nivoima, ocena ekspertskeg panela (predsednik, minimum 1 žena predsednica gran-skog sindikata, poverništvo) Ocena 2: Nema pomaka
	Snižavanje reprezentativnosti sindikata na nivo od 5% (sa 15%) Ocena: 0 Nema pomaka	
	Primeri i obuhvat mera afirmativne akcije u sindikatu u izveštajnom periodu (kvote, unapred određena mesta, proporcionalnost, druga afirmativna akcija) Ocena: 1 Nema pomaka	Sindikati adekvatno sagledavaju položaj žena na tržištu rada, anketa i ocena ekspertskeg panela Ocena :1 Mala promena na bolje
	Konstitucionalizacija jednakosti u najvišim dokumentima sindikata Ocena: 2 Nema pomaka	
	Godišnji budžet za sekciju žena, po sindikatu Ocena: 2 Nema	
	Rodna analiza politika u izveštajnom periodu, po oblasti, sindikatu i nalazima Ocena: 1 Malo javno dostupnih podataka	
	Rodno senzitivna pitanja uključena u socijalni dijalog u izveštajnom periodu, po temi, tipu aktivnosti (pregovori, konsultacije, razmena informacija sa predstavnicima vlade, poslodavcima ili radnicima) i ishodu Ocena: 0 Mali pomak	
Broj i procenat žena i muškaraca u Socijalno ekonomskom savetu, razloženo na institucije Ocena: 1 Nema značajnijeg pomaka	Javne politike pružaju odgovor na potrebe žena i muškaraca na tržištu rada kroz zaštitu prava radnika, standarde u oblasti zapošljavanja, zdravlja, bezbednosti na radu, anketa i ocena ekspertskeg panela i Konvencija 156 ili 159 o pravima zaposlenih sa porodičnim obavezama	
Datum usvajanja Konvencije 156	Inicijative sindikata za popravljavanje položaja žena i muškaraca na tržištu rada u izveštajnom periodu, po sindikatu, inicijativi i ishodu Ocena : 2 Nema značajnijeg pomaka	Ocena: 1 Nema pomaka
	Uključivanje sindikata u rešavanje položaja radnika u svojoj ekonomiji, po sindikatu, inicijativi i ishodu Ocena : 2 Nema značajnijeg pomaka	

Strukturalni	Procesni	Ishodi
Datum usvajanja Konvencije 156	Pomoci u izjednačavanju prihoda za isti posao i zatvaranju jaza u platama u izveštajnom periodu, po sindikatu, inicijativi i ishodu, posebno za javni sektor Ocena: 2 Ima pomaka unazad	Zaposlenost u Srbiji, po polu, regionu, obrazovnom nivou i sektoru Ocena: 1 Nema pomaka
Datum usvajanja zakona kojima se uklanjaju barijere na tržištu rada za žene koje su isključene kroz mogućnost regulisanja radnog staža za rad u kući, sistemski obuhvat žena u statusu pomažućih članova u domaćinstvu, poljoprivrednica i žena u neformalnoj ekonomiji Ocena: 2 Nema pomaka	Inicijative sindikata u vezi sa sindikalnim organizovanjem, zaštitom i podrškom radnicima u privatnom sektoru, a posebno u mikro preduzećima Ocena : 3 Ima pomaka	Struktura zaposlenih prema obliku rada Ocena: 1 Nema pomaka
	Uloga sindikata u pojačanom inspeksijskom nadzoru nad kršenjem Zakona, po sektoru, ishodu i sindikatu Ocena: 0 Nema pomaka	Procenat radno sposobnog stanovništva uključenog u neformalnu ekonomiju, po polu, regionu i sektoru, a posebno neprijavljeni rad Ocena : 1 Nema značajnijeg pomaka
	Uključivanje sindikata u rad sa poslodavcima u privatnom sektoru i rešavanje problema kao što su porodijsko odsustvo i odsustvo zbog brige o detetu, odsustvo usled duže bolesti preduzetnika/ce ili radnika/ce, pristup vrtićima i sl. i broj radnika na neodređeno vreme Ocena: 0 Nema značajnijeg pomaka	
	Inovativna rešenja koja doprinose pravednijoj raspodeli neplaćenog rada na inicijativu sindikata u izveštajnom periodu, po sindikatu i rešenju Ocena: -1 Nema pomaka	Opterećenje plaćenim i neplaćenim radom, po regionu, polu i drugim demografskim karakteristikama Ocena: 2 Nema pomaka
	Mere usmerene na siromašne žene i muškarce u radnom odnosu („working poor“), po vrsti mere, obuhvatu i izdvojenim finansijskim sredstvima Ocena: 1 Nema pomaka	

*sindikati unapred određuju mesta koja su rukovođeća

Preporuke

- Razviti monitoring nad sprovedenim merama;
- Na primer: Mere fiskalne konsolidacije doprinele rodnom jazu u javnom sektoru (Izvor: FREN, rezultati istraživanja Rodna nejednakost na tržištu rada i mere konsolidacione politike);
- Kroz kolektivno pregovaranje jačati položaj žena;
- Ratifikovanje i potpuna primena Konvencije 190;
- Uvođenje obaveznih kurseva o seksualnom uznemiravanju;
- Uvođenje kvota za manje zastupljen pol u organima sindikata.

4.3 LJUDSKA BEZBEDNOST I NASILJE PREMA ŽENAMA

Biljana Stepanov

- Rodna nejednakost se i dalje prepoznaje kao bezbednosni problem.
- Poglavlja 23 i 24 – Ocena EU: Nema napretka u vladavini prava, ozbiljna kašnjenja u reformama.¹¹⁹
- Najozbiljnija kašnjenja postoje u izmenama Ustava koje se odnose upravo na nezavisnost pravosuđa.
- Nakon usvajanja minimalnih standarda iz komentara Venecijanske komisije, predloženi ustavni amandmani i dalje ne ispunjavaju kriterijume za stvaranje preduslova za sudstvo koje će biti nezavisno i slobodno od političkog uticaja.¹²⁰
- Pandemija kovida 19 proizvela direktne posledice po bezbednost, ekonomiju, politički kontekst, društvenu klimu i ukupno blagostanje građana i građanki Srbije i uticala na povećanje izloženosti žena nasilju.

Bezbednost

- Evropska komisija je u svojoj Strategiji proširenja EU potvrdila evropsku budućnost Zapadnog Balkana i Srbije.¹²¹ Ipak, „veliki poraz“ za Zapadni Balkan, a posebno za Srbiju, predstavlja poruka EK da Zapadni Balkan nedvosmisleno pokazuje elemente „zarobljene države“. Sektor bezbednosti, a posebno policija i službe bezbednosti, imaju presudnu ulogu u zarobljavanju države.¹²²
- Do januara 2019. godine, 79 država članica UN-a (40% svih država članica UN) usvojilo je nacionalne akcione planove za primenu UN SB Rezolucije 1325 (NAP)¹²³, kao što su planovi pristupi Afričke unije¹²⁴, Azijsko-pacifičke unije¹²⁵, Evropske unije¹²⁶, kao i Misije OEBS.¹²⁷
- Prvi NAP za primenu rezolucije SB UN 1325 „Žene, mir i bezbednost“ u RS (za period 2010–2015)¹²⁸ bio je usmeren na sprovođenje politika na nacionalnom nivou, te je

u velikoj meri izostala primena u lokalnim zajednicama.¹²⁹ Drugi NAP za implementaciju Rezolucije SB UN 1325 „Žene, mir i bezbednost“ u Republici Srbiji (2017–2020) usvojen je 2017. godine.¹³⁰

- Srbija se u aprilu 2019. godine obavezala da će pripremiti nacrt novog NAP-a do oktobra 2020. godine.¹³¹
- Oblast žene, mir i bezbednost je uključena u Nacionalnu strategiju za poboljšanje položaja žena i unapređenje rodne ravnopravnosti (2016–2020), koja posebno naglašava važnost aktivne uloge žena u očuvanju mira i bezbednosti. Republika Srbija je o dosadašnjem sprovođenju NAP-a izvestila i međunarodna tela, poput CEDAW Komiteta, u odnosu na opštu preporuku br. 30 o ženama u konfliktu, prevenciji konflikata i postkonfliktnim situacijama.¹³²
- Skupštinski nadzor nad sprovođenjem prvog NAP-a vršila je u kratkom periodu Komisija za praćenje sprovođenja NAP-a za primenu Rezolucije 1325 u Republici Srbiji.¹³³ U međuvremenu nije formirana nova komisija koja bi vršila skupštinski nadzor nad primenom drugog plana. Članice ŽPM nisu ostvarile veći nadzor nad primenom akcionog plana u sektoru bezbednosti.
- NAP 1325 nije uvezan sa lokalnim politikama iz oblasti rodne ravnopravnosti i bezbednosti, kao ni sa Evropskom poveljom o rodnoj ravnopravnosti (član 21 i 22).¹³⁴
- Lokalne samouprave ne uključuju pojedine mere iz NAP-a u svoje lokalne planove, odnosno lokalni mehanizmi ne povezuju na koji način ispunjavanje lokalnih bezbednosnih politika i politika u oblasti rodne ravnopravnosti doprinosi sprovođenju i akcionog plana. Pristup žena informacijama o epidemiji i dostupnim uslugama veoma je ograničen kada u timovima za angažovanje zajednice preovlađuju muškarci.¹³⁵
- Zabrinjava otežan pristup informacijama od javnog značaja radi prikupljanja podataka o sprovođenju NAP-a. Sadašnja politička kultura u sektoru bezbednosti ukazuje na zatvaranje institucija za javnost i nedovoljno uključivanje organizacija civilnog društva u sprovođenje vladinih politika, kao i nadzor nad njihovom primenom. To je u konačnici pokazatelj da vlada nije odgovorna svojim građanima i građankama za primenu programa „Žene, mir i bezbednost“.¹³⁶

119 dostupno na: <https://europeanwesternbalkans.rs/ocena-eu-nema-napretka-u-poglavlju-23-ozbiljna-kašnjenja-u-reformama/>

120 dostupno na: <http://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1459/Izvestaj-koalicije-prEUgovor-o-napretku-Srbije-u.shtml>

121 dostupno na: <https://www.mos.gov.rs/public/ck/uploads/files/EU%20Strategija%20proširenja%20zapadni%20Balkan%202018.pdf>

122 dostupno na: <http://bezbednost.org/Sve-publikacije/7258/Sektor-bezbednosti-u-zarobljenoj-drzavi.shtml>

123 dostupno na: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/global-military-spending-in-2018-reached-post-cold-war-peak/>

124 dostupno na: <https://www.peacewomen.org/action-plan/regional-action-plan-ecowas>

125 dostupno na: <https://asiapacific.unwomen.org/en/focus-areas/peace-and-security/national-action-plans>

126 dostupno na: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11031-2019-INIT/en/pdf>

127 dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/4/444577.pdf>; Žene, mir i bezbednost: regionalna perspektiva, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/zene-mir-i-bezbednostregionalna-perspektiva>

128 dostupno na: <http://www.mod.gov.rs/lat/4352/akcioni-planovi-4352>

129 dostupno na: <http://preugovor.org/Tekstovi/1374/Sta-nam-donosi-Nacionalni-akcioni-plan-za-primenu.shtml>

130 dostupno na: <http://www.mod.gov.rs/lat/4352/akcioni-planovi-4352>

131 dostupno na: <http://peacewomen.org/nap-serbia>

132 dostupno na: https://cpz.rs/Dokumenti/2017_IV_periodicni_izv_cedaw_srp.pdf

133 dostupno na: http://www.parlament.gov.rs/Odr%C5%BEan_me%C4%91usektorski_sastanak_Komisije_zapr%C4%87enje_sprovo%C4%91enja_Nacionalnog_akcionog_plana_za_primenu_Rezolucije_1325_SB_UN_%E2%80%93_%C5%BDene_mir_i_bezbednost.19298.941.html

134 Dostupno na: <https://ravnopravnost.org.rs/wp-content/uploads/2017/03/Evropska-povelja-o-rodnoj-ravnopravnosti-na-lokalnom-nivou.pdf>

135 UNGA A/70/723. Protecting Humanity from Future Health Crises: Report of the High-Level Panel on the Global Response to Health Crises

136 Maja Bjeloš, Izveštaj o lokalizaciji NAP 1325 (2018–2019), Centar za podršku ženama, Kikinda, 2019.

- Podaci iz Izveštaja o sprovođenju drugog NAP-a 1325 u Ministarstvu odbrane i Vojski Srbije za 2019. godinu¹³⁷ pokazuju da postoji povećanje broja žena zaposlenih u Ministarstvu odbrane (MO) i Vojski Srbije (VS), ali da taj proces ide veoma sporo (zaposleni u MO i VS: 21,93% čine žene, što je za 0,85% više nego u 2018. godini). U 2019. godini u multinacionalne operacije upućeno je 487 pripadnika MO i VS, od kojih je 46 žena (9,44%), što je umanjeno za 3,08% u odnosu na 2018. godinu,¹³⁸ a na dobrovoljno služenje vojnog roka je upućeno 1.044 regruta, od kojih su 171 ili 16,3% bile žene, što je umanjeno u odnosu na 2018. godinu za 3,3%.¹³⁹
- Pri Ministarstvu odbrane i Vojski Srbije formirana je analitička grupa i funkcioniše mehanizam „osoba od poverenja“, kao svojevrsan mehanizam za rodnu ravnopravnost.¹⁴⁰
- Rezultati istraživanja o rodu i malokalibarskom oružju pokazuju da su muškarci u velikoj većini vlasnici vatrenog oružja (94,7%).¹⁴¹
- Poteškoće sa kojima se Republika Srbija suočava u implementaciji ovog akcionog plana proizlaze iz nedostatka pratećih politika i zakonodavnih normi koje bi osigurale primenu NAP-a, te nedovoljnih ljudskih i finansijskih resursa i profesionalnih kapaciteta, kako na lokalnom tako i na nacionalnom nivou. Sveukupni spori tempo demokratske transformacije, ojačan ekonomskom krizom i tradicionalnim i konzervativnim rodnim stereotipima, kao i sada pandemija koronavirusa, dodatno komplikuje sprovođenje Rezolucije 1325 u Srbiji.
- Žene čine veći deo radne snage u zdravstvu. Većina primarnih pružalaca nege bolesnima su žene, što ih čini izloženim višestrukim bezbednosnim rizicima tokom pandemije korona virusa.¹⁴² Žene iz marginalizovanih grupa postaju još ranjivije u vanrednim situacijama, a njihova bezbednost višestruko ugrožena.¹⁴³
- Ne prepoznaje se dovoljno rodno uslovljena dinamika tokom pandemije izazvane korona virusom čime direktno ograničavamo delotvornost rada na bezbednosnim rizicima po žene.

137 Izveštaj o sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija – Žene, mir i bezbednost u Ministarstvu odbrane i Vojski Srbije za 2019. godinu, Analitička grupa Ministarstva odbrane i Vojske Srbije, str. 2–3, dostupno na: http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/akcioni_planovi/2019/analiza%201325%20za%202019_%20godinu.pdf

138 Ibid.

139 Ibid.

140 Ibid.

141 Dragan Božanić, Rod i malokalibarsko oružje u Srbiji: Ključne činjenice, UNDP SEESAC, Beograd, 2019, str. 9.

142 COVID-19: Kako uključiti marginalizovane i ranjive osobe u komunikaciju o riziku i u angažovanje zajednice, UnWomen Srbija, Beograd.

143 Ibid.

Nasilje prema ženama

- U skladu sa članom 68, stav 1 Konvencije, Srbija je podnela **Prvi Izveštaj o primeni Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici**, juna 2018. godine.¹⁴⁴ Ovaj izveštaj ne sadrži podatke o merama i aktivnostima u oblasti suzbijanja trgovine ženama. Pored ovog, nezavisne izveštaje o primeni IK u Srbiji, podnelo je 14 NGO i koalicija.¹⁴⁵
- GREVIO grupa je dostavila svoj prvi evaluacioni izveštaj Srbiji u januaru 2020. godine.¹⁴⁶ Pored konstatacije o pozitivnim zakonskim i strateškim merama, uključujući unapređenje koordinacije između ključnih službi, GREVIO skreće pažnju da su navedeni naponi ograničeni na nasilje u porodici, odnosno da mere ne postoje za druge vidove nasilja nad ženama obuhvaćene Konvencijom.¹⁴⁷
- U malom broju opština postoje specijalizovane usluge podrške žrtvama nasilja, i uglavnom ih pružaju specijalizovane ženske organizacije, bez dovoljne finansijske podrške iz budžeta.¹⁴⁸
- Nasilje uopšte, a posebno prema ženama, prisutno je u medijima koji šire mizogine, seksističke poruke,¹⁴⁹ prisutno je kao strukturno nasilje prema ženama koje ih isključuje iz odlučivanja, sa tržišta rada, iz imovine, novih tehnologija, kao nasilje nad ženama u političkom i javnom životu,¹⁵⁰ prisutno je kao nasilje prema ženama na radnom mestu, u institucijama gde bi trebalo da žene ostvare socijalnu ili zdravstvenu zaštitu,¹⁵¹ prisutno je u porodici, u partnerskim odnosima.
- **Nacionalna strategija za suzbijanje i sprečavanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima** (2011–2015)¹⁵² je istekla i do sada nije pripremljen novi strateški dokument. Mere definisane Akcionim planom za rodnu ravnopravnost (2016–2018) obuhvataju: unapređenje zakonskog i strateškog okvira u oblasti zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici i partnerskim odnosima.¹⁵³
- Rezultati reprezentativnog **istraživanja koje je spro-**

144 dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/GREVIO/GREVIO_izvestaj_Srbija.pdf

145 dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=SRB&Lang=EN

146 dostupno na: https://cpz.rs/Dokumenti/4GREVIO_Report_on_Serbia.pdf

147 dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2020/Socijalna_politika_u_Srbiji_iz%20rodne%20perspektive.pdf

148 dostupno na: <https://kvinnatillkvinna.org/2020/06/01/wheres-the-money-for-womens-rights-2020/>

149 dostupno na: <https://rc.gradjanske.org/kako-mediji-izvestavaju-o-nasilju-prema-zenama/>

150 dostupno na: <https://www.danas.rs/drustvo/pasalic-zabrinjavaju-ci-stepen-mrznje-kojoj-su-zene-u-javnosti-izlozene/>

151 dostupno na: <https://www.021.rs/story/Info/Biznis-i-ekonomija/132358/Recenice-koje-mozda-slusate-svaki-dan-a-koje-su-mo-bing.html>

152 dostupno na: https://iskljucinasilje.rs/wp-content/uploads/2016/09/Nacionalna_strategija_za_sprečavanje_i_suzbijanje_nasilja_nad_zenama_u_porodici_i_u_partnerskim_odnosima_cir.pdf

153 Dostupno na: <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim>

veo OEBS o dobrobiti i bezbednosti žena tokom 2018. godine u odabranim zemljama jugoistočne i istočne Evrope,¹⁵⁴ ukazuju na znatnu rasprostranjenost različitih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama.

- Podaci iz ovog istraživanja o rasprostranjenosti nasilja nad ženama u Srbiji predstavljaju razlog za veliku zabrinutost. Bilo koji oblik nasilja, uključujući nepartnersko i partnersko, kao i seksualno uznemiravanje i proganjanje, od navršene 15 godine doživelo je 62% žena starosti 18–74 godine (1,7 miliona žena u Srbiji). Skoro jedna trećina žena prenosi iskustvo nekog oblika nasilja tokom detinjstva.¹⁵⁵
- U Srbiji je 2017. godine usvojen **Zakon o sprečavanju nasilja u porodici**.¹⁵⁶ Usvajanje ovog zakona jedan je od odgovora države na široku rasprostranjenost nasilja prema ženama, a cilj ovog zakona je da se na opšti i jedinstven način reguliše postupanje državnih organa prvenstveno u vezi sa prevencijom, ali i sa zaštitom od nasilja u porodici. Većina napora u pogledu zakona i politika uglavnom je usmerena na nasilje u porodici kao najrasprostranjenijem vidu nasilja nad ženama u Srbiji.
- Praćenje primene ovog zakona ukazuje na to da je neophodno unaprediti razumevanje prava i potreba žrtava nasilja u porodici i drugih krivičnih dela koja su obuhvaćena odredbama ovog Zakona.
- **Zakonom o izmenama i dopunama krivičnog zakonika** iz 2018. godine¹⁵⁷ uvedena su tri nova krivična dela u domaće krivično zakonodavstvo: proganjanje, polno uznemiravanje i prinudni brak, a sve radi usklađivanja nacionalnog krivičnog zakonodavstva sa Istanbulskom konvencijom.
- Samo uvođenje novih krivičnih dela ne predstavlja sigurnu i adekvatnu zaštitu od nasilja. Veliki problem u primeni zakona i njihovom tumačenju je nepostojanje volje da se kroz postojeće mehanizme zaštite žrtve nasilja. Restriktivno tumačenje prava je glavni uzrok loše pravne zaštite žrtava nasilja.¹⁵⁸
- U Srbiji je problem nasilja prema ženama povezan i sa posedovanjem oružja. Od ukupnog broja vlasnika oružja u Srbiji, muškarci su vlasnici 94,7% vatrenog oružja.¹⁵⁹ Muškarci su počinili 96,6% svih krivičnih dela povezanih sa vatrenim oružjem.¹⁶⁰
- U toku 2019. godine ubijeno je ukupno 28 žena i četvero dece.¹⁶¹ U prvih šest meseci 2020. godine ubijeno je 16 žena, a bilo je i 11 femicida u pokušaju.¹⁶² Statistika o

broju femicida i ubistava žena u Srbiji još ne postoji.¹⁶³ Prema evidenciji Mreže „Žene protiv nasilja“ za više od 2 decenije, ubijeno je više od 300 žena, a više od 400 dece je ostalo bez majki. Ubice su najčešće partneri, bračni ili vanbračni, a najveći broj ubistava počinjen je vatrenim oružjem i nožem.¹⁶⁴

- Analiza sudske prakse je pokazala da se uvek izriču sankcije koje su bliže minimumu (period 2016–2020). Prome- ne Krivičnog zakonika nisu dovele do promene blage kaznene politike sudova.¹⁶⁵

Izvor: Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2019.

Za krivična dela	Broj krivičnih prijava	Osudjujuće presude	Kazne zatvora	Uslovne kazne
Nedozvoljene polne radnje	150	91	49	34
Polno uznemiravanje	174	75	22	34
Nasilje u porodici	2627	2455	628	1827
Silovanje	73	25	25	-
Proganjanje	375	106	10	82

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći 166se primenjuje od 1. oktobra 2019. i njime se uvodi Registar pružalaca besplatne pravne pomoći i besplatne pravne podrške,¹⁶⁷ a besplatna pomoć se pruža po prethodnom odobrenju. U prvih šest meseci primene Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, zaprimljeno je 2079 zahteva, a od njih 1902 je dobilo pomoć u parničnim i upravnim postupcima, a veliki broj zahteva stigao je i za žrtve nasilja u porodici.¹⁶⁸ Kada je u pitanju besplatna pravna podrška koju pružaju medijatori, odnosno posrednici u rešavanju sporova, javni beležnici i udruženja građana, ukupan broj korisnika kojima je pružen pravni savet je 7.460.¹⁶⁹

- Brojni negativni komentari na ovaj zakon odnose se na diskriminaciju pružalaca (čl. 9 i 58), održivost pružanja besplatne pravne pomoći (čl. 1 i 9), odobravanje i finansiranje besplatne pravne pomoći (čl. 4, 7 i 39) i preuzete međunarodne obaveze (čl. 4 i 9).¹⁷⁰
- Podaci o stanju u oblasti nasilja prema ženama još uvek nisu usklađeni, sinhronizovani, nisu dostupni kao otvoreni podaci, moraju se potraživati, respozivnost pojedinih institucija nije zadovoljavajuća, a kada se i dostavljaju podaci nisu u formatu koji je sasvim adekvatan za praće-

154 dostupno na: <https://www.osce.org/sr/secretariat/419756>

155 Ibid.

156 Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprečavanju_nasilja_u_porodici.html

157 Dostupno na: https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/241116-zakon_o_izmenama_i_dopunama_krivicnog_zakonika.html

158 Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/140916/140916-vest10.html>

159 Dragan Božanić, Rod i malokalibarsko oružje u Srbiji: Ključne činjenice, UNDP SEESAC, Beograd, 2019, str. 9.

160 Ibid

161 Dostupno na: <https://www.bebac.com/vesti/u-nasilju-u-porodici-prosle-godine-ubijeno-28-zena-i-4-dece>

162 Dostupno na: https://www.femplatz.org/library/newsletters/Bilten_4_SR.pdf

163 Dostupno na: <https://www.danas.rs/drustvo/mreza-zene-protiv-nasilja-od-pocetka-2020-ubijeno-sest-zena-brojke-mogu-bit-vece/>

164 Ibid

165 Dostupno na: [166 Dostupno na: <https://www.propisi.net/zakon-o-besplatnoj-pravnoj-pomoci/>](https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje/ U 2019. godini, završen je postupak po krivičnoj prijavi za 92 797 punoletnih učinilaca krivičnih dela, što je 0,1% manje nego u 2018. godini, dok je pravosnažno osuđeno 28 112 punoletnih lica, što je za 6% manje nego u 2018. godini. Krivična dela protiv braka i porodice su među najbrojnijim krivičnim delima za koja su pravosnažno osuđena punoletna lica, 14,8%.</p>
</div>
<div data-bbox=)

167 Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/vest/26213/poziv-za-upis-u-registar-pruzalaca-besplatne-pravne-pomoci-i-besplatne-pravne-podrske.php>

168 Dostupno na: https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/za-6-mese-ci-1.902-gradjana-dobilo-besplatnu-pravnu-pomoc_1117081.html

169 Ibid

170 Dostupno na: https://www.womenngo.org.rs/images/vesti-18/PDF/Komentari_i_amandmani_na_Zakon_o_BPP.pdf

- nje primene normi.¹⁷¹
- Od usvajanja do početka primene Zakona organizovane su obavezne licencirane obuke za policijske službenike¹⁷² i za predstavnike tužilaštva, sudova i prekršajnih sudova¹⁷³ ali ne i za službenike u centrima za socijalni rad, koja Zakonom nije ni predviđena, kao ni kontinuirana obuka za predstavnike drugih institucija koje imaju obavezu postupanja u slučajevima nasilja.
 - Nedostaju izmene i dopune Zakona o socijalnoj zaštiti, naročito one kojima bi se jasno definisale usluge nacionalnog SOS telefona i kriznih Centara za žrtve seksualnog nasilja.¹⁷⁴
 - Za uslugu nacionalnog SOS telefona Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja izdvojilo je sredstva, a uslugu pruža Centar za zaštitu odojčadi, dece i omladine u Zvečanskoj. Iako je nacionalni SOS telefon dostupan 24/7, on prima tek petinu poziva koje na godišnjem nivou upute žene sa iskustvom nasilja u Srbiji, i pruži sedam puta manje usluga od broja usluga koje pružaju ženski SOS telefoni, kojih ima više, ali su dnevno dostupni manje sati i uglavnom radnim danima, zbog nedostatka finansijskih sredstava.¹⁷⁵
 - U periodu 2016–2018. godine izdato je 6 licenci ženskim OCD koje pružaju usluge SOS telefona, od kojih su 5 licence za nacionalni SOS telefon, a samo jedna za uslugu SOS telefona na lokalnom nivou.¹⁷⁶

- Komitet strana ugovornica Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) usvojio je deklaraciju¹⁷⁷ kojom su države koje su ratifikovale Istanbulsku konvenciju pozvane da koriste standarde i preporuke iz konvencije kao smernice za aktivnosti i mere koje države preduzimaju tokom trajanja pandemije korona virusa.
- Pandemija korona virusa je uticala na povećanje broja prijava slučajeva nasilja u porodici,¹⁷⁸ kao i na dostupnost usluga zaštite i podrške ženama sa iskustvom nasilja u Srbiji.¹⁷⁹ Nasilje koje je postojalo pre proglašenja pandemije preraslo je sada iz psihičkog u fizičko i seksualno nasilje.¹⁸⁰ Takođe, situacija uzrokovana pandemijom je uveliko uticala i na pružaoce usluga, na promene režima pružanja usluga i otežala dostupnost usluga ženama iz posebno osetljivih grupa (Romkinjama, ženama sa invaliditetom, ženama sa sela, starijim ženama).¹⁸¹

U ovoj oblasti, ŽPRS ima sedam strukturnih indikatora, šesnaest procesnih i šest indikatora ishoda.

Od ukupno 29 indikatora, nema promene u odnosu na novembar 2016. godine za 16 indikatora.

Napretka ima najviše tamo gde radi ženska mreža, ali su uslovi za njihov rad nepromenjeni ili otežani.

171 Izveštaj o stanju u oblasti rodno zasnovanog nasilja prema ženama i nasilja u porodici u Srbiji, 2019. OHCHR, str. 6.

172 Dostupno na: <https://www.kpu.edu.rs/cms/>

173 Dostupno na: <https://pars.rs/sr/tags/sprecavanje-nasilja-u-porodici>

174 Dostupno na: <http://projekti.zdravstvo.vojvodina.gov.rs/pilot-centri/>

175 Dostupno na: <https://www.womenngo.org.rs/prakticne-politike/zagovaranje/1526-2019-nije-postojala-potreba-za-formiranje-novog-nacionalnog-sos-telefona-prvi-nezavisni-izvestaj-o-aktivnostima-novoformiranog-nacionalnog-sos-telefona-za-zene-sa-iskustvom-nasilja>

176 Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/predlozi-i-nacrti/sektor-za-brigu-o-porodici-i-socijalnu-zastitu/usluge-socijalne>

177 Dostupno na: <https://rm.coe.int/declaration-committee-of-the-parties-to-ic-covid-16809e33c6n-cases-of-violence-against-women>

178 Dostupno na: <https://www.womenngo.org.rs/vesti/1576-saopštenje-za-javnost-zastita-i-podrska-zenama-nasilja-tokom-prvih-mesec-dana-vanrednog-stanja>

179 Impact of the COVID-19 pandemic on specialist services for victims and survivors of violence in the Western Balkans and Turkey, UNW 2020.

180 Dostupno na: https://www.femplatz.org/library/newsletters/Bilten_4_SR.pdf

181 Rodna analiza odgovora na Covid-19 u RS, OSCE 2020. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>

Strukturni	Procesni	Ishodi
	<p>Ocena očuvanja/unapređenja statusa dostignutih prava u odnosu na prethodni Ustav, ekspertski panel</p> <p>Ocena: 1 Nazadovanje</p>	
<p>Datum usvajanja novog Ustava Republike Srbije</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	<p>Savet za Nacionalnu bezbednost pod parlamentarnim nadzorom</p> <p>Ocena: 1 (Dostupno na: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2019.pdf) Nivo uključenosti je stepenovan od 1 do 5, gde je 1 najniži stepen koji označava da nema uključivanja, a 5 najviši, gde su relevantni akteri uključeni na smislen način u sve faze procesa. Nema promena</p>	

Pregled po indikatorima za oblast **Ljudska bezbednost i nasilje prema ženama** Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturalni	Procesni	Ishodi
<p>Pomak u kvalitetu strateškog okvira u oblasti bezbednosti prema izveštaju Beogradskog centra za bezbednosnu politiku</p> <p>Ocena: 2 Mala promena na bolje</p>	<p>Nivo uključenosti relevantnih aktera u izradu Strategije bezbednosti RS i Akcionog plana za sprovođenje Rezolucije SB UN 1325, ocena ekspertskeg panela na osnovu: broja i vrste konsultacija po fazama izrade, vrste usvojenih i odbačenih predloga, vrste aktera (OCD, institucije na lokalnom i nacionalnom nivou, međunarodne institucije, drugi akteri)</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	<p>Učešće žena i ženskih organizacija u odlučivanju o ustavnim rešenjima i politici ljudske bezbednosti</p>
<p>Pomak u kvalitetu strateškog okvira za implementaciju Istanbulske konvencije, na osnovu Grevio izveštaja</p> <p>Ocena: 2 Mala promena na bolje</p> <p>Nema strateškog dokumenta za oblast nasilja prema ženama; Usvojen Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (2017) sa hitnim merama; Izmenjen Krivični zakonik (2018); Nema izmena Zakona o socijalnoj zaštiti (stopirane 2015).</p>	<p>Kvalitet obuhvata bezbednosnih izazova, rizika i pretnji po žene i devojke u okviru bezbednosnih politika u izveštajnom periodu, prema proceni ekspertskeg panela (Ekspertski panel čine predstavnice OCD i akademske zajednice koje su odabrane prema usaglašenim kriterijumima. One vrše godišnji pregled napretka u ovoj oblasti i dokumentuju svoje nalaze i ocene).</p> <p>Ocena: 2 Mala promena na bolje</p>	<p>Ocena: 1 Nema promena</p>
<p>Datum usvajanja i iznos odobrenog godišnjeg budžeta za implementaciju Strategije i Akcionog plana za borbu protiv nasilja nad ženama i primenu Istanbulske konvencije</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	<p>Poboljšana bezbednost žena i dece i pripadnika višestruko marginalizovanih grupa na lokalnu, prema percepciji ciljanih grupa i resursima koji su izdvojeni u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	<p>Ocena: 1 Nazadovanje</p>
<p>Funkcionalnost sistema prevencije nasilja nad ženama prema oceni ženskih NVO koje se bave prevencijom i zaštitom žena od nasilja, za izveštajni period.</p> <p>Ocena: 2 Mala promena na bolje</p> <p>Nadležne institucije pojedinačno unapredile postupanje, sistem u celini i dalje nedovoljno funkcionalan.</p>	<p>(Analize izbornog procesa pokazuju strah građana i građanki od posledica delovanja u politici i od zaraze tokom izbora; u prvi plan sada se nameće i odnos bezbednosti i zdravlja, s jedne, i demokratije s druge strane, odnosno da li više zdravlja znači i manje demokratije.)</p>	
<p>Broj pritužbi zbog nasilja prema ženama u izveštajnom periodu, prema demografskim karakteristikama podnosioca</p> <p>Promena u broju prijava slučajeva nasilja, kao i u broju krivičnih prijavi i presuda za delo nasilja u porodici u odnosu na raniji izveštajni period</p> <p>Ocena: 2 Mala promena na bolje</p>	<p>Jednako tretiranje građana i građanki u bezbednosnim incidentima, zasnovano na rodnoj analizi rizika i senzibilisanom pristupu predstavnika institucija osobama sa iskustvom nasilja, ocena ekspertskeg panela</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	
<p>Osnivanje fondova za kompenzaciju žrtava krivičnih dela i alimentacionog fonda koji se regresira od izvršilaca krivičnih dela i onih koji treba da plate alimentaciju</p> <p>Potrebno osnivanje državnog fonda za kompenzaciju žrtava i pooštavanje kaznene politike za krivična dela trgovine ljudima (Dostupno na: https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/160720/160720-vest2.html).</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	<p>Ukupna sredstva isplaćena iz Fonda za kompenzaciju žrtava krivičnih dela i alimentacionog fonda, po polu i broju obeštećenih</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	

Strukturni	Procesni	Ishodi
<p>Datum stupanja na snagu objedinjenih indikatora za prepoznavanje nasilja kroz sve institucije, u saradnji sa ženskim NVO</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	<p>Broj programa za zaštitu žena od nasilja finansiranih iz budžeta, prema vrsti programa i nivou finansiranja</p> <p>Ocena: 2 Mala promena na bolje Usvojen Zakon o BPP.</p> <p>Dostupnost i kvalitet besplatne pravne pomoći za žene sa iskustvom nasilja</p> <p>Povećan broj zahteva za BPP za žrtve nasilja u porodici (Dostupno na: https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/za-6-meseci-1.902-gradjana-dobilo-besplatnu-pravnu-pomoc_1117081.html)</p> <p>Ocena: 2 Mala promena na bolje</p>	<p>Funkcionalan multisektorski odgovor na nasilje prema ženama, ocena ekspertskog panela</p> <p>Ocena: 2 Mala promena na bolje Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici predviđena je obaveza formiranja Grupa za koordinaciju i saradnju na nivou OJT, propisano postupanje u okviru multisektorske saradnje institucija i ustanova - i dalje nezadovoljavajući rad GKS.</p>
	<p>Procenat osuđenih nasilnika za rodno zasnovano nasilje u odnosu na broj podnetih prijava i usklađenost statistike lica i dela</p> <p>Ocena: 2 Dostupno na: https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/pravosudje Mala promena na bolje</p>	
	<p>Usvajanje standarda za SOS telefon</p> <p>Ocena: 2 Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2015_11/t11_0130.htm Mala promena na bolje</p>	
	<p>Broj opština u kojima Centri za socijalni rad vrše uslugu SOS telefona u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	
	<p>Broj aktivno pomognutih osoba sa iskustvom nasilja u izveštajnom periodu, po polu, demografskim karakteristikama, vrsti pomoći i pružaocu</p> <p>Ocena: 2 Mali pomak na bolje</p>	
<p>Prilagođavanje sistema nabavke usluga socijalne zaštite u zajednici OCD</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	<p>Broj OCD koje su dobile podršku za pružanje usluga socijalne zaštite, prema izvoru i vrsti usluge</p> <p>Podfinansiranost pružalaca usluga i nedostatak finansiranja ŽOCD u kontinuitetu</p> <p>Ocena: 1 Nema promena (Dostupno na: https://kvinnatillkvinna.org/2020/06/01/wheres-the-money-for-womens-rights-2020/)</p>	<p>Ostvareni zadaci po akcionom planu za svako od poglavlja u izveštajnom periodu, procena EU i ekspertski panel</p> <p>Evropska komisija imala ozbiljne primedbe na jezik i sadržinu nacrtu revidiranih akcionih planova. Iako su usvojene mnoge tehničke preporuke civilnog društva, ostali su nerešeni ključni izazovi vezani za sprovođenje reforme vladavine prava. (Dostupno na: http://preugovor.org/Reformske-agende/1570/Reformska-agenda-za-2020-godinu-koalicije.shtml)</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>
<p>Datum otvaranja poglavlja 23 i 24 razloženo po poglavlju</p> <p>U ključnim reformama u okviru poglavlja 23 i 24 se stagnira i negde čak i nazaduje. Dodatno pogoršanje tokom pandemije COVID-19 i vanrednog stanja Dostupno na: http://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1595/Izvestaj-koalicije-prEUgovor-o-napretku-Srbije-u.shtml Ocena: 1 Nema promena</p>	<p>Nivo uključenosti relevantnih aktera u pregovaranje sa EU u poglavljima 23, 24 i 25, razloženo po broju i vrsti konsultacija po fazama izrade, vrsti usvojenih i odbačenih predloga, vrsti aktera (OCD, institucije na lokalnom i nacionalnom nivou, međunarodne institucije, drugi akteri).</p> <p>Ocena: 1 Nema promena</p>	<p>Ocena: 1 Nema promena</p>

4.4 ZDRAVLJE

Marija Srdić i dr Tomislav Stantić

Uvod

Kada u okviru Ženske platforme za razvoj Srbije govorimo o ženskom zdravlju treba naglasiti da podrazumevamo da se zdravlje žena razlikuje od zdravstvenog stanja muškaraca i to na više načina. Zdravlje žena je segment zdravlja stanovništva koje Svetska zdravstvena organizacija definiše kao „Stanje potpunog fizičkog, mentalnog i društvenog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili nemoći“. Mi, dakle, imamo u vidu da je pol važna društvena odrednica zdravlja, jer na zdravlje žena utiče ne samo njihova biologija, već i uslovi života, poput siromaštva, zaposlenosti, nametnutih porodičnih obaveza i statusa u privatnoj sferi života. Nivo društvene i ekonomske moći određuje njihov pristup resursima i uslugama, uključujući zdravstvenu zaštitu. Što je položaj nepovoljniji, a moć žene manja, veći je štetni uticaj na zdravlje. Reproductivno i seksualno zdravlje žena takođe se razlikuje od zdravlja muškaraca. Čak su i u razvijenim zemljama trudnoća i porođaj povezani sa značajnim rizicima od smrtnosti za majke i sa velikim razlikama između zemalja u razvoju i razvijenih zemalja. Komorbidnost od drugih nereproduktivnih bolesti, kao što je kardiovaskularna bolest, doprinosi i smrtnosti i morbiditetu trudnoće, uključujući preeklampsiju. Seksualno prenosive infekcije imaju teške posledice za žene i novorođenčad, a prenošenje sa majke na dete vodi do ishoda kao što su mrtvorođenje i smrt novorođenčadi, a karlična upalna bolest dovodi do neplodnosti. Pored toga, neplodnost iz mnogih drugih razloga, kontrola rađanja, neplanirana trudnoća, seksualni odnos bez pristanka i borba za pristup pobačaju, stvaraju dodatne terete za žene. Karcinom dojke ostaje najčešći karcinom kod žena u razvijenim zemljama i jedno je od važnijih hroničnih oboljenja žena, dok rak grlića materice ostaje jedno od najčešćih karcinoma u zemljama u razvoju, povezan sa humanim papiloma virusom (HPV), važnom seksualno prenosivom bolesti. Vakcina protiv HPV-a zajedno sa skriningom, nudi mogućnost za kontrolu tih bolesti. Ostala važna zdravstvena pitanja za žene uključuju: kardiovaskularne bolesti, depresiju, demenciju, osteoporozu i anemiju.

Do sada je u okviru aktivnosti Ženske platforme za razvoj Srbije praćen deo aspekata koji se odnose na zdravlje žena, ali on bi u budućnosti morao da bude proširen na sve gore pomenute aspekte na koje ukazuju i važni dokumenti Svetske zdravstvene organizacije. Stoga je, počev od 2020. godine, potrebno raditi na okupljanju šireg tima zainteresovanih stručnjaka/inja kao i aktivista/kinja na polju zdravlja.

Rodno osetljiva statistika u oblasti zdravlja

Uprkos obavezi iz aktuelnog Zakona o ravnopravnosti polova (članovi 12 i član 40)¹⁸² da sve institucije, ustanove i organizacije, kao i svi poslodavci razvrstavaju podatke po polu, ta se

obaveza ne poštuje dosledno. I dalje, zbog nedostatka rodno osetljive statistike, nije jednostavno doći do celovite i potpuno jasne slike stanja u važnim oblastima, uključujući i oblast zdravlja.

Tako u Izveštaju o broju zaposlenih u ustanovama Instituta za javno zdravlje “Dr Milan Jovanović Batut” (2016–2018) podaci nisu iskazani prema polu, ali se uz analizu drugih izveštaja može doći do ovih podataka. Npr. u poslednjem objavljenom **Zdravstveno-statističkom godišnjaku Republike Srbije**¹⁸³ stoji: Na dan 31. 12. 2018. godine je u sistemu zdravstvene zaštite Republike Srbije bilo zaposleno ukupno 101.498 radnika. Zdravstvenih radnika i saradnika sa visokom stručnom spremom je bilo 24.816, doktora medicine je bilo 19.984 (81%), doktora stomatologije 1607 (6%), farmaceuta 1653 (7%) i ostalih 1572 (6%). Među doktorima medicine je bilo 5274 doktora bez specijalizacije (26%), od toga 2803 doktora opšte medicine (14%) i 2471 lekara na specijalizaciji (12%). Ukupan broj lekara specijalista je iznosio 14.710 (74%). **Udeo žena među zaposlenim doktorima medicine (65%) je znatno veći u odnosu na muškarce (35%).** Takođe, u istom dokumentu nalazimo da je udeo žena u višem medicinskom kadru 82,6%, srednjem 86,8%, a nižem 57,4%. Zdravstveno-statistički godišnjak, u okviru poglavlja 3, sadrži i detaljne podatke **Službe za zdravstvenu zaštitu** žena o morbiditetu.

Korisne pokazatelje iz ove oblasti nalazimo i u poslednjem izdanju publikacije Republičkog zavoda za statistiku „Muškarci i žena u Srbiji 2017“¹⁸⁴, pa ćemo izdvojiti one koje smatramo relevantnim za ovaj segment Izveštaja o napretku, kao i za kreiranje budućih rodno osetljivih politika u oblasti zdravlja:

- Očekivano trajanje života za žene je 78, a za muškarce 73 godine;
- Podjednak broj, 85% žena i 86% muškaraca nije posetilo lekara u poslednjih godinu dana iako je imalo zdravstvenih problema. Kao glavne razloge naveli su da nisu mogli finansijski da priušte posetu lekaru (26%), da su očekivali da će im se zdravstveno stanje stabilizovati (24%) i postojanje liste čekanja na pregled (14%);
- Zdrave godine života u 2016: za žene 67,5, a za muškarce 65,4, što predstavlja napredak u odnosu na posmatranu 2013. godinu;
- Lična procena zdravstvenog stanja: veoma dobro i dobro – žene 54%, muškarci 60%, solidno – žene 26%, muškarci 24%; loše i veoma loše – žene 20%, muškarci 16%;
- Nezadovoljene potrebe za zdravstvenim i stomatološkim uslugama u većoj meri su iskazivale žene nego muškarci;
- U periodu 2006–2016. godine broj dana hospitalizacije povećao se za 1 milion kod žena, odnosno za 1,2 miliona kod muškaraca;
- Među osobama sa invaliditetom, veće je učešće žena (58%) nego muškaraca (42%);

182 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ravnopravnosti_polova.html

183 file:///C:/Users/Marija%20Srdic/Downloads/Statisticki%20godisnjak%202018.pdf

184 Žene i muškarci u Srbiji 2017, Republički zavod za statistiku, Beograd 2017, strane 27–41.

- Rasprostranjenost pušenja veća je kod pripadnika muškog pola, dok žene preovlađuju među osobama koje nikada nisu pušile;
- Skoro dva puta je više muškaraca nego žena koji umru u starosnoj dobi od 30 do 59 godina, i to uglavnom od bolesti krvotoka i tumora;
- Četiri puta više muškaraca nego žena umire usled saobraćajnih povreda;
- Tri puta više muškaraca nego žena izvršilo je samoubištvo.

Ni podaci koji bi nam na jednom mestu prikazali učešća muškaraca i žena u donošenju odluka u oblasti zdravlja i u zdravstvenim institucijama, nisu dostupni. Ipak, na osnovu pretrage podataka na sajtozima institucija vidi se zastupljenost žena i muškaraca na ključnim mestima upravljanja i odlučivanja.

Izvršna vlast	muškarci	žene	ukupno
Ministar	1	0	1
Šef kabineta	1	0	1
Državni sekretar	4	0	4
Pomoćnik ministra	1	5	6
Pokrajinski sekretar	1	0	1
Podsekretar	0	1	1
Pomoćnici	0	2	2

	muškarci	žene	ukupno
Lekarska komora Srbije (direktor, predsednik IO, predsednik skupštine)	2	1	3
Regionalne lekarske komore (predsednici)	3	2	5
Sindikati zaposlenih u zdravstvu (predsednici)	5	0	5
Klinički centri (direktori)	3	1	4
Komora MST (direktor, predsednik skupštine, predsednik UO)	1	2	3
Farmaceutska komora (direktor, predsednik skupštine, predsednik UO)	1	2	3
Stomatološka komora Srbije (direktor, predsednik skupštine, predsednik UO)	3	0	3
Komora biohemičara Srbije (direktor, predsednik skupštine, predsednik UO)	0	3	3
Medicinski fakulteti	2	2	4

Promene u zakonodavnom okviru u periodu 2016–2020.

Kada je u pitanju zaštita zdravlja žena i ostvarivanje rodne ravnopravnosti, na snazi je Zakon o ravnopravnosti polova koji u članu 24 propisuje zabranu diskriminacije po osnovu pola prilikom ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu. U ovom zakonu se naglašava da zdravstvena zaštita žena obuhvata naročito:

- 1) prevenciju i rano otkrivanje bolesti;
- 2) zdravstvenu zaštitu u vezi sa planiranjem porodice, u toku trudnoće, porođaja i materinstva;
- 3) zdravstvenu zaštitu u slučaju bolesti i povreda, u skladu sa

zakonom kojim se uređuje zdravstvena zaštita.¹⁸⁵

Uprkos snažnim zalaganjima za donošenje novog, boljeg Zakona o rodnoj ravnopravnosti i istaknutog prioriteta još na Paličkoj konferenciji 2014. godine (o čemu se više govori u okviru poglavlja Vladavina prava i antidiskriminacija ovog Izveštaja), u oblasti zaštite zdravlja žena ostali smo u okviru ranije definisanih obaveza.

U posmatranom periodu, u smislu donošenja rodno osetljivih zakona u zdravstvu i urođnjavanja zdravstvenih politika, bilo je izvesnih pomaka. U periodu 2016–2020. usvojeni su sledeći zakoni koji prepoznaju i uređuju pitanja od značaja za zdravlje žena:

Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji (donet 2017)¹⁸⁶

Osim načela medicinske opravdanosti "veštačke/vantelesne oplodnje", predviđa još nekoliko važnih načela, između ostalog i načelo ravnopravnosti koje se ostvaruje obezbeđivanjem jednakih mogućnosti za ženu i za muškarca u primeni postupka BMPO. Ovo pravo imaju punoletna i poslovno sposobna žena i muškarac kojima je potrebna pomoć u lečenju neplodnosti – supružnici, odnosno vanbračni partneri, pod uslovom da su sposobni da vrše roditeljsku dužnost i u takvom su psihosocijalnom stanju da se opravdano može očekivati da će biti sposobni da obavljaju roditeljske dužnosti u interesu deteta. Pod istim uslovima pravo na postupak „veštačke oplodnje“ ima i žena ili muškarac koji su upotrebu svojih reproduktivnih ćelija odložili zbog postojanja mogućnosti smanjenja ili gubitka reproduktivne funkcije, a vode zajednički život. Pravo na postupak „veštačke oplodnje“ ima i punoletna i poslovno sposobna žena koja živi sama, ali „izuzetno“. Kako ova odredba nije detaljnije obrazložena, kao što je to bilo u prethodnom zakonu, prema kojem je za ostvarenje ovog prava bila neophodna "sporazumna saglasnost nadležnih ministara, ako za to postoje naročito opravdani razlozi" do donošenja propisa za sprovođenje Zakona, primenjuju se propisi koji su važili do dana donošenja zakona, pa i odredba koja diskriminiše žene koje žive same u ostvarivanju prava na „veštačku oplodnju“.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti (donet 2019. godine)¹⁸⁷

U članu 12 ovog zakona kaže se da se društvena briga za zdravlje ostvaruje obezbeđivanjem zdravstvene zaštite grupacijama stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolevanja, zdravstvene zaštite lica u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i lečenjem bolesti i stanja od većeg javnozdravstvenog značaja, kao i zdravstvene zaštite socijalno ugroženog stanovništva, pod jednakim uslovima na teritoriji Republike Srbije. Među grupama koje zakon prepoznaje su i: lica u vezi sa planiranjem porodice, kao i u toku trudnoće, porođaja i materinstva do 12 meseci nakon porođaja; žrtve nasilja u porodici; žrtve trgovine ljudima; lica koji-

185 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ravnopravnosti_polova.html

186 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_biomedicinski_potpomognutoj_oplodnji.html

187 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenoj_zastiti.html

ma se obezbeđuju ciljani preventivni pregledi, odnosno skrining, prema odgovarajućim nacionalnim programima.

Zakon o zdravstvenom osiguranju (donet 2019. godine)¹⁸⁸

U poglavlju koje uređuje Pravo na zdravstvenu zaštitu posebno su razrađena prava značajna za brigu o ženskom zdravlju: Mere prevencije i ranog otkrivanja bolesti, među kojima i zdravstveno vaspitanje u vezi sa planiranjem porodice, prevencijom trudnoće, kontracepcijom i hirurškom sterilizacijom, testiranjem na trudnoću, testiranjem i lečenjem polno prenosivih bolesti i HIV infekcije; higijensko-epidemiološke i druge zakonom predviđene mere i postupke u vezi sa sprečavanjem, otkrivanjem i lečenjem HIV infekcije i drugih zaraznih bolesti i sprečavanjem njihovog širenja.

Pregledi i lečenje u vezi sa planiranjem porodice, trudnoćom, porođajem i postporođajnim periodom:

1) dijagnostika i lečenje steriliteta; 2) pregledi i lečenje koji se odnose na trudnoću (uključujući prenatalni period, porođaj i postporođajni period), stanja koja mogu da izazovu komplikaciju trudnoće, kao i prekid trudnoće iz medicinskih razloga; 3) stacionarno lečenje kada je medicinski neophodno i porođaj u zdravstvenoj ustanovi; 4) patронаžne posete i pomoć porodilji i rutinska nega novorođenčeta od strane patронаžne sestre.

U posmatranom periodu usvojena je i primenjuje se:

Strategija Rodne ravnopravnosti 2016–2020.¹⁸⁹

Poseban cilj 2.5 je da žene i muškarci u ruralnim područjima aktivno i ravnopravno doprinose razvoju i imaju ravnopravan pristup rezultatima razvoja. To podrazumeva aktivno učešće žena i korišćenje njihovih potencijala i treba da obuhvati sve oblasti – ekonomsku, socijalnu, kulturnu, zdravstvenu i sve nivoe (država, lokalna samouprava, seoska zajednica).

Početna vrednost: Među ženama na selu, njih 12% nije zdravstveno osigurano, a preko 60% njih nije „pokriveno“ penzijskim osiguranjem. Ciljana vrednost: Sve žene na selu su pokrivene zdravstvenim i penzijskim osiguranjem.

Poseban cilj 2.7 je poboljšano zdravlje žena i ravnopravan pristup zdravstvenim uslugama.

Nalazi evaluacije Akcionog plana (2010–2015) pokazali su da očekivani rezultati u ovoj oblasti nisu postignuti. Ženama, a naročito pripadnicama ranjivih grupa, nije obezbeđen dovoljan nivo pristupa kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti. Raspoloživi finansijski, tehnički i ljudski resursi u ovoj oblasti nisu bili ni dovoljni ni održivi. Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena uputio je Republici Srbiji niz preporuka radi obezbeđenja ravnopravnog pristupa zdravstvenim uslugama i poboljšanja zdravlja žena, posebno imajući u vidu potrebe i položaj pripadnica ranjivih grupa.

Kada je reč o merama koje treba preduzeti za ostvarenje ciljeva planirane su, između ostalog:

- Poboľšati pristup žena kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenim uslugama.
- Raditi na prevenciji malignih i kardiovaskularnih bolesti i drugih oboljenja, raditi na afirmaciji i podizanju svesti žena o važnosti preventivnih pregleda stalnim akcijama zdravstvenih radnika/radnica sa naglaskom na žene na selu (metodom individualnog razgovora, „od vrata do vrata“).
- Omogućiti preventivne preglede za sve žene bez obzira na mesto stanovanja, uzrast ili zdravstveno osiguranje u cilju prevencije i ranog otkrivanja malignih bolesti.
- Preduzimati neophodne mere koje garantuju potpunu i efikasnu realizaciju prava žena sa invaliditetom na seksualno i reproduktivno zdravlje otklanjanjem predrasuda, obukom medicinskog osoblja i povećanjem broja zdravstvenih objekata adekvatno opremljenih kako bi odgovorili njihovim potrebama.
- Smanjiti korišćenje abortusa kao metode kontracepcije povećanjem informisanosti i pristupa savremenim oblicima kontracepcije koji bi bili uključeni u pozitivne liste lekova i obezbediti da abortus ostane dostupan, kao što jeste u ovom trenutku, i zakonski i finansijski, te razmotriti uključivanje troškova za abortus u sistem zdravstvenog osiguranja.
- Preduzimati mere za obezbeđenje pristupa ženama i devojčicama koje žive sa HIV-om drugoj generaciji antiretroviralnih lekova i drugim neophodnim lekovima i uslugama, kao i informacijama o metodama prevencije prenosa HIV-a sa majke na dete.

U pogledu unapređivanja zdravlja žena u ruralnim područjima:

- Povećati i olakšati dostupnost zdravstvenim uslugama, uključujući one vezane za reproduktivno zdravlje, imajući u vidu obezbeđenje pristupnosti i pripadnicama višestruko diskriminiranih i ranjivih grupa, putem mobilnih timova i na druge odgovarajuće načine.
- Usvojiti odredbe za lakše ostvarivanje prava na zdravstveno i socijalno osiguranje, naročito pomažućim članovima domaćinstva.
- Realizovati edukativne programe namenjene zdravstvenim radnicima/radnicama na selu radi povećanja razumevanja diskriminacije žena, posebno višestruko diskriminiranih žena.
- Stvoriti uslove za osnivanje savetovališta za planiranje porodice i povećati njihovu dostupnost na lokalnom nivou.

Pozabavićemo se stepenom implementacije i efektima nekoliko vežnih mera:

- Omogućiti preventivne preglede za sve žene bez obzira na mesto stanovanja, uzrast ili zdravstveno osiguranje u cilju prevencije i ranog otkrivanja malignih bolesti
- Raditi na prevenciji malignih i kardiovaskularnih bolesti i drugih oboljenja, raditi na afirmaciji i podizanju svesti

188 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenom_osiguranju.html

189 <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim>

žena o važnosti preventivnih pregleda stalnim akcijama zdravstvenih radnika/radnica sa naglaskom na žene na selu (metodom individualnog razgovora, „od vrata do vrata“).

Prevenција raka dojke: Program ranog otkrivanja raka dojke počeo je 2013. godine. U odnosu na prethodni Izveštaj ŽPRS postoji napredak u broju zdravstvenih institucija u kojima se mamografije obavljaju: od 31 doma zdravlja u 2016. godini, danas se obavlja u 38 domova zdravlja. Poslednji podaci o obuhvatu i odazivu postoje za 2016. godinu, i to podeljeni po opštinama. Nema podataka o posebnom odazivu žena iz ruralnih i gradskih područja. Prosečan odaziv žena je oko 40% pozvanih (u prethodnom Izveštaju ŽPRS nije navedeno, ali u tom periodu bio je oko 30%). I dalje nizak nivo odaziva na skrining mamografije je posledica nedovoljne zdravstvene prosvetlosti žena, straha od zračenja i straha od otkrivanja tumora za koji se još uvek misli da je neizlečiva bolest.

Prevenција raka grlića materice odvijala se u dva ciklusa: prvi trogodišnji ciklus 2013–2015, drugi 2016–2018. Program se odvija u 17 DZ. Prosečan odaziv žena je oko 60% pozvanih, kako u prvom tako i u drugom trogodišnjem periodu. Verujemo da je ovo rezultat višedecenijskog preventivnog odlaska kod ginekologa na kontrolu PAPA testa, što nije bio slučaj sa mamografijama.

Očito je da javnozdravstvena kampanja od strane državnih institucija nije dovoljna, neophodno je veće učešće i podrška OCD u širenju svesti o važnosti preventivnih pregleda za dva najčešća maligna tumora kod žena. Karcinom grlića materice je, suprotno karcinomu dojke, bolest koja se može sprečiti.

Način za to je HPV vakcina (uz, naravno, zaštitu pri seksualnom odnosu), koja se široko koristi u razvijenom svetu, gde je i incidenca novih slučajeva u stalnom padu. U Srbiji se vakcina samo preporučuje, ali nije na spisku vakcina koje se finansiraju iz sredstava RFZO. Zbog toga je paradoks da, iako je bolji odaziv na skrining raka grlića materice od raka dojke, ovaj prvi dalje daje lošije rezultate u lečenju, jer se bolest kasnije detektuje.

Problemi u oblasti zdravstvene zaštite prepoznati od strane OCD

U prioritetnim preporukama za eliminisanje diskriminacije nad ženama u Srbiji u okviru Izveštaja u senci CEDAW komitetu¹⁹⁰, okupljene ženske organizacije izdvojile su tri prioritetna problema:

1. Ženama nisu dovoljno dostupne usluge zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja;
2. Nadležne službe ne postupaju adekvatno u slučaju maloletničkih trudnoća;
3. Romkinjama je ugroženo pravo na zdravstvenu zaštitu čemu dodatno doprinosi nedostatak sistemski regulisane podrške usluge medijatorki.

U izveštaju su izdvojeni sledeći pokazatelji kojima se dokumentuje aktuelno stanje:

- Prema istraživanju zdravlja stanovnika Srbije svog ginekologa ima 60.9% žena starijih od 15 godina. Trećina njih (34,9%) je u godini koja je prethodila istraživanju posetila ginekologa, značajno više u Beogradu, gradskim naseljima, u grupi najobrazovanijih i najbogatijih. Međutim, upotreba kontracepcije je još uvek niska, a broj abortusa visok.
- Zabrinjavaju podaci o tome da žene u dobi između 18 i 24 godine zaostaju u znanjima o savremenim metodama kontracepcije u odnosu na starije grupe žena, da su rane (maloletničke) trudnoće u velikoj meri zastupljene među Romkinjama, te da je učešće žena u programima pripreme za rađanje nisko, a među Romkinjama marginalno.
- Iako je došlo do povećanja učešća žena u organizovanim skriningzima za rano otkrivanje raka dojke i raka grlića materice, najčešćih malignih tumora kod žena u Srbiji i veoma visoke smrtnosti, još smo daleko od preporučenih standarda.
- Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji¹⁹¹ osim načela medicinske opravdanosti "veštačke/vantelesne oplodnje" predviđa još nekoliko važnih načela, između ostalog i načelo ravnopravnosti koje se ostvaruje obezbeđivanjem jednakih mogućnosti za ženu i za muškarca u primeni postupaka BMPO. Ipak, od prava na postupak, kako je već rečeno, izuzete su poslovno sposobne žene koje žive same, osim „izuzetno“.
- Zabrinjava odnos prema maloletničkim trudnoćama prema kojima se ne postupa u skladu sa zakonom. Devojčica (starosti do 18 godina) za koju se utvrdi da je trudna stupila prilikom navršene 14 godinašnjeg rođendana krivično deluje, a stavljanje trudnice u bolnišnicu, i njeno zadržavanje u bolnici, su u tim slučajevima po pravilu radi o zadržavanju u bolnici do punoletne starosti. Zdravstveni radnici u znatnoj broju u ovoj situaciji obrazlažu običajima i tradicijom, prvinstvom zastupljenim u rasklimskim prilikama, i ne prijavljuju slučajeve policiji koja po nalogu Tužilaštva ispituje i proverava sumnje na krivično delo.
- U posebnom izveštaju Zaštitnika građana o reproduktivnom zdravlju Romkinja sa preporukama naglašeno je da je rad zdravstvenih medijatorki značajno doprineo uključivanju Romkinja i romske dece u sistem zdravstvenog osiguranja, ali da im informacije o reproduktivnom zdravlju nisu još uvek dovoljno dostupne. Aktivnosti u vezi sa prevencijom reproduktivnog zdravlja i obrazovanja romskih žena se ne sprovode sistematski, uglavnom ih sprovode organizacije civilnog društva, a Ministarstvo zdravlja nije regulisalo status zdravstvenih medijatorki na održiv i trajan način.

190 <http://sosvojvodina.org/wp-content/uploads/2019/02/Anex-Cedaw-izvestaj-SOSMV-srpski-2018..pdf>

191 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_biomedicinski_potpomognutoj_oplodnji.html

S obzirom na prepoznate probleme i opisano stanje, u ovom izveštaju¹⁹² navodi se da je potrebno:

1. Povećati raspoloživost i kvalitet usluge savetovanja o reproduktivnom zdravlju, korišćenju kontracepcije i učešća u programima pripreme za rađanje;
2. Obezbediti dostupnost usluge skrininga i povećati broj domova zdravlja i zdravstvenih radnika koji sprovode preventivne mere za zaštitu reproduktivnog zdravlja žena;
3. Izraditi podzakonska akta koja će omogućiti bez diskriminacije i arbitraže svim ženama pravo na vantelesnu oplodnju;
4. Dosledno primenjivati sistem kontrole rada zdravstvenih radnika i poštovanja obaveza prijavljivanja krivičnih dela;
5. Država treba da obezbedi dostupnost i održivost usluge zdravstvenih medijatorki i omogućiti zapošljavanje dovoljnog broja zdravstvenih medijatorki.

U okviru **Inicijalne studije o stanju u oblasti rodne ravnopravnosti koju je 2018. godine** izradila grupa organizacija okupljena oko SOS Vojvodina u saradnji sa SECONS grupom¹⁹³ ističe se da su zabeleženi trendovi u domenu zdravstvenog stanja i zdravstvene zaštite blago pozitivni, i to i prema **Indeksu rodne ravnopravnosti**¹⁹⁴, gde u **domenu zdravlja iznosi 0,6 poena**. U poddomenu zdravstvenog statusa je došlo do povećanja vrednosti indeksa usled smanjenja rodno jaza između žena i muškaraca u subjektivnoj oceni zdravstvenog stanja. Ipak, i dalje žene u proseku ocenjuju svoje zdravstveno stanje kao lošije nego muškarci. Među ženama je u 2016. godini njih 53,7% ocenilo svoje zdravlje kao dobro ili veoma dobro, dok je među muškarcima takvih bilo 60,7%. Pozitivna promena je konzistentnija u pogledu očekivanog trajanja života. Poznato je da žene imaju duže očekivano trajanje života, a vrednosti indeksa pokazuju da je do blagog povećanja došlo i kod žena (sa 77,7 godina na 78,0 godina) i kod muškaraca (sa 72,6 na 73,0 godine). Slično tome, došlo je i do povećanja očekivanih godina zdravog života (sa 66,6 na 67,5 za žene i sa 64,7 na 65,4 za muškarce).¹⁹⁵

Hronične nezarazne bolesti, poput kardiovaskularnih problema, malignih oboljenja, problema sa metabolizmom, preovlađuju među zdravstvenim problemima žena. Zdravlje žena je dalje ugroženo rizicima povezanim sa trudnoćom, porođajem, ali i navikama i ponašanjima koji povećavaju rizike za zdravlje. Rodne razlike su prisutne u pogledu vrste zdravstvenih razloga zbog kojih su žene i muškarci bili hospitalizovani u referentnom periodu. Usporedni podaci za 2006. i 2016. godinu pokazuju da su se ovi razlozi menjali po zastupljenosti među ženama i muškarcima, ali da kontinuirano postoje i

značajne rodne razlike. Razlike su vidljive između žena i muškaraca i prema razlozima smrtnosti. Kod žena veći udeo među uzrocima smrtnosti beleže bolesti sistema krvotoka nego kod muškaraca, kao i nešto češće bolesti žlezda sa unutrašnjim lučenjem, ishrane i metabolizma.

I u ovoj studiji posebno se obrađuju podaci vezani za seksualno i reproduktivno zdravlje žena i većina pokazatelja poklapa se sa već gore iskazanim. Pored toga u Studiji se pažnja posvećuje i planiranju rađanja koje je od izuzetne važnosti za ostvarivanje potencijala žena i njihov kvalitetan život. Naglašava se da „*Trudnoća i majčinstvo iziskuju obilje resursa – od bioloških i ekonomskih, preko znanja i veština, vremena i energije, posvećenosti. Kada je dobro planirano rađanje i roditeljstvo omogućavaju ženama da dobro „upravljaju ovim resursima“, odnosno da ne ograniče svoje životne šanse i potencijale. To je veoma značajno ne samo za ženu već i za dete, jer tek u takvim uslovima se stvaraju i mogućnosti za adekvatnu negu i brigu.*“¹⁹⁶ Prema nalazima rodne analize MICS podataka¹⁹⁷ iz perspektive životnih tokova, poznavanje modernih i tradicionalnih metoda kontracepcije je visoko u svim grupama žena iz opšte populacije, a nešto niže među ženama koje žive u romskim naseljima. Poznavanje modernih metoda kontracepcije, koje pružaju sigurniju zaštitu, zabeleženo je i među 90% žena svih uzrasta u romskim naseljima (poznaju barem jednu modernu metodu), ali je nešto niže kod mladih žena (18–24 godine) koje su najčešće već u tranziciji ka roditeljstvu.

Konačno, u **Izveštaju o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2019. godinu**¹⁹⁸ koji je izradio **FemPlac** u saradnji sa Timom UN za ljudska prava u Srbiji, u vezi sa zdravljem i zdravstvenom zaštitom, pored gore navedenih, apostrofirana su još neka važna i aktuelna pitanja u vezi sa zdravljem žena:

Mentalno zdravlje

Muškarci u Srbiji češće nego žene ocenjuju svoje zdravlje kao dobro/veoma dobro, mentalno blagostanje je u konstantnom padu s godinama, a Srbija ima i najveći rizik od depresije (39% muškarca i 46% žena). U decembru 2019. usvojen je Program o zaštiti mentalnog zdravlja u Republici Srbiji za period 2019–2026.¹⁹⁹ Ovim programom je prepoznat problem dugotrajne hospitalizacije osoba sa hroničnim psihozama i intelektualnim teškoćama, loši uslovi smeštaja i prenatrpanost, kao i nepoštovanje ljudskih prava pacijenata.

192 <http://sosvojvodina.org/wp-content/uploads/2019/02/Anex-Ce-daw-izvestaj-SOSMV-srpski-2018.pdf>

193 <http://sosvojvodina.org/wp-content/uploads/2020/06/Rodna-ravnopravnost-u-Srbiji-prava-i-poloz%CC%8Caj-z%CC%8CCena-1.pdf>

194 https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2018-12/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%202018_SRP.PDF

195 Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Indeks rodne ravnopravnosti Srbija 2018, Beograd.

196 <http://sosvojvodina.org/wp-content/uploads/2020/06/Rodna-ravnopravnost-u-Srbiji-prava-i-poloz%CC%8Caj-z%CC%8CCena-1.pdf> (strana 43).

197 Poseban izveštaj Zaštitnika građana „Pristupačnost za sve“, 2018.str.3.

198 file:///D:/D/%C5%BDENSKA%20PLATFORMA/Izve%C5%A-1taj/2020-08-10_PreneraZena.pdf

199 Program o zaštiti mentalnog zdravlja u Republici Srbiji za period 2019–2026. godine, „Sl. glasnik RS“, 84/19.

Osobe sa invaliditetom

Osobama sa invaliditetom koje žive u rezidencijalnim ustanovama svakodnevno se krše mnoga prava i u riziku su od zanemarivanja, zlostavljanja i nasilja, a žene i devojčice sa invaliditetom su u većem riziku, jer su izložene specifičnim oblicima rodno zasnovanog nasilja, kao što su prisilne sterilizacije, prisilni abortusi, davanje kontraceptivnih sredstava bez informisanog pristanka, seksualno uznemiravanje i seksualno nasilje.

Žene sa invaliditetom imaju teškoće u pogledu ostvarivanja prava, posebno u oblasti reproduktivnog zdravlja, a žene sa intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom su u povećanom riziku od lišenja poslovne sposobnosti, zbog čega ne mogu samostalno da odlučuju o lečenju, medicinskim intervencijama, trudnoći i slično.

Žene sa invaliditetom se suočavaju i sa problemom pristupačnosti i dostupnosti usluga. Njima je otežano korišćenje usluga usled nepostojanja odgovarajućih kapaciteta i/ili prilagođenosti zdravstvenih ustanova i radnika za rad sa osobama sa invaliditetom. Navodi se da je u toku 2019. godine, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti uputio zdravstvenim ustanovama i ustanovama za rehabilitaciju **Preporuke mera za ostvarivanje ravnopravnosti, povodom obezbeđivanja pristupačnosti objekata i usluga osobama sa invaliditetom.**

Žene iz ruralnih područja

Takođe su u nepovoljnom položaju, uglavnom su preopterećene poslovima u domaćinstvu, nemaju dovoljno uslova za brigu o svom zdravlju, a neke od njih nemaju ni zdravstveno ni penzijsko osiguranje, što ih dovodi u rizik od siromaštva u starosti. Starijim ženama u Srbiji problem predstavlja dostupnost i kvalitet zdravstvenih usluga, čak 86% starijih žena smatra da se zdravstveni radnici prema njima ophode sa manje poštovanja zbog njihovog starosnog doba. Takođe, postoji praksa upućivanja u privatne zdravstvene ordinacije za specijalističke preglede za koje su dugačke liste čekanja, što im praktično uskraćuje specijalističke zdravstvene usluge usled nedostatka finansijskih sredstava. Dešava se i da u njihovim selima nema ambulante, a nisu u mogućnosti da plate transport da bi otišle u susedno selo ili najbližu varošicu kod lekara.

Osobe istopolne seksualne orijentacije

Pružaoци zdravstvenih usluga nisu osetljivi na pitanja koja se odnose na osobe istopolne seksualne orijentacije i nedostaje im adekvatno znanje da lezbejkama pruže kompletnu medicinsku negu, koja se odnosi na fizičke i psihološke probleme sa kojima se mogu suočiti. Istraživanje o potrebama LBT zajednice pokazalo je da je 8,7% bilo podvrgnuto diskriminatorskom ponašanju tokom ginekološkog pregleda.

Osobe koje žive sa HIV-om

Na kraju, kada je reč o osobama koje žive sa HIV-om posebno smo se oslonili na iskustva i istraživanja organizacija civilnog društva koje pružaju usluge ovoj kategoriji korisnika zdravstvenih usluga. Prema njihovim podacima preko 40% osoba koje žive sa HIV-om u Srbiji nalaze se ispod granice siromaštva. Siromaštvo je posledica stigme i diskriminacije sa

kojima se suočavaju osobe koje žive sa HIV-om i AIDS-om. Standardizacija i klasifikacija usluga socijalne zaštite za PLHIV osobe nije završena, nijedan pozitivno-pravni akt ih ne prepoznaje kao deo društva koji ima specifičnije potrebe od drugih grupa stanovništva.

Ne samo da su im usluge socijalne zaštite vrlo često nedostupne ili neprilagođene²⁰⁰, već vrlo često ne mogu ostvariti svoja zakonom zagarantovana prava na određene vidove zdravstvene zaštite (izbegavanje lekara da ih pregledaju, operišu, ustanove za stacionarnu rehabilitaciju im nisu dostupne...).

Metode prevencije HIV infekcije sa majke na dete

Od 1985. godine do danas u Srbiji je zabeleženo 26 slučajeva vertikalne transmisije HIV-a. Kumulativno posmatrano, među registrovanim osobama inficiranim HIV-om, četiri puta više je registrovano muškaraca u odnosu na žene, dok je 2017. godine taj odnos bio 17:1 u korist muškaraca. Žene ne spadaju u grupu stanovništva koja je pod povećanim rizikom od HIV infekcije. Transmisija sa majke na dete je zaustavljena zahvaljujući mandatnom testiranju trudnica na HIV (što nije slučaj sa drugim zaraznim bolestima i sifilisom, pa još uvek imamo pojavu kogenitalnog sifilisa), ali i ARV terapiji kojom se postiže dobra supresija virusa (nedetektibilan=neprenosiv). Zvanični podaci o HIV pozitivnim majkama i očevima ne postoje. Infektolozi koji se bave lečenjem HIV infekcije iz svoje kliničke prakse znaju da se godišnje na teritoriji Srbije rode 3-4 deteta HIV pozitivnih osoba.

Dostupnost ARV lekova za tretman HIV infekcije u Srbiji

Pacijentima u Srbiji sa hroničnom HIV infekcijom su danas dostupni praktično svi antiretrovirusni lekovi sa liste (vodiča) EACS-a²⁰¹. Kada se uporedi taj vodič, sa Registrom lekova²⁰² i A²⁰³, A1²⁰⁴ i B²⁰⁵ listom lekova, videćemo da samo tri nova leka nedostaju, ne ubrajajući tu lek Trogarzo koji je odobrila Američka agencija za lekove (FDA)²⁰⁶.

Ne postoje nikakve razlike u dostupnosti lekova za tretman HIV infekcije u Srbiji kada su u pitanju muškarci i žene. Nažalost, deci sa hroničnom HIV infekcijom u Srbiji nisu dostupni svi lekovi koji postoje.

200 Primera radi, nijedana od četiri klinike za infektivne bolseti u Srbiji nema zaposlene kliničke psihologe i socijalne radnike, niti postoji komunikacija između zdravstvenih ustanova i ustanova socijalne zaštite.

201 Evropsko kliničko društvo za AIDS sa sedištem u Briselu. Vodič: <https://www.eacsociety.org/guidelines/eacs-guidelines/eacs-guidelines.html>

202 Reč je o Registru lekova iz 2019. godine: <https://www.alims.gov.rs/ciril/files/2020/03/NRL-2019.pdf>

203 A lista lekova je objavljena 28. 8. 2020. godine. A lista lekova predstavlja tendersku dokumentaciju RFZO-a, odnosno lekove koje Fond nabavlja, tako da je moguće postojanje razlika između Registra lekova i A liste lekova.

204 Na A1 listi lekova se nalaze lekovi za koje pacijenti plaćaju participaciju.

205 Na B listi lekova se nalaze lekovi koji se koriste za bolničko lečenje.

206 Lek se svake dve nedelje daje intravenozno, ali samo kod pacijenata koji su multirezistentni na postojeće ARV terapije.

Pre pet godina, zahvaljujući pritisku udruženja pacijenta, u Srbiji su počeli stizati antiretrovirusni lekovi za HIV infekciju, a procedure su manje-više rutinske, što nije slučaj za lekove namenjene lečenju drugih virusnih infekcija, poput HCV-a. Iako je ARV terapija za pacijente u Srbiji besplatna (HIV infekcija, poput nekih drugih zaraznih bolesti – tuberkuloza npr., je indikacija za zdravstveno osiguranje, ukoliko ga pacijent prilikom otkrivanja infekcije nema), praksa propisivanja novih lekova od strane lekara u četiri klinička centra, nije ujednačena. Neretko, novootkriveni pacijenti za svoju prvu terapiju dobiju lekove koji se teško podnose, kontraindikovani su i sa mnogo neželjenih dejstava. Ipak, trend je pozitivan.

Prioriteti za period 2020–2025.

1. Povećati raspoloživost i kvalitet usluge savetovanja o reproduktivnom zdravlju, korišćenju kontracepcije i učešće u programima pripreme za rađanje za žene iz različitih ciljnih grupa;
2. Razviti programe zdravstvenog prosvetavanja, uključujući i uvođenje zdravstvenog vaspitanja u redovnu nastavu u školama;
3. Obezbediti dostupnost usluge skrininga i povećati broj domova zdravlja i zdravstvenih radnika koji sprovode preventivne mere za zaštitu reproduktivnog zdravlja žena do optimalnog nivoa;
4. Doneti odgovarajuća pravna akta koja će omogućiti svim ženama pravo na vantelesnu oplodnju, bez diskriminacije i arbitraže;
5. Poboljšati pristupačnost zdravstvenih uslugama ženama iz ranjivih grupa: ženama na selu, osobama sa invaliditetom, Romkinjama...
6. Obezbedi dostupnost i održivost usluge zdravstvenih medijatorki i omogući zapošljavanje dovoljnog broja zdravstvenih medijatorki;
7. Dosledno primenjivati sistem kontrole rada zdravstvenih radnika i poštovanja obaveza prijavljivanja krivičnih dela.

Pregled po indikatorima za oblast Zdravlje Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturalni	Procesni	Ishodi
<p>Urođjavanje ciljanih* zakona i politika o javnom zdravlju</p> <p>Zakoni i javne politike, programi i budžeti su i dalje nedovoljno osetljivi, ali pomaka ima kroz: ROB i neke od posebnih programa, poput skrininga raka dojke i raka grlića materice, programa veštački potpomognute oplodnje, razvijanje programa zdravstvenih usluga za žrtve seksualnog nasilja (na nivou APV)</p> <p>Ocena: 3</p>	<p>Jaz u dostupnosti zdravstvenih usluga u javnom sektoru u izveštajnom periodu u odnosu na potrebe žena, ocena ekspertskog panela u saradnji sa ženskim OCD</p> <p>Nema lako dostupnih podataka</p>	<p>Dostupnost ciljanih* zdravstvenih usluga, ruralno/urbano, po polu, ocena ekspertskog panela u saradnji sa ženskim OCD</p> <p>Žene iz ruralnih sredina su i dalje u značajno nepovoljnijem položaju od žena iz urbanih sredina. Starijim ženama u Srbiji problem predstavlja dostupnost i kvalitet zdravstvenih usluga, čak 86% starijih žena smatra da se zdravstveni radnici prema njima ophode sa manje poštovanja zbog njihovog starosnog doba. Takođe, postoji praksa upućivanja u privatne zdravstvene ordinacije za specijalističke preglede za koje su dugačke liste čekanja, što im praktično uskraćuje specijalističke zdravstvene usluge usled nedostatka finansijskih sredstava. Dešava se i da u njihovim selima nema ambulante, a nisu u mogućnosti da plate transport da bi otišle u susedno selo ili najbližu varošicu kod lekara.</p> <p>Ocena: -1 https://novaekonomija.rs/arhiva-izdanja/broj-48-mart-2018/hroni%C4%8Dne-bolesti-srpskog-zdravstva</p>
	<p>Primeri angažovanja domova zdravlja i instituta javnog zdravlja u preventivnim kampanjama i promociji zdravih stilova života u izveštajnom periodu, po ciljnoj grupi, polu i obuhvatu</p> <p>DZ su nosioci skrininga i raka dojke i raka grlića materice (IZJZ nosioci pozivanja i prikupljanja podataka). Povećan broj DZ uključenih u skrining raka dojke (31–38), povećan odziv žena (30–40%) na mamografije.</p> <p>Ocena: 2</p>	
	<p>Dostupnost lekova za žene i muškarce sa mesečnim prihodima nižim od prosečne potrošačke korpe, po polu, anketa</p> <p>Nema lako dostupnih podataka</p>	

Strukturni	Procesni	Ishodi
	<p>Dostupnost lekova nove generacije i socijalnih usluga za osobe koje žive sa HIV-om i AIDS-om</p> <p>Pacijentima u Srbiji sa hroničnom HIV infekcijom su danas dostupni praktično svi antiretrovirusni lekovi sa liste (vodiča) EACS-a (Evropsko kliničko društvo za AIDS sa sedištem u Briselu. Vodič je objavljen 1. 10. 2020. https://www.eacsociety.org/guidelines/eacs-guidelines/eacs-guidelines.html). Kada se uporedi taj vodič, sa Registrom lekova (Reč je o Registru lekova iz 2019. godine. https://www.alims.gov.rs/ciril/files/2020/03/NRL-2019.pdf) i A (A lista lekova je objavljena 28. 8. 2020. godine. A lista lekova predstavlja tender-sku dokumentaciju RFZO-a, odnosno lekove koje Fond nabavlja, tako da je moguće postojanje razlika između Registra lekova i A liste lekova), A1 (Na A1 listi lekova se nalaze lekovi za koje pacijenti plaćaju participaciju) i B (Na B listi lekova se nalaze lekovi koji se koriste za bolničko lečenje) listom lekova, videćemo da samo tri nova leka nedostaju, ne ubrajajući tu lek Trogarzo koji je odobrila Američka agencija za lekove (FDA). Ne postoje razlike u dostupnosti lekova za tretman HIV infekcije u Srbiji kada su u pitanju muškarci i žene.</p> <p>Ocena: 3</p> <p>Prema istraživanjima organizacija civilnog društva i Ministarstva za zapošljavanje, rad, boračka i socijalna pitanja, preko 40% osoba koje žive sa HIV-om u Srbiji nalaze se ispod granice siromaštva. Siromaštvo je posledica stigme i diskriminacije sa kojima se suočavaju osobe koje žive sa HIV-om i AIDS-om. Standardizacija i klasifikacija usluga socijalne zaštite za PLHIV osobe nije završena. Za sada ih nijedan pozitivno-pravni akt ne prepoznaje kao deo društva koji ima specifičnije potrebe od drugih grupa.</p> <p>Ocena : 1</p>	<p>Prepune čekaonice, liste čekanja na intervencije, traženje bilo kakve veze da bi se došlo do pristojne i pravovremene usluge u državnom sektoru ili izdvajanje dodatnog novca kako bi se otišlo na pregled ili lečenje kod privatnika, slika je stanja u zdravstvenom sektoru sa kojom se građani suoče gotovo svaki put kad im zatreba neka zdravstvena usluga.</p> <p>Napredovanje Srbije na listi koja poredi 34 evropska zdravstvena sistema, koju je krajem januara objavio Evropski zdravstveni potrošački indeks (EHCI), predstavljeno je domaćoj javnosti kao veliki uspeh srpskog zdravstva, ali treba imati u vidu da je Srbija ostvarila pomak sa prošlogodišnjeg 24. na 20. mesto, najviše zahvaljujući stavkama koje se odnose upravo na uvođenje novih tehnologija u zdravstveni sistem.</p> <p>Integrirani zdravstveni informacioni sistem – IZIS, Ministarstvo zdravlja RS pustilo je u rad tokom 2016. godine. IZIS, rađen prema modelu kojim je Makedonija umrežila svoj zdravstveni sistem sredinom 2013. godine za manje od godinu dana, jeste softver koji, u teoriji, podrazumeva umrežavanje svih zdravstvenih ustanova u jedan sistem. Preko tog sistema, između ostalog, izabrani lekar opšte prakse zakazuje i specijalističke preglede svojim pacijentima, što za cilj ima povećanje kvaliteta usluge za građane, kao i smanjenje lista čekanja.</p> <p>Prema podacima sa sajta Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje, na dan 20. februara 2018. godine, u Srbiji se 72.604 pacijenta nalaze na listama čekanja za različite preglede i intervencije (tabela 2). Najveći broj pacijenata čeka na operaciju katarakte, ugradnju kuka i kolena, dok jedinstvena lista čekanja na kardiohirurške intervencije nije dostupna na sajtu RFZO, jer kako se navodi, nisu sve zdravstvene ustanove dostavile ažurne podatke.</p> <p>Srbija je, kao i prethodnih godina, na EHCI listi i dalje u alarmantnoj crvenoj zoni, u oblastima koje se direktno tiču kvaliteta zdravstvene usluge i zdravlja građana.</p> <p>U oblasti ishoda lečenja, Srbija je ocenjena najslabijom ocenom i to za smrtnost uzrokovanu kardiovaskularnim oboljenjima, stopu preživljavanja obolelih od kancera i bolničke infekcije, dok u oblasti opsega i dometa usluga, Srbija ima najslabiju ocenu za broj urađenih operacija katarakte na 100.000 stanovnika starijih od 65 godina, broj transplantacija bubrega, dugoročnu negu starijih osoba i neformalna plaćanja lekarima.</p> <p>Veliki problem zdravstva u Srbiji su i značajne razlike u kvalitetu i dostupnosti zdravstvenih usluga na celoj teritoriji zemlje, posebno izražene u odnosu manjih mesta i većih gradova, što dovodi do toga da svi koji mogu dolaze na lečenje u Beograd, čime se dodatno podstiču korupcija i nepotizam.</p>

Strukturni	Procesni	Ishodi
	<p>Napredak u implementaciji preporuka CEDAW komiteta u oblasti zdravstva u izveštajnom periodu</p> <p>Preporuke kažu da je potrebno da se:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Podigne svest javnosti o savremenim metodama kontracepcije i obezbedi da se abortus ne koristi kao metoda kontracepcije, uključujući putem edukacija i medijskih kampanja koje su usmerene na mlade devojke i mladiće i adolescente i adolescentkinje, posebno među romskom populacijom, kao i starije žene; poboljša pristup kontracepciji, uključujući i obezbeđivanje univerzalnog pokrivanja srodnih troškova u okviru državnog zdravstvenog osiguranja; Usvojena je i Uredba o Planu zdravstvene zaštite iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u Republici Srbiji za 2020. kojom je planiran savetovani i edukativni rad u vezi sa prevencijom pobačaja, sekundarnog steriliteta i polno prenosivih bolesti. Takođe, planira se i edukacija omladine za efikasniju zaštitu od potencijalnih faktora rizika, na ranom otkrivanju i prepoznavanju rizika po zdravlje u oblasti ishrane, mentalnog zdravlja, zloupotrebe alkohola, droge i duvana, zlostavljanja, nasilja i agresivnog ponašanja i u oblasti reproduktivnog zdravlja, kao i na njihovom sprečavanju. Ocena: 2 - Prikupe statistički podaci o adolescentskim trudnoćama razvrstanim po starosnom dobu, poreklu i geografski; * Prikazan je u donjem delu tabele. Podaci se prikupljaju i obrađuju u institutima za Javno zdravlje. - Obezbedi da zdravstveni radnici prijavljuju adolescentske trudnoće socijalnim službama i policiji; Poseban problem predstavljaju maloletničke trudnoće prema kojima se ne postupa adekvatno, u skladu sa zakonom. Devojčica (starosti do 18 godina) za koju lekar utvrdi da je trudnoća nastupila pre navršene 14 godine nesporno je žrtva krivičnog dela Obljuba sa detetom, a ostale maloletne trudnice mogu biti i najčešće jesu žrtve krivičnog dela Vanbračna zajednica sa maloletnikom jer se najčešće radi o zasnivanju vanbračne zajednice sa punoletnim partnerom (svojevoljno ili protiv njene volje). Zdravstveni radnici u značajnom broju ovakve situacije objašnjavaju običajima i tradicijom, prvenstveno zastupljenim u romskim porodicama i ne prijavljuju slučajeve policiji koja jedina po nalogu Tužilaštva ispituje i proverava sumnje na krivično delo (Prioriteti i preporuke za eliminisanje diskriminacije nad ženama – Izveštaj u senci CEDAW Komiteta SOS Vojvodina, str. 32–33) Nema napretka: 1 - Obezbedi nesmetan pristup zdravstvenoj zaštiti, uključujući seksualnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu, programima skrininga radi rane prevencije raka dojke i raka grlića materice i besplatnom antiretroviralnom lečenju, za sve žene i devojke, uključujući i Romkinje, žene sa invaliditetom, uključujući i one u institucijama, kao i da podigne svest žena o prednosti rane prevencije, garantujući slobodan i informisan pristanak žene; 	<p>Promene u stopi/vrsti najrasprostranjenijih hroničnih bolesti i glavnih zdravstvenih uzroka smrtnosti žena po starosnoj grupi, obrazovanju, regionu</p>

Strukturni	Procesni	Ishodi
	<p>Briga o seksualnom i reproduktivnom zdravlju žena u Srbiji nije zadovoljavajuća. Prema istraživanju zdravlja stanovnika Srbije svog ginekologa ima 60.9% žena starijih od 15 godina. Trećina njih (34,9%) je u godini koja je prethodila istraživanju posetila ginekologa, značajno više u Beogradu, gradskim naseljima, u grupi najobrazovanijih i najbogatijih. Iako je došlo do značajnog povećanja učešća žena u organizovanim skriningima za rano otkrivanje raka dojke i raka grlića materice, najčešćih malignih tumora kod žena u Srbiji i veoma visoke smrtnosti, još smo daleko od preporučenih najmanje 70% obuhvata žena ovom preventivnom merom.</p> <p>Ocena: 2</p> <p>- Poboljša pristup uslugama za planiranje porodice i veštačkoj oplodnji za žene LGBTI.</p> <p>Uredba o Planu zdravstvene zaštite iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u Republici Srbiji za 2020. Kao prioritet za sprovođenje zdravstvene zaštite osiguranih lica, između ostalog, navedene su žene u reproduktivnom periodu, deca i omladina, starija lica i radno aktivno stanovništvo, koji su ovom Uredbom prepoznati kao posebno osetljiva grupacija stanovništva, kao i prevencija porodičnog nasilja i zbrinjavanje osiguranih lica izloženih nasilju. Planirani su i pregledi i usluge savetovanja u oblasti planiranja porodice, kontrola zdravlja trudnice, kao i lečenja u vezi sa sterilitetom radi pokušaja vantelesne oplodnje. Međutim, prema Zakonu o biomedicinski potpomognutoj oplodnji korisnici prava na postupak biomedicinski potpomognutog oplodjenja (BMPO) su punoletne i poslovno sposobne žene i muškarci kojima je potrebna pomoć postupcima BMPO u lečenju neplodnosti, a koji vode zajednički život u skladu sa zakonom kojim se uređuju porodični odnosi (supružnici, odnosno vanbračni partneri) i koji su sposobni da vrše roditeljsku dužnost i u takvom su psihosocijalnom stanju na osnovu koga se opravdano može očekivati da će biti sposobni da obavljaju roditeljske dužnosti, u skladu sa zakonom, u interesu deteta. Izuzetak od ovoga predstavlja punoletna i poslovno sposobna žena koja živi sama. Postupak „veštačke oplodnje“ one imaju, ali „izuzetno“. Za ostvarivanje ovog prava nije, kao u prethodnom zakonu, potrebna „sporazumna saglasnost nadležnih ministara, ako za to postoje naročito opravdani razlozi“, ali još nisu doneti propisi za sprovođenje Zakona tako da se primenjuju propisi koji su važili do dana donošenja zakona, pa i odredba koja samo izuzetno omogućuje ženama koje žive same da ostvare pravo na „veštačku oplodnju“.</p> <p>Nema napretka: 1</p>	
	<p>Broj specijalizacija za ginekologiju u izveštajnom periodu, po polu</p> <p>Nema podataka po polu</p> <p>Ocena: 0</p>	
	<p>Broj ženskih advocacy organizacija uključenih u donošenje odluka i politika o ženskom zdravlju, po organizaciji, vrsti politike i izvoru sredstava</p> <p>Nema podataka</p> <p>Ocena: 0</p>	

Strukturni	Procesni	Ishodi
Urođnjavanje ciljeva u programskom budžetu koji se tiču ženskog zdravlja	<p>Ukupno izdvajanje iz budžeta za prioritete koji se tiču ženskog zdravlja u izveštajnom periodu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uvođenje više inovativnih lekova na listu za lečenje karcinoma dojke - Organizovanje <p>Ocena: 3</p>	<p>Promena u ukupnom izdvajanju za zdravstvo po glavi stanovnika i kao procenat BDP</p> <p>Potrebni su podaci ili ocena</p> <p>https://novaekonomija.rs/arhiva-izdanja/broj-48-mart-2018/hroni%C4%8Dne-bolesti-srpskog-zdravstva</p>
	<p>Dostupnost rodniha analiza u oblasti primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene zaštite u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena: 1</p>	<p>Sa gotovo deset odsto udela u BDP-u, koliko odlazi na potrošnju za zdravstvo, Srbija je u proseku Evropske unije i u vrhu regiona. Primera radi, izdvajanja za zdravstvo u Nemačkoj čine oko 11 odsto BDP-a, u Sloveniji devet, Mađarskoj sedam, dok Hrvatska i Bugarska izdvajaju osam odsto BDP-a za zdravstvo. Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije, Albanija, Crna Gora, Rumunija i Makedonija izdvajaju znatno manje, oko šest odsto BDP-a. S obzirom na ekonomsku snagu zemlje, u realnim okvirima to nije značajna suma, jer je sa 633 dolara po stanovniku koji se izdvajaju za zdravstvo, kako pokazuju poslednji dostupni podaci, Srbija daleko ispod razvijenih zemalja, ali sa druge strane, izdvaja više nego većina zemalja regiona</p>
	<p>Budžetska sredstva namenjena suzbijanju nasilja prema ženama, razloženo na programe prevencije i lečenje, po polu</p> <p>U odnosu na prethodni period unapređen je sistem evidentiranja i obrade u zdravstvenom sistemu i objedinjeni izveštaji se mogu dobiti, a posredno bi se mogla izračunati i sredstva koja se izdvajaju.</p> <p>Ocena: 2</p>	<p>Međutim, iako Srbija ne zaostaje po troškovima za zdravstvo, već prednjači u regionu, posmatrano i relativno i apsolutno, stanje u zdravstvu Srbije je u studiji londonskog magazina „Economist“ objavljenoj prošle godine, ocenjeno kao kritično. Osnovni uzroci takvog stanja su, kako se navodi u studiji „Modernizacija zdravstvenog sistema Srbije: potreba za pouzdanim kompasom za odlučivanje“, visok stepen korupcije u zdravstvu i sveprisutno neformalno plaćanje za zdravstvene usluge.</p>
	<p>Programi podrške roditeljima dece sa terminalnim bolestima, invaliditetom i drugim retkim i teškim bolestima</p> <p>Potrebni su podaci ili ocena</p>	<p>Problem je i to što, prema podacima Svetske banke, gotovo 40 odsto potrošnje na zdravstvo dolazi iz džepa građana, što je izuzetno visok udeo privatnih plaćanja, po čemu se Srbija nalazi u grupi najsiromašnijih zemalja sveta. Ujedno, takvi parametri negativno utiču na jednak pristup svih građana zdravstvenim uslugama. Ostalih 60 odsto troškova za zdravstvo finansira se iz Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje (RFZO), što takođe plaćaju građani izdvajajući od svoje plate kroz obavezne doprinose za zdravstveno osiguranje, a deo dolazi iz državnog budžeta. Prema zvaničnim podacima, RFZO raspolaže godišnje sa oko 220 milijardi dinara, najveći deo čine doprinosi, a manji udeo dolazi iz državnog budžeta. Prema rečima izvora „Nove ekonomije“, gotovo da je nemoguće da iko sa strane dođe do informacija gde novac građana tačno završi, kako se raspolaže tim novcem, niti je do sada urađena ijedna detaljna analiza modela troškova finansiranja u zdravstvu Srbije. Jedan od zaključaka pomenute studije magazina „Economist“ bio je i da Srbija nema transparentan i sveobuhvatan sistem za procenjivanje vrednosti investicija u zdravstvenu zaštitu i za utvrđivanje načina plaćanja tih investicija. Trenutno je u toku Drugi projekat Svetske banke o razvoju zdravstva u Srbiji, koji traje od februara 2015. godine do septembra 2019. godine i za koji je predviđeno 40 miliona dolara. Projekat, između ostalog, ponovo predviđa uvođenje DSG sistema za plaćanje bolnica i, sa druge strane, finansiranje primarne zdravstvene zaštite kroz uvođenje plaćanja lekara opšte prakse po sistemu kapitacione formule. U pitanju je obračun zarada lekara opšte prakse prema broju opređenih pacijenata, propisanih recepata i obavljenih preventivnih pregleda.</p>

Strukturni	Procesni	Ishodi
		<p>Kako kažu iz RFZO, od kraja 2012. godine primenjuje se kapitaciona formula prilikom obračuna i isplate plata zaposlenih u domovima zdravlja, a u ovom trenutku se sprovode aktivnosti na njenom unapređenju.</p> <p>Na forumu Lekarske komore Srbije, koji je održan sredinom februara 2018. godine, dr Simo Vuković, koordinator projekta, rekao je da je još od juna prošle godine 14 bolnica u Srbiji uključeno u pilot projekat obračuna plaćanja po DSG sistemu i da je odluka Vlade Srbije i Ministarstva zdravlja da od 1. januara 2019. godine sve bolničke ustanove u Srbiji pređu na delimično finansiranje po sistemu DSG.</p> <p>Pitanje je koliko je takav plan zaista ostvariv u predviđenom roku, ako se uzme u obzir da zdravstvenim ustanovama koje su prezadužene i čiji dug prelazi 100 miliona evra, rukovode ljudi koji su na pozicije došli uglavnom po političkoj liniji, a ne obučeni menadžeri za tu oblast, i kojima je u interesu da stanje ostane nepromenjeno, a finansiranje u zdravstvu neefikasno, ne-transparentno i slabo kontrolisano.</p>
<p>Javni i transparentni kriterijumi za izbor rukovodećeg kadra u oblasti zdravstva i upravljanja zdravstvenim resursima, uključujući RFZO</p>	<p>Broj i procenat žena i muškaraca na rukovodećim mestima u zdravstvu i odlučivanju o zdravstvenoj politici, po položaju</p> <p>Nema podataka razvrstanih po polu: 0</p> <hr/> <p>Prosečna primanja zdravstvenih radnika u različitim profesionalnim kategorijama i nivoima, po polu</p> <p>lečenje, po polu;</p> <p>Nema podataka razvrstanih po polu</p> <hr/> <p>Odnos broja diplomiranih studenata medicine po polu za sve nivoe studija i po fakultetu</p> <p>Nema podataka razvrstanih po polu</p> <p>Ocena: 0</p> <hr/> <p>Broj zaposlenih lekara i zdravstvenog osoblja, po polu, instituciji i obrazovnom nivou</p> <p>Ocena: 2</p>	<p>Ravnopravno učešće oba pola u donošenju odluka o zdravstvenoj politici i upravljanju resursima, promene u odnosu na bazne vrednosti</p> <p>Nema napretka: 1</p>
<p>Afirmativne mere u oblasti javnog zdravlja</p>	<p>Primena mera o odgovornom roditeljstvu i odsustvu za očeve, broj korisnika</p> <p>Zakon očevima dozvoljava mogućnost da koriste odsustvo radi nege deteta tek kada dete navrši tri meseca. Porodiljsko odsustvo, koje traje od rođenja do prvog tromesečja, može da koristi samo majka. Da bi očevi mogli da iskoriste ovo zakonsko pravo i ostanu sa detetom do njegovog prvog rođendana, oba roditelja moraju da budu u stalnom radnom odnosu.</p> <p>Praksa pokazuje da najveći broj očeva uzima odsustvo radi nege deteta zato što su njihove supruge zaposlene u stranim kompanijama ili ambasadama i rade po njihovom, a ne po našem Zakonu o radu, odnosno moraju da se vrate na posao nakon tri ili četiri meseca porodiljskog odsustva.</p>	<p>Pokazatelji zdravlja za žene i za muškarce u odnosu na polaznu vrednost</p> <p>Ocena: 1</p>

Strukturni	Procesni	Ishodi
	<p>Uprkos činjenici da ne postoje biološki ni psihološki dokazi da mama bolje od tate hrani, povija, oblači i uči dete, analiza Republičkog zavoda za statistiku svedoči da se očevi u našoj sredini u proseku detetom bave – jedanaest minuta dnevno.</p> <p>Miša Stojiljković, psiholog i autor popularne emisije "Tata, ti si lud", koja se emituje na Radio Beogradu, kaže da raste broj očeva koji shvataju da roditeljstvo nije trka na sto metara, već doživotni maraton, i da partneri moraju da dele obaveze ako žele uspešno da istrče taj maraton.</p> <p>Međutim, za većinu njih roditeljstvo je i dalje sinonim za igranje sa detetom i vođenje naslednika na sport. Mame su i dalje te koje vaspitavaju, kuvaju, peglaju...</p> <p>Ocena: 1</p>	
	<p>Dostupnost stolova za ginekološki pregled žena sa invaliditetom</p> <p>Zvaničnih podataka o broju hidrauličnih ginekoloških stolova u Srbiji, niti o pristupačnosti zdravstvenih usluga ženama sa invaliditetom nema. Pristupačnost zdravstvenih ustanova ženama sa invaliditetom ne odgovara potrebama, jer nisu sve zdravstvene ustanove na primarnom nivou obezbedile hidraulične ginekološke stolove.</p> <p>Ocena: 1</p>	
	<p>Dostupnost domova zdravlja za OSI</p> <p>Ginekološke specijalističke službe su smeštene uglavnom na višim spratovima, retko kad u pristupačnim delovima objekata što znatno otežava redovne ginekološke preglede čak i kada dom zdravlja poseduje podesive ginekološke stolice i mamograf (Poseban izveštaj Zaštitnika građana „Pristupačnost za sve“, 2018. str. 38). U toku 2019. godine, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti uputio je zdravstvenim ustanovama i ustanovama za rehabilitaciju preporuke mera za ostvarivanje ravnopravnosti, povodom obezbeđivanja pristupačnosti objekata i usluga osobama sa invaliditetom.</p> <p>Ocena 1</p>	
	<p>Broj maloletničkih trudnoća u izveštajnom periodu</p> <p>U 2018. – 1867 (starost 15–19 g.), 28 (ispod 15 g.) http://www.batut.org.rs/download/publikacije/pub2018.pdf</p> <p>Napomena: podaci iz prethodnog izveštaja od 629 u 2015. su podaci o medicinski prekinutim trudnoćama.</p>	
	<p>Cena porođaja sa epiduralom u državnim bolnicama u Srbiji</p> <p>Besplatno je, ali ne primenjuje se u svim bolnicama.</p> <p>Ocena: 2</p>	

Strukturni	Procesni	Ishodi
	Dostupnost socijalno zdravstvenih programa u zajednici, po vrsti programa, izvoru finansiranja, ciljnoj grupi i polu korisnika Nema lako dostupnih podataka	
	Dostupnost programa Reproductivno zdravlje u školama u izveštajnom periodu, broj, da li je standardizovan predmet i obuhvat Program koji je realizovala APV, a koji je apostrofiran u prošlom Izveštaju, nije nastavljen nakon isteka projekta kroz koji je pilotiran i podržan. Ocena: 1	
	Programi podrške za kućnu negu i rehabilitaciju, obuhvat po polu Nema lako dostupnih podataka	
*definiše ekspertski panel u baznoj godini		

4.5 SPORT

Marija Srdić

Uvod

Iako je elitni sport u žiži pažnje javnosti i medija, sport se mora sagledavati mnogo šire i sveobuhvatnije. Pod **sportom Evropska povelja** o sportu podrazumeva „sve oblike fizičke aktivnosti koje, kroz neformalno ili organizovano bavljenje, imaju za cilj poboljšanje fizičke kondicije i mentalnog blagostanja, formiranje društvenih odnosa ili postizanje rezultata na takmičenjima svih nivoa“²⁰⁷.

Sport obuhvata različite nivoe angažovanja i takmičenja, različite sportske discipline, različite aspiracije učesnika i učesnica u sportu.

U okviru Paličke konferencije Ženske platforme za razvoj Srbije, sport je jedna od novih tema koju otvaramo i predmet je našeg interesovanja i stalnog praćenja od 2014. godine.

Mi polazimo od stava **da svi imaju pravo da se bave sportom u bezbednom okruženju, koje štiti ljudsko dostojanstvo, pri čemu žene i muškarci svih uzrasta, bez obzira na socijalne i etničke razlike, moraju imati iste mogućnost da se bave sportom**²⁰⁸.

Pitanje žena u sportu važno je:

- Zato što je bavljenje sportom i fizičkim vaspitanjem fundamentalno ljudsko pravo;
- Zato što je bavljenje sportom i fizičkom aktivnošću osnova aktivnog i zdravog životnog stila;

- Zato što sport može da doprinese rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena.

Evropski parlament usvojio je 2003. godine **Rezoluciju o ženama i sportu** u kojoj se ističe da „sport žena izražava pravo na jednakost i slobodu svih žena da preuzmu kontrolu nad svojim telom i bave se sportom javno, bez obzira na nacionalnost, uzrast, invalidnost, seksualnu orijentaciju ili religiju“. Rezolucija naglašava neophodnost prevazilaženja barijera između tzv. „ženskih“ i „muških“ sportova i podsticanja otvaranja svih sportova za oba pola, kako bi sve devojčice i dečaci mogli da se bave fizičkom aktivnošću po svom izboru.

Naglašavamo da na nivou lokalne zajednice i društva u celini, sport značajno doprinosi promociji zdravlja i prevenciji hroničnih nezaraznih bolesti, obrazovanju dece i mladih, rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena. Takođe, sport može podstaći inkluziju i blagostanje osoba sa invaliditetom i biti važan faktor u prevenciji konflikata i izgradnji mira²⁰⁹. **Sport preispituje rodne stereotipe i može predstavljati katalizator oslobađanja žena, transformišući rodne norme.** Na individualnom planu, bavljenje sportom i fizičkom aktivnošću doprinosi skladnom razvoju, fizičkom i mentalnom zdravlju žena, prevenciji rizičnih ponašanja, socijalizaciji i samopoštovanju, otvara prostor za kreativnost i samopotvrđivanje, unapređuje kvalitet života (tabela 1).

Konačno, i ne manje važno, učestvovanjem u sportskim aktivnostima žene stiču socijalne veštine, poput liderstva, donošenja odluka i timskog rada. Iskustva stečena u sportu mogu se uspešno preneti u druge sfere života (radno okruženje, porodicu, sferu javnih poslova), o čemu svedoče i istraživanja.

207 European Sport Charter, 1992.

208 European Charter of Women's Rights in Sports, 2011.

209 Harnessing the Power of Sport for Development and Peace, 2008.

Tabela 1

Empirijski potvrđene koristi od bavljenja sportom²¹⁰

Koristi po fizičko zdravlje	Psihološke i emocionalne koristi
<ul style="list-style-type: none"> • Duži i kvalitetniji život; • Kardio-respiratorna kondicija; • Mišićna snaga i izdržljivost; • Prevencija osteoporoze; • Kardio-vaskularno zdravlje; • Prevencija gojaznosti; • Zdrava telesna kompozicija i kontrola telesne težine; • Prevencija dijabetesa; • Prevencija visokog pritiska; • Prevencija nekih kancera (debelog creva, grudi, bubrega, materice, prostate); • Zdrava menstrualna funkcija; • Kontrola sindroma hroničnog umora; • Prevencija i tretman nespecifičnog lumbalnog bola. 	<ul style="list-style-type: none"> • Psihičko blagostanje; • Uživanje i pozitivne emocije; • Veće samopoštovanje i samopouzdanje; • Pozitivniji self-koncept i bodi imidž; • Veća energija i budnost; • Bolji san; • Niži nivo anksioznosti, depresije, neuroticizma i različitih vrsta stresa; • Bolje kognitivno funkcionisanje; • Postavljanje ciljeva; • Očuvanje funkcionalnog kapaciteta i kvaliteta života u starijem dobu; • Manji gubitak memorije kod starijih ljudi.
Koristi vezane za motoričku umešnost	Socijalne i kulturne koristi
<ul style="list-style-type: none"> • Fizička kondicija; • Kompetencije u bazičnim kretnim veštinama; • Kompetencije vezane za fizičku aktivnost; • Fizički aktivan životni stil; • Razvoj sportskog talenta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Razvija socijalne veštine (timski rad, vrednovanje napornog rada, fer plej); • Bolji uspeh u školi (bolji rezultati, manje disciplinskih problema, manje izostanaka, odustajanja, nastavak školovanja, veće akademske aspiracije); • Redukuje antisocijalno ponašanje, socijalnu isključenost i usamljenost u svim uzrasnim grupama; • Pozitivne relacije sa odraslima i vršnjacima; Društveni kapital i mreže; Prevencija/redukcija rizičnih ponašanja; • Raznovrsnost perspektiva.

Karakteristike bavljenje žena sportom i fizičkom aktivnošću – globalni trendovi

Savremeni sport je od svojih početaka predstavljao značajno sredstvo za naglašavanje različitosti između muškaraca i žena i očuvanje tih razlika. Ulazak žena u sport, nesumnjivo, preispituje postojeće rodne norme, ali i sport kao tradicionalno „mušku teritoriju“. Sportistkinje žive u dve kulture, u sportskoj, koja je muška, i široj socijalnoj kulturi, koja veliča žens-tvenost. I danas žene dominiraju u sportovima gde je glavni akcenat na estetici i telesnoj ekspresiji (ples, umetničko klizanje), dok muškarci čine većinu u borilačkim sportovima, sportskim igrama na velikim terenima, moto sportu, ekstremnim sportovima i sportovima izdržljivosti. Žene koje odluče da se bave „muškim“ sportovima često izazivaju nerazumevanje, podozrenje i kritike okoline.

Na učesće žena u sportu nepovoljno utiče veći broj socijalnih interpersonalnih i intrapersonalnih faktora: kulturni i religiozni obrasci, ekonomska zavisnost ili niski prihodi, obrazovni nivo, medijska nevidljivost sportistkinja i nedostatak ženskih rol-modela, višestruke socijalne uloge, nedostatak slobodnog vremena, izostanak socijalne podrške ili socijalni pritisak porodice i vršnjaka, slabija ponuda i dostupnost sportskih programa i objekata, nedostatak obučanih trenera, nedovoljna bezbednost, nedostatak samopouzdanja, negativan bodi-imidž, nedostatak interesovanja za fizičku aktivnost i sport i dr.²¹¹

²¹⁰ Tabela je preuzeta iz publikacije *Izveštavanje o sportu – uvođenje rodne dimenzije*, rad Žene u sportu: osvajanje slobode, autorka prof. dr Višnja Đorđić (str. 13–26).

²¹¹ Izveštavanje o sportu – uvođenje rodne dimenzije, tekst Žene u sportu: osvajanje slobode, autorke prof. dr Višnje Đorđić (str. 13–26).

Prema rezultatima dostupnih istraživanja (i globalno, i u Srbiji) znamo:

- Žene pokazuju manje interesovane za sport i fizičku aktivnost;
- Žene su manje fizički aktivne od muškaraca u svim uzrasnim grupama;
- Žene u većem procentu napuštaju bavljenje sportom i fizičkom aktivnošću;
- Najvažniji motivi koji pokreću žene da se bave sportom i fizičkom aktivnošću su zdravlje i druženje, dok su muškarci skloniji takmičarskim aktivnostima;
- Žene su manje zastupljene u sportu na svim nivoima i u svim ulogama, a posebno upravljačkim;
- Nedovoljna zastupljenost i nedovoljna promocija, podrška i vidljivost u medijima, jer uspehi i rezultati ženskog sporta zauzimaju mali procenat medijskog prostora u odnosu na muški sport, žene su prikazane stereotipno, a ne u duhu sporta.

Takođe, **žene trpe diskriminaciju u sportu i u pogledu:**

- Manjih finansijskih izdvajanja za podršku radu ženskih sportskih klubova i asocijacija u odnosu na muške sportske klubove i asocijacije;
- Manjih izdvajanja za sportsku opremu, prostor i uslove za treninge, kao i pripreme i odlaske na takmičenja;
- Vladajućih društvenih stereotipa i predrasuda koje ženama i devojkama otežavaju da se bave sportom i da ostvaruju sportsku karijeru kao i rukovodeće funkcije u sportu;
- Nejednakih plata, nagrađivanja, priznanja i novčanih bonusa.

Nacionalna evidencija u oblasti sporta Republike Srbije²¹⁶

Jedan od najznačajnijih poslova u okviru delatnosti Zavoda za sport i medicinu sporta Republike Srbije i njegovog Informativno dokumentacionog (INDOK) odeljenja je vođenje nacionalnih evidencija u oblasti sporta, što podrazumeva prikupljanje i obradu podataka kao i periodično objavljivanje i publikovanje zbirnih podataka iz nacionalnih evidencija.²¹⁷ Postoji obaveza vođenja devet vrsta nacionalnih evidencija:

1. kategorisanih i drugih sportista takmičara;
2. preduzetnika u sportu;
3. organizacija u oblasti sporta;
4. sportskih stručnjaka i stručnjaka u sportu;
5. realizatora programa kojima se ostvaruje opšti interes u oblasti sporta;
6. sportskih objekata;
7. velikih međunarodnih sportskih priredaba u Republici Srbiji;
8. rezultata sportista i nacionalnih sportskih reprezentacija Republike Srbije na velikim međunarodnim sportskim takmičenjima i nacionalnim sportskim takmičenjima;
9. fizičkih sportskih povreda i načina njihovog lečenja vrhunskih sportista i sportista nacionalnih sportskih reprezentacija.

Iz Pravilnika²¹⁸ koji prati uspostavljanje nacionalne evidencije vidi se da se zahteva unošenje podataka o polu, mada i tu ne u svim pomenutim evidencijama.

Olimpijski komitet Srbije

Tokom svoje istorije OKS (odnosno, SOK, JOK i OKSCG) dao je šest članova MOK-a, imao je 20 predsednika i šestoricu generalnih sekretara, a 17 sportista i sportskih radnika Međunarodni olimpijski komitet odlikovao je najvišim priznanjem "Olimpijskim ordenom". **Svi oni su bili muškarci.**

Upravljačke funkcije u olimpijskom sportu u Srbiji:

2012. godine od ukupno 45 upravljačkih pozicija samo pet su pripale ženama (11%), a 2020. godine, od 32 funkcije, četiri su zauzele žene (8%).

Olimpijski komitet Srbije	2012		2020	
	M	Ž	M	Ž
Predsednik	1	0	1	0

²¹⁶ <http://www.nacionalnevidencije.rs/>- stranica tokom izrade izveštaja nije bila dostupna.

²¹⁷ Na osnovu člana 168, stav 11 Zakona o sportu („Službeni glasnik RS”, broj 10/16), donet je Pravilnik o Nacionalnim evidencijama u oblasti sporta kojima se propisuje sadržaj, način vođenja i način i uslovi korišćenja podataka iz evidencija.

²¹⁸ <http://www.rzsport.gov.rs/srl/3424/>

* Olimpijske igre u Tokiju zbog pandemije izazvane novim koronavirusom odgođene su za 2021. godinu. U poslednjoj koloni iskazani su podaci o sportistima i sportistkinjama koji su ispunili olimpijsku normu.

Potpredsednici	2	0	2	1
Članovi Izvršnog odbora	16	2	15	3
Gen. sekretar	1	0	1	0
Stalna sport. arbitraža	8	1	5	0
Sportska komisija	9	2	5	0
Nadzorni odbor	3	0	3	0
Ukupno	40	5	32	4

Raspodela funkcija u Olimpijskom komitetu Srbije iskazana po polu – pregled 2012. i 2020.

Učesnici/ce olimpijskih igara i osvajači/ce medalja

	2012, London		2016, Rio de Janeiro		2021, Tokio*	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Broj učesnika/ca	80	36	58	46	31	34
Broj osvojenih medalja	2	2	4	4		

Poseban slučaj: Komisija "Žene i sport" Olimpijskog komiteta Srbije

Komisija "Žene i sport" za strateški cilj ima da obezbedi masovnije učešće žena u svim oblastima sportskog delovanja u zemlji. Aktuelni saziv broji 11 članica. Komisijom po treći put predsedava Milena Reljin Tatić. Oblasti rada Komisije, u okviru kojih se realizuju programski zadaci kroz konkretne akcije i aktivnosti su:²¹⁹

- poboljšanje socijalnih i ekonomskih uslova u društvu;
- razvoj sportske kulture nacije koja će omogućiti i vrednovati puno uključene žene u sve aspekte sporta;
- obogaćenje i afirmaciju naučnih saznanja o ženskom sportu i uticaju sportskih aktivnosti na žene;
- uvođenje obaveznog učešća žena u svim odborima, komisijama i radnim telima sportskih organizacija, institucija kao i vladinih organizacija koje rukovode sportom na svim nivoima;
- postojanje finansijskih sredstava, koja će omogućiti ostvarivanje zadataka u pravcu promovisanja žena u sportu, koja se odnose na sve vladine, sportske i druge organizacije koje treba u tim zadacima da uzmu učešća.

²¹⁹ <https://oks.org.rs/komisija-zene-i-sport/>

Promene u zakonodavnom okviru u periodu 2016–2020.

Novi Zakon o sportu donet je 2016. godine²²⁰. U pogledu prepoznavanja koncepta nediskriminacije i ravnopravnosti predstavlja napredak u odnosu na Zakon iz 2011. godine. Intencija prilikom donošenja, kako je rečeno, bila je da sport bude pristupačniji i transparentniji. Istovremeno, ovaj zakon doneo je novine u vezi sa sportskim ugovorima regulišući odnose sportista i sportistkinja sa menadžerima tako da u većoj meri štite sportiste i sportistkinje i njihovu autonomiju.

U članu 3 naglašava se:

Termini kojima su u ovom zakonu označeni položaji, profesije, odnosno zanimanja, izraženi u gramatičkom muškom rodu, podrazumevaju prirodni muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Organizacije u oblasti sporta označavaju položaje, profesije i zanimanja u oblasti sporta utvrđene u skladu sa ovim zakonom, u muškom, odnosno ženskom gramatičkom rodu, u zavisnosti od roda nosioca položaja, profesije ili zanimanja.

U članu 4 detaljno se razrađuje **pravo svih na bavljenje sportom** (što je značajno unapređenje odredbe iz 2011. godine)

Svako ima pravo da se bavi sportom.

Bavljenje sportom mora biti humano, slobodno i dobrovoljno, zdravo i bezbedno, u skladu sa prirodnom sredinom i društvenim okruženjem, fer, tolerantno, etički prihvatljivo, odgovorno, nezavisno od zloupotreba i ciljeva koji su suprotni sportskom duhu i dostupno svim građanima pod jednakim uslovima, bez obzira na uzrast, nivo fizičkih sposobnosti, stepen eventualne invalidnosti, pol i drugo lično svojstvo.

Zabranjena je svaka neposredna i posredna diskriminacija, uključujući i govor mržnje, po bilo kom osnovu, sportista, sportskih stručnjaka, sportskih organizacija i drugih lica učesnika u sistemu sporta, na otvoren ili prikriven način, a koja se zasniva na nekom stvarnom ili pretpostavljenom ličnom svojstvu.

Zabranom diskriminacije iz stava 3 ovog člana obuhvaćena je i zabrana diskriminacije profesionalnih sportista i sportista koji žele to da postanu u pogledu zapošljavanja, zarade ili uslova rada, osim kada se pravljenje razlike, odnosno stavljanje sportiste u nepovoljniji položaj u odnosu na druge sportiste u istoj ili sličnoj situaciji temelji na samoj prirodi ili stvarnim i odlučujućim uslovima obavljanja određene sportske aktivnosti, a ciljevi koji se time žele postići jesu opravdani.

Odredbe ugovora između sportiste, odnosno sportskog stručnjaka i organizacije u oblasti sporta koje predstavljaju diskriminaciju sportiste, odnosno sportskog stručnjaka – ni-

štave su, a odredbe sportskih pravila i opštih akata organizacija u oblasti sporta koje predstavljaju diskriminaciju učesnika u sistemu sporta – ne primenjuju se. Zabranjena je u oblasti sporta svaka vrsta zloupotreba, zlostavljanja, diskriminacije i nasilja prema deci.

Organizacije u oblasti sporta i lica koja obavljaju stručno-vaspitni rad sa decom u tim organizacijama, kao i svi članovi i zaposleni u organizacijama u oblasti sporta, naročito će promovisati ravnopravnost među decom i aktivno se suprotstavljati svim vrstama zloupotreba, zlostavljanja, diskriminacije i nasilja. Bliže uslove o načinima prepoznavanja oblika zlostavljanja, zloupotrebe, diskriminacije i nasilja nad decom iz stava 6 ovog člana sporazumno propisuju ministar, ministar nadležan za unutrašnje poslove, ministar nadležan za pravosuđe i ministar nadležan za zdravlje.

Sportista, odnosno drugo lice ima pravo na naknadu štete koju pretrpi aktima diskriminacije, zloupotreba, zlostavljanja i nasilja od strane organizacije ili lica u oblasti sporta iz st. 3 i 6 ovog člana. Na zabranu diskriminacije iz st. 3 i 6 ovog člana primenjuju se odredbe zakona kojim je uređena zabrana diskriminacije, ako ovim zakonom nije drukčije utvrđeno.

Republika Srbija, autonomna pokrajina, jedinica lokalne samouprave i organizacije u oblasti sporta naročito će preduzimati aktivnosti na povećanju učešća dece, mladih, žena i osoba sa invaliditetom u sportskim aktivnostima, omasovljavanju ženskih sportskih organizacija i davanju ravnopravnog značaja ženama i osobama sa invaliditetom u sportu.

Zakon o zabrani diskriminacije²²¹ uređuje opštu zabranu diskriminacije, oblike i slučajeve diskriminacije i mehanizme zaštite i ima značajnu ulogu u otklanjanju diskriminacije i u oblasti sporta. U zakonu se u osnovama diskriminacije navodi, između ostalih, pol, rodni identitet, seksualna orijentacija, bračni i porodični status (član 2, stav 1).

Zakon u članu 20, stav 1 definiše diskriminaciju na osnovu pola kao

„postupanje protivno načelu ravnopravnosti polova, odnosno načelu poštovanja jednakih prava i sloboda žena i muškaraca u političkom, ekonomskom, kulturnom i drugom aspektu javnog, profesionalnog, privatnog i porodičnog života”

Takođe, u članu 14 Zakona predviđa se primena posebnih mera uvedenih radi postizanja pune ravnopravnosti, zaštite i napretka lica, odnosno grupe lica koja se nalaze u neravnopravnom položaju.

Kada je reč o aktuelnom Zakonu o ravnopravnosti polova²²² iz 2009. godine koji garantuje ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog života, pitanja vezana za ravnopravno učešće žena u sportu regulisana su članom 34, koji glasi:

220 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sportu.html

221 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zabrani_diskriminacije.html

222 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ravnopravnosti_polova.html

Obrazovne ustanove dužne su da obezbede jednake uslove za aktivno bavljenje sportom, nezavisno od pola, i da preduzimaju mere podsticanja fizičkog vežbanja i sportskih aktivnosti za devojčice i žene.

Sportske organizacije i udruženja dužni su da obezbede ravnopravan tretman polova u razvijanju i finansiranju sportskih aktivnosti.

Sportske organizacije i udruženja dužni su da obezbede ravnopravnu zastupljenost polova u organima upravljanja tih organizacija i udruženja.

Nacrt novog Zakona o rodnoj ravnopravnosti (u svojoj poslednjoj verziji dostupan javnosti) dotiče se u više delova zabrane diskriminacije u sportu. Tako se propisuje da organi javne vlasti moraju da obezbede jednake uslove za muškarce i žene da se bave sportom, ali i da osiguraju učešće i napredovanje žena u organima upravljanja, odnosno da se postaraju da u onim organizacijama čiji su osnivači u upravljačkim i nadzornim telima bude najmanje 40 odsto predstavnika/ca manje zastupljenog pola. Na kraju, ženski sport trebalo bi da nađe korist i u članu zakona koji se tiče rodno odgovornog budžetiranja.

Uprkos solidnim rešenjima u zakonima, kada je reč o primeni odredbi koje se odnose na ravnopravno učešće devojčica i dečaka, žena i muškaraca u sportu i fizičkim aktivnostima kao i u upravljanju sportskim organizacijama, vidljivog napretka u periodu 2016–2020. nije bilo.

U posmatranom periodu usvojena je i primenjuje se: **Strategija rodne ravnopravnosti 2016–2020.**²²³

Sport se prepoznaje u okviru strateškog cija 2 – Povećana ravnopravnost žena i muškaraca primenom politika i mera jednakih mogućnosti, podcilju 2.7 – Poboľšano zdravlje žena i ravnopravan pristup zdravstvenim uslugama. Među merama za ostvarenje cilja se navodi i: **Promovisati sport, rekreaciju i zdrave stilove života.**

Međutim, u AP koji prati primenu Strategije, mera nije razvijena do nivoa aktivnosti predviđenih za period 2016–2018.

Kada je reč o **Strategiji razvoja sporta u Republici Srbiji za period 2014–2018. godine**²²⁴ među očekivanim ishodi-
ma navedeno je i sledeće:

Više žena uključeno kako u bavljenje sportom, tako i u rukovodeći rad u organizacijama u oblasti sporta, uključujući i učešće najmanje jedne četvrtine žena u upravnim organima i telima organizacija u oblasti sporta.

U Akcionom planu (kod 7.1.2.5.) pojavljuje se cilj: *Program ostvarivanja rodne i polne ravnopravnosti i omasovljenja ženskog sporta.*

Žene su se našle i u prioritetoj oblasti **rekreacija**, u opštem cilju *povećan obuhvat bavljenja sportom u svim segmentima stanovništva, posebno žena, osoba sa invaliditetom i starih.*

Među dvanaest kvantifikovanih očekivanih ishoda našli su se:

- Povećan broj žena koje se bave sportskim aktivnostima za 15–20% do 2018. godine;
- povećan broj dece i omladine koja se organizovano bave sportom, odnosno sportskim aktivnostima za 15–20% do 2018. godine;
- povećan broj rekreativaca i učesnika masovnog sporta, uključujući i stara lica, za 50–60% do 2018. godine.

Iz Analize ostvarenja očekivanih ishoda definisanih Strategijom razvoja sporta u RS za period 2014–2018.²²⁵ vidimo da je „...ostvaren minimalni napredak u okviru ovog prioriteta i da očekivani ishod nije ni približno ostvaren. To ukazuje da je neophodno sistematičnije i ozbiljnije raditi na unapređenju rekreativnog sporta, naročito ako se ima u vidu značaj rekreativnog sporta na psiho-fizičko zdravlje pojedinca i društva. Rekreativni sport svakako prevenira veliki broj hroničnih bolesti i na taj način utiče na smanjenje troškova zdravstva i zdravstvenog osiguranja.“ U zaključku pomenute analize ovog prioriteta navodi se da „osnovni pravac razvoja rekreativnog sporta u sledećoj fazi strateškog planiranja mora biti razvoj svesti građana o značaju rekreativnog sporta, jer se jasno uočava da građani nisu dovoljno informisani o njegovoj važnosti.“

Takođe ni i u prioritetu **podizanje kapaciteta sporta na svim nivoima**, u opštem cilju *uspostavljen konzistentan sistem upravljanja i finansiranja sistema sporta u Republici Srbiji – permanentna edukacija, više uključivanje u sistem sporta žena, marginalizovanih grupa i volontera* nije postignut očekivani napredak.

Planirani ishodi, kada je reč o ženama i devojčicama, nisu bili praćeni specifičnim **Planom razvoja ženskog sporta** i kontinuiranim ciljanim aktivnostima. Zato strateški dokumenti za narednu etapu pitanje učešća žena u sportskim aktivnostima (u svim uzrasnim grupama) kao i upravljanja sportskim organizacijama i institucijama treba da tretiraju na sasvim nov način.

Sličnu ocenu, kada je u pitanju primena strateških dokumenata i njihovi ishodi daje istraživač doc. dr Dejan Atanasov u istraživanju o barijerama koje uzrokuju nizak nivo fizičke aktivnosti kod devojčica. On u uvodnim razmatranjima kaže: „... u nekim oblastima nije se daleko odmaklo, a jedna od tih oblasti jeste i oblast školskog sporta i sporta mladih, naročito u delu aktivizam devojčica u oblasti sporta i fizičke kulture.

²²³ <https://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim>

²²⁴ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2015/1/1/reg>

²²⁵ <https://www.mos.gov.rs/public/documents/upload/sport/inspekcija/ANALIZA%20REALIZACIJE%20STRATEGIJE%20RAZVOJA%20SPORTA%20I%20AP%20za%20period%202014-2018.%20godine1.pdf>

Naime, svi podaci iz evaluacije primene strategije govore u prilog činjenici da i dalje imamo visok procenat devojčica koje nisu fizički aktivne i koje ne učestvuju u redovnim fizičkim aktivnostima, pa smo upravo zato želeli da saznamo koji su to presudni faktori koju utiču na odluku devojčica da se ne bave fizičkim vežbanjem u periodu kada je to za njihovo zdravlje možda i najvažnije (period od 11 do 14 godina).“ ²²⁶

Problemi u oblasti sporta prepoznati od strane OCD

Svega nekoliko ženskih organizacija u Srbiji bavi se pitanjima rodne ravnopravnosti u sportu i pokreće inicijative, programe i projekte koji za cilj imaju veće uključivanje devojčica i žena u sportske aktivnosti, poboljšanje uslova za bavljenjem sportom, dostupnost sportskih sadržaja i aktivnosti, ravnopravan tretman žena u finansiranju, nagrađivanju, zapošljavanju, zastupljenosti u donošenju odluka i upravljanju sportskim organizacijama.

U poslednjoj deceniji naročito su bila značajna istraživanja i zalaganja **Centra za podršku ženama** (Kikinda) praćena dvema važnim publikacijama: „Položaj žena u sportu u Vojvodini“ i „Izveštavanje o sportu – uvođenje rodne dimenzije“²²⁷. Kroz nekoliko etapa, u periodu 2010–2015. godine, radilo sa na polju javnog zagovaranja, otvaranja dijaloga sa sportskim institucijama, klubovima, sportistkinjama i na rodnom osveščivanju različitih aktera u oblasti sporta.

Od 2015. godine u Novom Sadu deluje Centar za afirmaciju žena u sportu²²⁸ koji svoje aktivnosti usmerava na senzibilizaciju sportske javnosti na rodne teme, uvođenje rodne perspektive u rad sportskih organizacija i institucija i javne kampanje za masovnije uključivanje devojčica i žena u sport, te promociju žena u sportu i ženskih sportskih uzora. Naročito je bila zapažena video onlajn kampanja “Zdravo buduća sportistkinjo!”, započeta 2016. godine prvenstveno na Fejsbuku, i nastavljena i dalje u drugačijem obliku, a u kojoj su učestvovalе naše najuspešnije sportistkinje, trenerice, sutkinje, profesorkе...²²⁹ U periodu 2016–2020. još nekoliko ad hoc inicijativa i neformalnih grupa fokusirale su se na probleme koji prate ženski sport i učešće žena u sportu, i to u Beogradu i Nišu. Ove inicijative uključivale su aktere i akterke iz akademske zajednice i nastojale da doprinesu širenju svesti o važnosti postizanja rodne ravnopravnosti u oblasti sporta.

Takođe, nekoliko vrsnih stručnjakinja i istraživačica sa novosadskog i beogradskog Univerziteta, poput **prof. dr Višnje Đorđić, prof. dr Irina Juhas, dr Vesna Repić Čuić** otvaraju važna pitanja koja se tiču položaja žena u sportu i drže ovu temu vidljivom unutar naučne zajednice.

Ipak, sve učinjeno nije dovoljno da akterke u sportu osele poboljšanje i značajne promene koji se očituju kroz bolje uslove za bavljenje sportom, sistemsko ulaganje u ženski

sport, otklanjanje neravnopravnosti i diskriminatornih praksi, značajniju ulogu u odlučivanju, bolji medijski tretman i drugo.

U pripremi Izveštaja o napretku ŽPRS, Centar za afirmaciju žena u sportu organizovao je onlajn panel i anketiranje²³⁰ sa više od 60 akterki u sportu sa namerom da dokumentuje iskustva, stanje i potrebe žena u sportu, sa posebnim akcentom na stanje tokom pandemije novog korona virusa.

Zaključci i preporuke koji su proizašli na osnovu odgovora u anketi i diskusija na panelu

Zaključci:

- Žene i muškarci u sportu i dalje nisu ravnopravni i u društvu se ne čine dovoljni napor da se ravnopravnost dostignu;
- Ne postoje jednake šanse niti jednaki uslovi za postizanje sportskih rezultata za žene i muškarce i to važi za većinu sportova;
- Institucionalna podrška ženskom sportu na republičkom, pokrajinskom i lokalnom nivou daleko je od potreba klubova i sportistkinja;
- Postoji strah da će broj devojčica koje se uključuju u sport opadati ukoliko ne bude snažnije podrške;
- Institucije u sportu: OKS, SSS i granski savezi kao ni Ministarstvo i Pokrajinski sekretarijat, ne rade dovoljno na razvoju ženskog sporta;
- Medijska pažnja usmerena na ženski sport je nedovoljna;
- O sportistkinjama se i dalje izveštava uglavnom senzacionalistički, stereotipno, a često i seksistički i diskriminatorno;
- Najveći doprinos afirmaciji ženskog sporta daju uspešne i samosvesne sportistkinje, trenerice, sutkinje, svojim ličnim angažmanom;
- Šansu za zastupanje interesa žena predstavlja udruživanje u sportske sindikate. Taj model muški sportisti uspešno koriste.

Tokom pandemije novog korona virusa potrebno je obezbediti:

- Finansijsku podršku (države i sportskih saveza): direktna davanja, nastaviti sa stipendijama, platama i svim drugim prinadležnostima, poreske i druge olakšice, oslobađanje klubova obaveza koje sada teško mogu da ispune;
- Podršku treniranju u malim grupama i uz poštovanje mera (termini, prostori, logistika...)
- Kontinuiranu psihološku podršku;
- Programe, naročito za decu, kako bi sport i klubovi mogli da prežive;
- Nove vidove takmičenja (jer samo trenirati, a ne takmičiti se, potpuno je destimulativno);
- Neke vidove takmičenja i za žene. Ako ne bude takmiče-

226 file:///C:/Users/Marija%20S/Downloads/Istrazivanje_SRB_FINAL_new.pdf

227 <https://cpz.rs/publikacije-cpz/>

228 <https://www.facebook.com/CAZS2015>

229 <https://www.facebook.com/CAZS2015/videos>

230 https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfSO5EddedZYbYNIh-V0phMFI4SPwjnE9v8somASEKO9ePbJA_A/viewform

nja, ženski sport će nestati/gasiti se. Muški sport će naći način za opstanak;

- „Normalnost“ (kada god, gde god i kako god je moguće);
- Korišćenje vremena i različitih platformi za edukaciju (za trenere, novinare, sportske radnike/ce, sportiste/kinje).

Prioriteti za period 2020–2025

Kako bi se stanje rodne ravnopravnosti u oblasti sporta unapredilo potrebno je u narednom petogodišnjem periodu:

1. Obezbediti bolje razumevanje za ženski sport i njegove specifičnosti u sportskim institucijama, organizacijama, klubovima i u okviru obrazovnog sistema (od predškolskih ustanova do univerziteta);
2. Promovisati učešće devojčica u sportu kroz fizičko vaspitanje, rekreaciju i klupski sport;
3. Organizovano i kontinuirano raditi na podizanju svesti o važnosti bavljenja sportom žena svih starosnih dobi, uključujući i žene sa invaliditetom i obezbediti besplatne programe vežbanja;
4. Garantovati veće učešće žena u strukturama upravljanja u sportskim institucijama, komitetima, organizacijama, klubovima, kroz primenu kvota i druge mere afirmativne akcije;
5. Sistematski uvoditi rodnu perspektivu u javne politike, mere i programe u oblasti sporta;
6. Garantovati ravnopravno finansiranje, jednak tretman i nagrađivanje muškaraca i žena u sportu;
7. Obezbediti veću vidljivost sportistkinja, trenerica, sutkinja i sportskih radnica u medijima;
8. Podržavati medijsku sliku sportistkinja u skladu sa duhom sporta, uz izbegavanje stereotipnog i senzacionalističkog izveštavanja.

Pregled po indikatorima za oblast **Sport** Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturni	Procesni	Ishodi
Urođnjavanje ciljanih politika* u oblasti sporta (Zakon o sport, strategija razvoja sporta i Zakon o RR, evaluacija prethodne) Novi Zakon o sportu unapređuje odredbe o zabrani diskriminacije u sportu i prepoznaje žene kao grupu koja mora biti posebno podržana https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sportu.html	Zastupljenost žena među donosiocima odluka o sportu, u sportskim klubovima na svim nivoima, sportskim savezima i sportskim institucijama Upadljiva je podzastupljenost žena. Može se uočiti osnovnim pregledom na zvaničnim portalim SSS, OKS, Ministarstva sporta i omladine. – I dalje nema doslednog razvrstavanja podataka po polu, niti značajnijeg pomaka u vođenju rodne statistike u sportu. Ocena: 1	Promene u zastupljenosti žena u sportu Od registrovanih sportista u našoj zemlji 159.525 je muškog pola, a 28.579 ženskog. Sportisti Srbije su u periodu od 2014. do 2018. godine ostvarili značajne rezultate na međunarodnim takmičenjima kako u pojedinačnim, tako i u grupnim sportovima. Prema podacima nacionalnih sportskih saveza, sportisti Srbije su u periodu od 2015. do 2018. godine, osvojili ukupno 3112 medalja a od toga: 1052 zlatne, 863 srebrnih i 1197 bronzanih medalja. Od ukupnog broja osvojenih medalja, 1415 medalja su osvojile žene, što je u procentima približno 60:40 u korist muškaraca. Ocena: 1
	Broj i procenat građana koji se rekreativno bave sportom, po polu, godinama, vrsti sporta i regionu Generalni podatak Ocena: 1	
	Broj i procenat mladih koji se profesionalno bave sportom, po polu, sportu i regionu	
	Učešće ženskih organizacija u donošenju odluka i politika o sportu Nazadovanje. Potpuna isključenost iz procesa izrade politika i strateških dokumenata. Ocena: – 1	
Ocena: 2	Dostupnost rodne analize efekata koje ostvaruje fizičko vaspitanje u školama na svim nivoima u izveštajnom periodu Ocena: 1	
	Mere za afirmaciju zdravih stilova života koji uključuju i redovno aktivno bavljenje sportom Potrebni podaci ili analize	Promene u zastupljenosti sportistkinja i ženskog sporta u medijima Karakteriše podzastupljenost, senzacionalizam i seksizam
	Dostupnost rodne analize budžetskih izdvajanja za sport u izveštajnom periodu	Ocena: 1

Strukturalni	Procesni	Ishodi
	Mere za afirmaciju zdravih stilova života koji uključuju i redovno aktivno bavljenje sportom Potrebni podaci ili analize	Promene u zastupljenosti sportistkinja i ženskog sporta u medijima Karakteristične podzastupljenost, senzacionalizam i seksizam Ocena: 1
	Dostupnost rodne analize budžetskih izdvajanja za sport u izveštajnom periodu	
Afirmativne mere: APV pored Programa podrške ženskom sportu kroz godišnji konkurs na svojoj teritoriji realizuje projekat „Activ grls – podrška fizičkim aktivnostima devojčica“, čiji je osnovni cilj da kroz partnerstvo sa mađarskim akterima razvije novi pristup u animiranju devojčica osnovnoškolskog uzrasta (7–15 godina) za bavljenje sportom i fizičkim aktivnostima. Projekat se sprovodi od polovine 2018. do polovine 2020. http://activegirls.eu/ Ocena: 2	Mere za otklanjanje barijera uključivanju žena, devojaka i devojčica iz višestruko marginalizovanih grupa u sport, po meri, obuhvatu, ciljnoj grupi Potrebni podaci ili analize Mere za podršku paraolimpijskom sportu u izveštajnom periodu, po sportu i polu Potrebni podaci ili analize Mere podrške školskom sportu, po vrsti mere, sportu, iznosu, broju škola i regionu Procenat dece i mladih koji se bave sportskim takmičenjima 2018. godine u lokalnim samoupravama širom Srbije 30,5%, drugim rečima, trećina dece su u sistemu školskih takmičenja. Realizovan program „Sport u škole“ (2016–2018) – povećanje učešća dece u vannastavnim aktivnostima u sportu. Bile su obuhvaćene 104 škole (iz 15 opština). U svakoj godini obuhvaćeno je oko 6.000 dečaka i devojčica. Uočeno je da su devojčice pokazale nešto veće interesovanje za program (oko 54%). Program „Zdravo rastimo“ sprovodio je Savez za školski sport. Reč je o promociji zdrave ishrane i povećanja fizičke aktivnosti tinejdžera. Tokom tri godine sproveden je u 18 gradova, obuhvaćeno 235 odeljenja sedmih razreda, sa oko 5.500 učenika/ca Ocena: 2	Promene u obuhvatu žena i pripadnika/ca višestruko marginalizovanih grupa sportskim aktivnostima Ocena: 2
Unapređenje lokalnog okvira za razvoj sporta i kvaliteta sportskih aktivnosti Ocena: 1	Mere za podršku razvoju i implementaciji diferenciranih programa za različite grupe žena Ocena: 1 Dostupnost rodno senzitivne statistike u sportu i rodne analize praktičnih barijera na lokalnom nivou Ocena: 1 Rodno senzitivne obuke trenera, nastavnika/ca fizičkog i sportskih novinara, po vrsti obuke, polu polaznika i ulozi u širenju kulture sporta Ocena: 2 Primeri nadzora nad kvalitetom fizičkog vaspitanja i sportova u školama, po sportu, vršiocu nadzora i zaključcima Potrebni podaci Balansirana izdvajanja JLS za sport od kojih korist imaju devojčice i dečaci, žene i muškarci Nema podataka Ocena: 0 Primeri koalicija i partnerstava za izmene u politikama sporta na raznim nivoima, po opštini, vrsti inicijative i ishodu Nema podataka Ocena: 0	Promene u sportskoj kulturi na lokalnu, po polu, godištu i opštini Procenat lica koja se rekreativno bave sportom u opštinama je skočio sa 6%, koliko je iznosio 2015. godine, na 15,6% odraslog stanovništva u 2018. godini. U gradovima je manje izražen napredak – sa 9% koji se beleži 2015. godine na 11% 2018. godine. Iz celokupne analize ishoda strategije zaključeno je da je ostvaren minimalni napredak u okviru ovog prioriteta i da očekivani ishod nije ni približno ostvaren. Ocena: 2
*definiše ekspertski panel u baznoj godini, ali uključuje Zakon o sportu i Zakon o RR videti http://www.drustvopedagogasrbije.net/aktuelnosti.html		

5

STUB IV – STVARANJE

5.1 OBRAZOVANJE I NAUKA

Ana Stevanović Zdravev

Praćenje napretka u dostizanju rodne ravnopravnosti u oblasti obrazovanja i nauke zasniva se na razmatranju: 1) **kvantitativnih** indikatora koji mere dostupnost i obuhvat obrazovanja za devojčice i žene, te participativnost žena u naučnoistraživačkom radu i njihovu zastupljenost na rukovodećim pozicijama u nauci i razvoju i 2) **kvalitativnih** indikatora koji mere napredak u kreiranju obrazovnog sistema zasnovanog na principima ravnopravnosti, kao i onih indikatora koji se odnose na podsticajne mere za smanjenje rodne segregacije u sferi obrazovanja i nauke.

Postavljeni pokazatelji uspeha nisu se menjali u odnosu na prethodni izveštajni period, pa tako i u ovom izveštaju pratimo primenu mera za dostizanje rodne ravnopravnosti u obrazovanju i nauci kroz ostvarenje strukturnih, procesnih i indikatora na nivou očekivanih ishoda. Strateški dokumenti od najvećeg značaja za praćenje napretka u ovoj oblasti ističu ove godine²³¹, a u trenutku pisanja ovog izveštaja nisu dostupni nacrti strategija za predstojeći period, kao ni evaluacioni izveštaji za sprovođenje akcionih planova iz 2019. i 2020. godine. Za neke od praćenih indikatora, kao i u prethodnom, tako i u ovom izveštajnom periodu se ne sakupljaju podaci, a za neke od indikatora nisu na raspolaganju podaci novijeg datuma.

Pregled pomaka i zastoja u oblasti

Na osnovu analize dostupnih podataka, jedan od glavnih nalaza ukazuje na to da se **postojeći obrasci i trendovi održavaju iz godine u godinu, sa tendencijom stagnacije ili blagog napretka u domenu participacije žena u obrazovanju i nauci, ali i nazadovanja u domenu rodne segregacije**. To znači da se uočava trend održanja ravnopravnog učešća žena u sistemu formalnog i neformalnog obrazovanja, na svim nivoima obrazovanja uz tendenciju

osetno većeg učešća žena u sistemu tercijarnog obrazovanja, kao i ravnopravno učešće žena u poslovima istraživanja i razvoja. Istovremeno se snažno održava obrazac rodne segregacije u sferi obrazovanja i rada, odnosno koncentracije žena u sektorima društvenih usluga (poput obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite), dok je prisutnost žena u informatičkom i proizvodnom sistemu znatno niža u odnosu na muškarce. Rodna segregacija ovog tipa je prisutna i u domenu nauke, gde je mnogo manji broj naučnica koje se bave prirodnim i tehničko-tehnološkim naukama, nego kada je reč o društvenim i humanističkim naukama. I jedno i drugo direktno je povezano sa nepovoljnijim položajem žena na tržištu rada, jazom u životnom standardu i blagostanjem između muškaraca i žena u kasnijem dobu.

Prema podacima iz poslednje objavljenog Indeksa rodne ravnopravnosti za Republiku Srbiju iz 2016. godine, **beleži se blaga pozitivna promena²³² u domenu znanja**, ali i dalje sa značajnim zaostatkom za prosekom EU-28 zemalja²³³. Napredak je ostvaren zahvaljujući povećanom učešću žena u sistemu univerzitetskog obrazovanja, odnosno povećanom broju žena koje su stekle univerzitetsku diplomu (u nastavku izveštaja detaljniji podaci). Nazadovanje je zabeleženo u segmentu rodne segregacije u odnosu na polja studija koje žene dominantno pohađaju. Ovo ne iznenađuje, jer se **pitanjem rodne segregacije ne bavi nijedna javna politika niti strateška inicijativa**, pa tako „oblast segregacije nije predmet sistematskih reformi i konkretnih mera niti u jednom aktuelnom strateškom dokumentu koji je usmeren na reforme u oblasti obrazovanja ili na razmehi obrazovanja i rodne ravnopravnosti“.²³⁴

U odnosu na prethodni izveštajni period (za period 2014–2016. g.), nije dolazilo do značajnih promena kada govorimo o pristupu obrazovanju za opštu populaciju podelje-

231 Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine, Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine, Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine.

232 U domenu znanja se beleži blaga pozitivna promena u periodu 2014–2016. godine (sa 56,9 na 57,3). Ova promena je nastala usled povećanja vrednosti indeksa u poddomenu učešća i dostignuća za 1 poen, dok je u poddomenu segregacije uočen mali pad vrednosti indeksa (0,3 poena).

233 U domenu znanja, Republika Srbija beleži vrednost indeksa nižu za 6,1 poen od proseka EU-28.

234 Indeks rodne ravnopravnosti za 2016. godinu, SIPRU tim, str. 39.

nu prema kriterijumu roda. U izveštajnom periodu **nije se značajno menjao odnos u broju dečaka i devojčica koji pohađaju predškolsko vaspitanje i obrazovanje**. Od ukupnog broja dece koji pohađaju predškolsko vaspitanje i obrazovanje, 48,5% jesu devojčice, a 51,5% jesu dečaci, i taj trend se održava gotovo statičnim kroz godine²³⁵. **Odnos broja upisanih devojčica i dečaka u osnovne škole je skoro pa identičan iz godine u godinu** – od školske 2015/16. do školske 2019/20. u ukupnom broju dece koja pohađaju osnovnu školu, 48,6% čine devojčice, a 51,4% dečaci. **U srednjoškolskom obrazovanju još više dolazi do približavanja jednakom udelu dečaka i devojčica**, pa tako iz godine u godinu od ukupnog broja đaka koji pohađaju srednje škole u Srbiji, 50,6% čine dečaci, a 49,6% devojčice. **U visokom obrazovanju, veći udeo u broju upisanih studenata zauzimaju žene**, pa tako poslednje dostupni podaci²³⁶ govore da u I stepenu visokog obrazovanja, žene čine 55,3% od ukupnog broja upisanih studenata, u II stepenu visokog obrazovanja, taj procenat se penje na 61,5% ženske populacije, dok u III stepenu visokog obrazovanja, žene čine 57% ukupnog broja upisanih studenata doktorskih studija. **Ovi procenti imaju trend blagog rasta, pa se tako godinama povećava broj žena koje su u sistemu visokog obrazovanja (do 1% godišnje na svakom od pomenutih stepena).**

Tumačeći prethodno navedene podatke, može se zaključiti da u formalnom smislu, obuhvat obrazovanjem je približno jednak za devojčice i dečake u osnovnom i srednjem obrazovanju, dok se zastupljenost žena povećava u visokom obrazovanju i održava trend blagog rasta. Ipak, u odnosu na polja obrazovanja, **opstaje trend u kojem žene dominantno upisuju fakultete i školuju se u oblasti obrazovanja (79% žena), zdravstva i socijalne pomoći (72% žena), te umetnosti i humanističkih nauka (66% žena)**, dok je broj žena koje studiraju informacione i komunikacione tehnologije (IKT) i dalje znatno manji u odnosu na broj muškaraca (29%).²³⁷ Zapažen je blag pozitivan rast broja žena u „tvrdim naukama“ kroz godine. Tako je npr. udeo upisanih žena na studije inženjerstva, proizvodnje i građevinarstva u 2016. godini iznosio 37,3%, a u 2018. godini je među upisanim studentima u ovom polju 40% studentkinja.

Kako je navedeno u *Godišnjem izveštaju o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine za 2018. godinu*, **rodna segregacija je prisutna i u srednjem stručnom obrazovanju i vaspitanju**. Tako, pri odabiru srednje stručne škole, postoji razlika između dečaka i devojčica u preferencijama obrazovnih profila iz određenih područja rada koje upisuju. Devojčice u poređenju sa dečacima češće upisuju obrazovne profile iz područja rada „tekstilstvo i kožarstvo“, „zdravstvo i socijalna zaštita“ i „lične usluge“, dok dečaci češće upisuju obrazovne profile iz područja rada „elektrotehnika i mašinstvo“ i „obrada metala“.

235 Republički zavod za statistiku.

236 Poslednje dostupni podaci Republičkog zavoda za statistiku su iz 2017. godine za I i II stepen visokog obrazovanja, i 2018. za III stepen visokog obrazovanja.

237 Navedeni podaci su iz 2018. godine, Republički zavod za statistiku.

Republika Srbija je od 2016. godine u obavezi da sprovodi *Ciljeve održivog razvoja (COR) Ujedinjenih nacija (Agenda 2030)*, među kojima se jedan od ciljeva odnosi na pružanje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja i promociju mogućnosti celoživotnog učenja. Na osnovu uvida u dostupne podatke iz Prvog dobrovoljnog nacionalnog izveštaja Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030 za održivi razvoj iz 2019. godine, kao i u podatke iz Mapiranja nacionalnog strateškog okvira u odnosu na Ciljeve održivog razvoja, može se zaključiti da **kontinuirano dolazi do pomaka u obuhvatu dece iz opšte populacije koja imaju pristup svim nivoima obrazovanja** (96,6% obavezno predškolsko obrazovanje; 97,6% osnovno obrazovanje; 88,7% srednje obrazovanje; 48% visoko obrazovanje). Dečaci i devojčice jednako učestvuju u osnovnom obrazovanju, dok indeks rodnog pariteta ukazuje da se od srednjeg obrazovanja pa nadalje beleži trend kontinuiranog rasta broja devojčica/žena koje su u sistemu obrazovanja i prednost u odnosu na dečake/muškarce.

Ipak, **od 2016. godine do danas nije došlo do značajnog poboljšanja u pristupu obrazovanja za decu iz siromašnih porodica i marginalizovanih sredina**, pa tako svega 9% najsiromašnije dece i 6% dece romske nacionalnosti pohađa predškolske ustanove, 85% njih ide u osnovne škole (naspram 98% u korist opšte populacije), a 21% njih pohađa srednje obrazovanje (naspram 89% opšte populacije).²³⁸ Takođe, iako postavljeni ciljevi iziskuju da se podaci rodno razdvajaju, i to ne samo za opštu populaciju, već i za manjinske grupe, dostupni podaci iz pomenutog izveštaja, kao i podaci iz specijalizovanog izveštaja RSZ-a posvećenom Agendi 2030, izostavljaju analizu obuhvata dece iz manjinskih i marginalizovanih grupa u sistemu formalnog obrazovanja, kao i njihovu rodnu osetljivost. Takođe, za većinu od podciljeva, nivo ostvarenja indikatora se meri na osnovu podataka do 2014. godine, a ažurni podaci izostaju.

U *Izveštaju Republičkog sekretarijata za javne politike* koji ima za cilj da mapira nacionalni strateški okvir u odnosu na Ciljeve održivog razvoja, ističe se da **obrazovni sistem u Srbiji nije dovoljno inkluzivan**, jer su njegovi kapaciteti da odgovori na obrazovne potrebe različitih osetljivih društvenih grupa nedovoljno razvijeni, kao i afirmativne mere za upis učenika iz porodica nižeg socioekonomskog statusa.²³⁹ **Devojčice sa invaliditetom se ređe nalaze u inkluzivnom obrazovanju od dečaka**. Podaci za 2016. godinu otkrivaju dve trećine dečaka među decom koja pohađaju inkluzivno obrazovanje sa individualnim obrazovnim planom.²⁴⁰

Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srbiji do 2020. godine je u velikoj meri usklađena sa postavljenim Ciljevima održivog razvoja, pa je tako jedan od ciljeva Strategije uspostavljanje pravičnijeg sistema obrazovanja koji će omogućiti veći

238 Podaci navedeni u Prvom dobrovoljnom nacionalnom izveštaju su preuzeti iz UNICEF-ovog istraživanja iz 2014. godine.

239 Srbija i Agenda 2030, Mapiranje nacionalnog strateškog okvira u odnosu na Ciljeve održivog razvoja, Republički sekretarijat za javne politike, str. 28.

240 Evaluacija NAP za rodnu ravnopravnost 2016–2018, SECONS, str. 33.

obuhvat sve dece i posebno dece iz marginalizovanih grupa, što je u skladu sa jednim potciljem održivog razvoja koji za ciljnu vrednost postavlja eliminaciju rodne nejednakosti u obrazovanju i obezbeđivanje jednakog pristupa za ranjive grupe, uključujući osobe sa invaliditetom i decu u ranjivim situacijama (Cilj 4.5 Agende 2030).

Povećanje obrazovnih dostignuća i rodne ravnopravnosti u oblasti obrazovanja za romsku zajednicu predstavlja jedan od ključnih strateških ciljeva *Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja (2016–2025)*. Prvi strateški cilj predviđa obezbeđivanje pune uključenosti dece i mladih iz romske zajednice u kvalitetno predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, što je i dalje daleko od trenutne stope učešća Roma i Romkinja u sistemu formalnog obrazovanja. Prema podacima iz Godišnjeg izveštaja o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine za 2018. godinu, može se ustanoviti da se afirmativne mere za upis dece romske nacionalnosti primenjuju, kao i druge mere koje imaju za cilj povećanje obuhvata i sprečavanje osipanja Roma i Romkinja iz sistema obrazovanja (stipendije i krediti, smeštaj u učeničkim/studentским domovima, besplatni udžbenici, mentorska podrška i drugo). **Iako se iz godine u godinu beleži blagi porast dece iz romskih naselja koja su deo obrazovnog sistema, taj broj i dalje nije na zadovoljavajućem nivou u poređenju sa ukupnim udelom Roma u opštoj populaciji.** Tako, 15% romske dece ostaju van sistema osnovnog obrazovanja, a samo 22% njih pohađa srednje obrazovanje. **Devojčice romske nacionalnosti ravnopravno sa dečacima pohađaju osnovnu školu, ali osetno manje učestvuju u srednjem obrazovanju – samo 15% njih pohađa srednje škole.**²⁴¹ Afirmativna akcija za upis na visokoškolske ustanove datira još iz 2003/2004. godine, a do sada je upisano ukupno 1623 studenta i studentkinja (51% su devojke). To, međutim, i dalje predstavlja osam puta manji broj studenata nego što bi bio proporcionalni odnos prema udelu Roma u opštoj populaciji (prema Popisu iz 2011. godine).²⁴²

Pomak u ostvarenju kvalitativnih indikatora za integrisanje rodne ravnopravnosti teško se prati, jer se podaci nisu sistematski prikupljali zaključno sa 2018. godinom kada je objavljen Izveštaj evaluacije *Akcionog plana za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost*. Kao očekivane rezultate za postizanje jednog od tri strateška cilja (SC1 Promenjeni rodni obrasci i unapređenje kulture rodne ravnopravnosti), Strategija postavlja dva posebna cilja iz domena obrazovanja: 1) Rodno osetljivo formalno obrazovanje i 2) Razvijanje znanja i vidljivost akademskih rezultata u oblasti studija roda. Oba očekivana rezultata su postavljena veoma ambiciozno, pa je tako očekivani ishod za 2020. godinu postavljen tako da bi obrazovni programi i nastavni sadržaji na svim nivoima formalnog obrazovanja trebalo da budu rodno osetljivi, kao i da se iz godine u godinu povećava broj naučnih radova iz oblasti

roda, te da se znanje iz oblasti studija roda aktivno koristi za urodnavanje svih javnih politika. Zaključno sa 2018. godinom može se zaključiti da u ovom domenu nije bilo napretka, već je dolazilo i do određenog stepena nazadovanja zbog odsustva jasne podele odgovornosti i zaduženja za sprovođenje ovih mera, prikupljanje podataka, kao i zbog odsustva adekvatne finansijske podrške za ostvarenje mera iz Akcionog plana.

Intervencije koje se odnose na promene nastavnog programa, podizanje svesti, kampanje, promociju studija roda i podršku feminističkim istraživanjima nisu imale adekvatnu podršku javnih institucija, već su realizovane kroz napore organizacija civilnog društva i međunarodne organizacije.

Iako su postavljeni posebni ciljevi (Rodno osetljivo formalno obrazovanje i Razvijanje znanja i vidljivost akademskih rezultata u oblasti studija roda) izuzetno relevantni za postizanje zadatog strateškog cilja, delotvornost Strategije i Nacionalnog akcionog plana (NAP) na njihovu primenu su ocenjeni izuzetno nisko.²⁴³

Napredak se beleži u domenu obrazovanja nastavnika, gde postoje akreditovani programi od kojih se jedan direktno odnosi na kompetencije u oblasti rodne ravnopravnosti, nekoliko programa se tiče prevencije nasilja, a dodatni programi se odnose na prevenciju diskriminacije. U školskoj 2017/2018. godini, preko 1.700 nastavnika, stručnih saradnika i rukovodilaca zaposlenih u prosveti bilo je uključeno u obuke o rodnoj ravnopravnosti i rodno zasnovanom nasilju i diskriminaciji.

Takođe, novi Zakon o udžbenicima (27/2018) predviđa uklanjanje rodnih stereotipa iz udžbenika, tako da se i to može oceniti kao pomak, ali će značaj ove mere biti vrednovan tek kada se bude ocenjivala primena ovog zakona.

Kada je reč o razvijanju znanja i vidljivosti akademskih rezultata u oblasti studija roda, može se primetiti tendencija nazadovanja, s obzirom na to da se **smanjuje broj studenata koji pohađa programe studija roda** (2017/18 – 14 studenata; 2016/17 – 15 studenata master programa, a samo 1 studentkinja doktorskih studija), a izostaje i adekvatna finansijska podrška kako studentima, tako i predavačicama i istraživačicama u ovoj oblasti. Akcionim planom za rodnu ravnopravnost 2018–2020. su postavljeni novi ishodi za ostvarenje rezultata koji se odnose na promenu sadržaja u udžbenicima (očekuje se da će do kraja 2020. godine čak 20 udžbenika imati rodno osetljive sadržaje), promenu podzastonskih akata koji se odnose na kompetencije nastavnika u ovoj oblasti, povećanje broja nastavnika koji se obučavaju iz oblasti RR, veći broj naučnih radova u oblasti studija roda (polazna vrednost u 2018 je 0, a očekivani ishod za 2020. je 20), povećanje broja studenata studija roda na master i doktorskim studijama (50 za 2020. godinu). Utisak je da su novo-

241 MICS: Srbija, Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece 2014 – Romska naselja, UNICEF i Republički zavod za statistiku.

242 Godišnji izveštaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine za 2018. godinu, maj 2019, str. 38.

243 U Evaluaciji NAP za rodnu ravnopravnost 2016–18. rodno osetljivo obrazovanje je ocenjeno ocenom 2, a Razvijanje znanja i vidljivost akademskih rezultata u oblasti studija roda – ocenom 1 u kontekstu delotvornosti primene NAP.

postavljeni ishodi i dalje ambiciozni spram dostupnih finansijskih resursa i vremena za njihovu realizaciju. Dobar znak je što je i Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja uključeno kao akter za sprovođenje ovih mera, a ne samo Koordinaciono telo za RR kako je to ranije bio slučaj.

Položaj akademskih i naučnih radnica nije se značajno poboljšao u izveštajnom periodu. Slično kao i u domenu obrazovanja, iz godine u godinu se uočava **trend blagog rasta žena koje su zaposlene na poslovima istraživanja i razvoja, kao i broj žena istraživačica.** Među ukupnim brojem istraživača, žene su zauzimale 49% u 2015. godini, a u 2018. godini je taj procenat porastao na 51%. Ipak, **žene i dalje čine manjinu na rukovodećim pozicijama na poslovima istraživanja i razvoja** (43%²⁴⁴ u odnosu na muškarce). Takođe, čak i kada jesu na rukovodećim pozicijama, žene su mnogo češće od muškaraca zadužene da se bave administracijom, organizacijom posla i brigom o zaposlenima.²⁴⁵ Iako je vertikalna segregacija u akademiji zastupljena, ovaj problem nije predmet institucionalne pažnje.²⁴⁶ Rodna segregacija je naročito vidljiva u polju tehničko-tehnoloških nauka gde žene zauzimaju oko 37% ukupnog broja istraživača.

244 Žene i muškarci u Republici Srbiji, Republički zavod za statistiku.

245 Univerziteti između meritokratije i patrijarhata: žene i moć delanja, Univerzitet u Beogradu, Institut za filozofiju i društvenu teoriju (IFDT), 2018, str. 119.

246 Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine se pitanjem rodne ravnopravnosti bavi samo kroz jednu meru – rodno odgovorno budžetiranje.

Što se tiče učešća žena u SANU, u odnosu na prethodni izveštajni period došlo je do blagog pomaka, ali i dalje daleko od ravnopravne reprezentacije žena u najvišoj naučnoj i umetničkoj ustanovi u Srbiji. U trenutnom sastavu SANU, **među redovnim članovima je svega 11% žena, a u Predsedništvu SANU od 14 članova samo je jedna žena.** U nekim odeljenjima SANU ne postoji nijedna ženska predstavnička (matematika, fizika i geo nauke, tehničke nauke, društvene nauke). Pomak u podršci naučnoistraživačkoj delatnosti u Srbiji ostvaren je osnivanjem Fonda za nauku u 2019. godini, koji ima za cilj da obezbedi uslove za kontinuirani razvoj naučnoistraživačkih i razvojnih aktivnosti u Republici Srbiji. Među do sada podržanim projektima, na mestu rukovoditeljki projekata nalazi se 53% žena. Takođe, prilikom izbora članova unutrašnjih organa vodi se računa o rodnoj ravnopravnosti, a pomenuta institucija vodi rodno osetljivu statistiku za sve svoje programe.

Ističući Strategija rodne ravnopravnosti predvidela je više mera koje imaju za cilj da unaprede položaj žena naučnica. Tako je predviđeno da će do kraja 2020. godine čak 20% ukupno objavljenih naučnih istraživanja biti u oblasti rodne ravnopravnosti, da će se uvesti kvote za finansiranje naučnih istraživanja u ovoj oblasti, da će se rodna perspektiva i rodni balans u istraživačkim timovima dodatno vrednovati na konkursima za istraživačke projekte. Zadužene institucije za sprovođenje ovih mera su MPNTR, Koordinaciono telo za RR, Nacionalni savet za naučni i tehnološki razvoj, univerziteti i naučnoistraživačke organizacije. Za sada nije poznato da je bilo koja od ovih mera primenjena.

Pregled po indikatorima za oblast **Obrazovanje i nauka** Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturalni	Procesni	Ishodi
Rodno senzitivni obrazovni sadržaji i politike, ocena ekspertskog panela Ocena: 1 Nema pomaka	Obuhvat romske dece u uzrasnoj grupi, po polu i nivou obrazovanja Ocena: 2 Blagi napredak	Promena u obuhvatu devojčica i dečaka formalnim obrazovanjem, sa podacima za manjinske grupe, obrazovni nivo i regione Ocena: 3 Beleži se napredak
	Primeri uvođenja rodne ravnopravnosti u obrazovne programe i kroz standardizaciju kompetencija u obrazovanju u izveštajnom periodu Ocena: 2 Blagi napredak	Funkcionalna pismenost za uzrast od 15 do 24 godine, po polu i regionu
	Nastavni sadržaji u formalnom obrazovanju o LGBT osobama u izveštajnom periodu Ocena: 1 Nema pomaka	Ocena: 0 Nema dostupnih podataka *Među devojkama (15–24) koje žive u romskim naseljima, stopa pismenosti je 80,1%, dok je među devojkama iz najsiromašnijih 60% domaćinstava u istim naseljima stopa pismenosti 70% (MICS, 2014).
	Odnos upisanih i svršenih srednjoškolaca, po polu, upravnom okrugu i izdvojeno za manjinske grupe (Romkinje i Romi, OSI) Ocena: 2 Blagi napredak	

Strukturni	Procesni	Ishodi
<p>Dosledno sprovedena afirmativna akcija u nauci i obrazovanju, ocena ekspertskeg panela</p> <p>Ocena :3 Beleži se napredak</p>	<p>Mere za podršku ženama u nauci i smanjenje diskriminacije žena u nauci, razloženo na vrstu mere, obuhvat i starosnu grupu</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka</p>	<p>Učešće žena u NTIM*</p> <p>Ocena: 3 Beleži se napredak</p>
	<p>Obuhvat različitih programa rodnih studija u izveštajnom periodu, po broju studenata i studentkinja, formalnom i neformalnom obrazovanju, nivou i školskoj ustanovi</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka sa tendencijom nazadovanja</p>	
	<p>Broj upisanih studenata po polu, fakultetu, nivou studija, za privatne i državne fakultete</p> <p>Ocena: 3 Beleži se napredak</p>	
	<p>Udeo žena na rukovodećim mestima u obrazovanju i nauci</p> <p>Ocena: 2 Blagi napredak</p>	
	<p>Broj pripadnika/ca manjinskih grupa upisanih u visokoškolske ustanove na osnovu afirmativne akcije, po polu, manjinskoj grupi i fakultetu</p> <p>Ocena: 3 Beleži se napredak</p>	
<p>Afirmacija znanja akumuliranog u ženskom pokretu, ocena ekspertskeg panela</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka</p>	<p>Broj naučnih radova koji integrišu feminističku teoriju i praksu u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena: 0 Nema dostupnih podataka</p>	<p>Prepoznatljivost ženskog znanja u javnosti, razloženo po polu i demografskim karakteristikama ispitanika</p> <p>Ocena 0 Nema dostupnih podataka</p>
	<p>Primeri naučnoistraživačke saradnje između nosilaca 'direktne ekspertize' iz ženskog pokreta i naučnika/ca</p> <p>Ocena: 0 Nema dostupnih podataka</p>	
	<p>Primeri interdisciplinarnih pristupa i uvođenja praktičnih znanja nastalih u ženskom pokretu u kurikulumu na svim nivoima obrazovanja</p> <p>Ocena: 0 Nema dostupnih podataka</p>	
	<p>Broj žena u SANU, razloženo na odeljenja</p> <p>Ocena: 2 Blagi napredak</p>	
<p>* u nauci, tehnologiji, među inženjerima i matematičarima, na engleskom uobičajeno STEM</p>		

Zaključci i preporuke

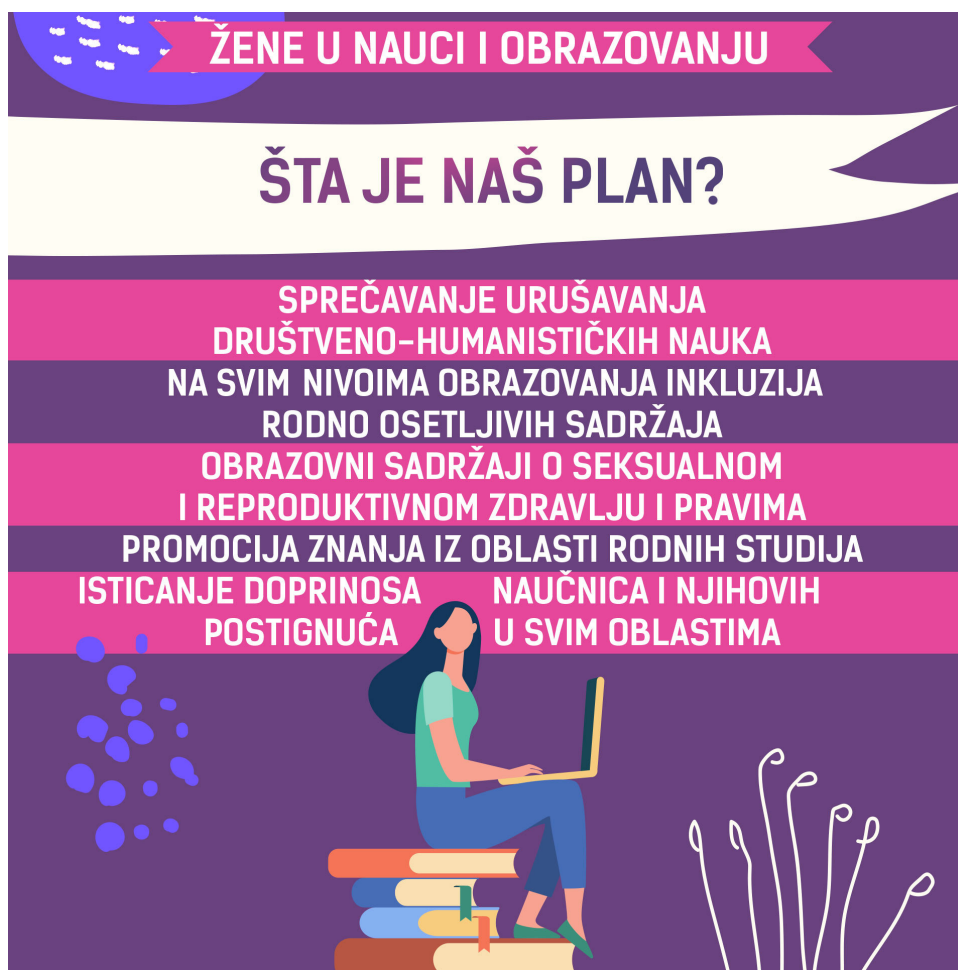
Rodne neravnopravnosti u obrazovanju i nauci ogledaju se u slabijem pristupu obrazovanju i uspehu devojčica iz marginalizovanih grupa, kao i kroz istaknutu tematsku rodnu segregaciju u oblastima obrazovanja u opštoj populaciji i među zaposlenima na poslovima istraživanja i razvoja. Vidljiv je obrazac po kojem su dečaci koncentrisaniji na praktične srednje škole sa namerom bržeg integrisanja na tržište rada, odnosno na nivou fakulteta na oblasti sa boljim mogućnostima za zaposlenje i zaradu (odnosno IKT, finansije i osiguranje, itd.).

Rano napuštanje školovanja romskih devojčica je i dalje gorući problem i jedan od glavnih uzroka visoke prevalence ranih/prinudnih brakova.

Žene čine većinu među osobama koje doktoriraju, a ipak ih je manji broj među redovnim profesorima univerziteta, posebno na rukovodećim pozicijama. Tek je 11% žena među članovima Akademije nauka i umetnosti, a od osnivanja Univerziteta u Beogradu do danas su samo dve žene bile na poziciji rektorke (uključujući sadašnju).

Da bi se mere iz aktuelne i svih budućih strategija rodne ravnopravnosti ostvarivale u stvarnosti, na prvom mestu je neophodno napraviti jasnu podelu odgovornosti i zaduženja među institucionalnim akterima koji će biti jasno upoznati sa svojom ulogom u procesu. Takođe, neophodno je da se odvajaju finansijska sredstva kako bi bilo koja mera koja iziskuje istraživanje, prikupljanje podataka, podršku projektima, promociji i vidljivosti studija roda i dr. mogla da bude zaista i ostvarena. Međusektorsko povezivanje i korišćenje akumuliranog znanja iz oblasti studija roda potrebno je da bude aktivno korišćeno prilikom kreiranja i sprovođenja javnih politika, ali ne svedeno samo na pružanje ad hoc konsultantskih usluga, već kroz kontinuiranu obuku i savetovanje javnih službenika na koji način je potrebno da integrišu principe rodne ravnopravnosti u program svog delovanja.

Na kraju, potrebno je nastaviti rad na jačanju međusobne podrške žena u nauci i akademiji, povezivanju stručnjakinja, aktivistkinja za RR i naučnica iz različitih oblasti, kako bi zajednički mogle da prepoznaju situacije rodne neravnopravnosti i segregacije i na njih reaguju aktivnim i solidarnim protivljenjem.

5.2 MEDIJI I KULTURA

Tamara Skrozza

Pregled po indikatorima za oblast **Mediji i kultura**
Izveštajni period 2016–2020. godine

Strukturni	Procesni	Ishodi
Urođnjene javne politike u oblasti medija	<p>Podrška jačanju institucionalnih kapaciteta udruženja novinara i medijskih asocijacija za razvoj rodno senzitivnih politika u medijima, prema vrsti podrške, obuhvatu i ishodu u izveštajnom periodu Ocena: 1 Nema pomaka Udruženja i asocijacije su u međuvremenu dodatno oslabile zahvaljujući kontinuiranim pritiscima vlasti. Rodno senzitivne politike nisu čak ni tema debate ili razgovora.</p>	<p>Promene u položaju medijskih radnica unutar redakcija, ocena ekspertskog panela</p> <p>Medijske radnice su u protekle četiri godine uglavnom delile sudbinu svojih muških kolega, kao i u prethodnom periodu. Unutar čak i najliberalnijih redakcija, one imaju ozbiljnih problema u realizaciji svojih porodijskih prava, prava na brigu o porodici i ravnopravni tretman (podelu zadataka i sl.). Na sve to nije uticala ni činjenica da u redakcijama sve više prevlađuju upravo žene.</p>
	<p>Usvajanje i primena rodno osetljive politike na javnom servisu, analiza ekspertskog panela Ocena: 1 Nema pomaka Nema zvaničnih podataka, ali je veliki broj novinarki RTS-a i RTV-a otpušten ili, mnogo češće, skrajnut i izmešten sa svojih prvobitnih pozicija zahvaljujući neslaganju s uređivačkom politikom.</p>	
	<p>Dostupnost podsticaja za tzv. ženske i feminističke medije i portale Ocena: 1 Nema pomaka Malobrojni mediji koji insistiraju na feminizmu i feminističkim vrednostima, konkurišu za budžetsku pomoć i sve ostale podsticaje pod istim okolnostima kao i ostali mediji. Ne postoje posebne mere za njih.</p>	<p>Promena u učešću žena u medijskim politikama</p> <p>Formalno, mogli bismo da budemo zadovoljni učešćem žena u medijskim politikama. Izuzev nekoliko izuzetaka, one uglavnom čine polovinu upravnih i izvršnih odbora medijskih udruženja, asocijacija i institucija. Međutim, žene koje imaju kakvu-takvu mogućnost da utiču na medijske politike – tu mogućnost naprosto ne koriste u kontekstu statusa žena u medijima. Medijska strategija, podzakonski dokument koji prethodi novim medijskim zakonima, a koji je usvojen u januaru 2020, nema ni jednu stavku koja bi se posebno odnosila na žene. Pritom, u radnoj grupi za izradu strategije, bio je podjednak broj žena i muškaraca.</p>
	<p>Učešće žena u vlasništvu nad medijima i među članovima UO Ocena: 1 Nema pomaka VLASNIŠTVO NAD MEDIJIMA JE U SRBIJI INAČE NETRANSPARENTNO, A ZVANIČNI PODACI NE PRIKAZUJU PRAVO STANJE STVARI, PRAVE VLASNIKE I ONE KOJI DONOSE KLJUČNE ODLUKE.</p>	
	<p>Učešće žena među donosiocima odluka** u medijima i o medijskom sadržaju Ocena: 1 Nema pomaka Od ukupno osmoro članova Upravnog odbora RTS-a, samo dve su žene. Isti je odnos i među urednicima različitih programskih segmenata – od osmoro urednika, dve su žene. Situacija je daleko bolja u Programskom savetu izabranom 2017, koji ima direktnu nadležnost nad programom – od 15 članova, sedam su žene. U upravnom odboru RT Vojvodine statistika je porazna: od ukupno osam članova, nijedna nije žena. Programski odbor ima istu strukturu kao i u slučaju RTS-a, 15 članova, od čega osam žena. Ostali mediji nisu toliko transparentni kada su u pitanju donosioci odluka, ali činjenično je stanje da je situacija slična kao i na javnim servisima: formalno, žene su manje ili više prisutne, ali to se u medijskim sadržajima ne vidi previše.</p>	

Strukturalni	Procesni	Ishodi
<p>Razvoj rodno senzitivnih medijskih politika, npr. primena Konvencije interparlamentarne unije UN-a koje nameće obavezu RR u Ustavu i zakonima, mehanizmi na svim nivoima, zakon o RR, rodno osetljiva upotreba jezika u zakonodavstvu i javnim službama, Zakon o službenoj upotrebi jezika</p>	<p>Učešće žena u regulatornim telima i u rukovodstvu u udruženjima novinara i medijskim asocijacijama</p> <p>Ocena: 2 Blag pomak</p> <p>Savet Republičke agencije za elektronske medije: od osmoro članova, tri su žene; Komisija za žalbu saveta za štampu – od 11 članova, sedam su žene; Nezavisno udruženje novinara Srbije – od 11 članova IO, pet su žene; Udruženje novinara Srbije – od devetoro članova IO, pet su žene; Asocijacija medija – od devetoro članova UO, četiri su žene.</p>	<p>Platni jaz između žena i muškaraca koji rade u medijima, na osnovu istraživanja Tamare Skrozze</p> <p>Zarade u medijskim kućama spadaju u domen poslovnih tajni, tako da čak ni sami zaposleni ne znaju koliko tačno zarađuju njihove kolege-koleginice. Ipak, neformalno, čini se da platni jaz između muškaraca i žena ne postoji. Jednostavno, u većini redakcija, bedno su plaćeni i jedni i drugi. Ranije su muškarci bili dominantni u oblastima u kojima je bilo lakše pronaći honorarni posao – politička i ekonomska analiza, kriminal, ali su novinarke danas ili ravnopravno zastupljene, ili dominiraju i u tim oblastima.</p>
	<p>Afirmativne akcije usmerene na porast učešća žena na mestima odlučivanja u medijskoj politici i u javnom servisu</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka</p>	
	<p>Primeri uvođenja deska za rodnu ravnopravnost u medijima ne postoje.</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka</p>	
	<p>Primeri rodno senzitivnih sadržaja u medijima u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka</p>	
	<p>Primeri otklanjanja rodni barijera za rad u medijima</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka</p>	
	<p>Primena kodeksa rodno osetljivog izveštavanja u medijima</p> <p>Ocena: 2 Minimalni pomak</p> <p>Mediji i dalje teško prihvataju rodno osetljivi jezik, posebno u kontekstu imenovanja profesija. Ipak, primetno je da ih je sve više koji ga koriste, ili ga bar delimično koriste – u slučaju reči koje više nisu toliko "neobične", tj. reči koje su već ušle u širu upotrebu. Problem je, međutim, generalno u izveštavanju o ženama i nasilju nad ženama. I dalje se otkriva identitet žrtava nasilja (čak i maloletnih, devojčica), i dalje se nasilnici i ubice "pravdaju" navodnim ponašanjem žrtava, muškarci i dalje čine većinu među sagovornicima u medijskim priložima.</p>	

Strukturalni	Procesni	Ishodi
	<p>Uvođenje predmeta ili nastavnih jedinica koje se tiču rodno senzitivnog izveštavanja na FPN-u u Novom Sadu i privatnim fakultetima na medijskim studijama</p> <p>Ocena: 3 Pomak</p> <p>Na Fakultetu političkih nauka u Novom Sadu dr Smiljana Milinkov drži predmete Izveštavanje o drugom i Rod i mediji, što daje rezultate i vidljivo je na osnovu rada mladih novinara/ki. Nažalost, aktivnosti drugih fakulteta u tom smislu nisu toliko vidljive i efikasne.</p>	
	<p>Procenat žena i muškaraca koji honorarno rade u medijima</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka</p> <p>Statistika ne postoji, posebno kada su u pitanju tzv. "prinudni freelenseri" – medijski radnici/ce koji imaju status stalno zaposlenih, a koji su prinuđeni da traže i dodatne angažmane. Ipak, kako je broj žena u redakcijama nešto veći od broja muškaraca, logično je da zaključimo da se taj odnos preslikava i na odnos u domenu honorarnih saradnika/ca.</p>	
<p>Uklanjanje barijera stvaranju balansirane slike stvarnosti koja uključuje žene i muškarce</p>	<p>Doprinos medija ukidanju rodnih stereotipa kroz rodno senzitivnu analizu na osnovu Global Media Monitoringa</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka</p> <p>Global Media Monitoring meri prisustvo žena u medijima, dok je u Srbiji glavni problem načina predstavljanja žena.</p> <hr/> <p>Primeri medijskih prikaza žena kao inovatorke, uspešnih preduzetnica, naučnica, političarki, upravljačica</p> <p>Tokom vanrednog stanja uzrokovanog pandemijom, na javnoj sceni pojavila se dr Darija Kisić Tepavčević, zamenica direktora Instituta Batut i članica Kriznog štaba. Iako su članovi tog štaba i inače postepeno izazivali odijum u javnosti, zbog niza grešaka, loše komunikacije, pa i neistina – samo je dr Kisić Tepavčević targetirana iz aspekta fizičkog izgleda i oblačenja: prebacivano joj je da ima urednu frizuru (u vreme kada frizerski saloni nisu radili), da je previše našminkana, da pokušava da uklopi boje hirurških zaštitnih maski i zaštitnih rukavica s ostatkom garderobe, itd. To je možda i najbolja ilustracija ovog indikatora, jer se odnosi na javno najpoznatiju stručnjakinju u nekoj oblasti – slično su u medijima prolazile i druge kolegice dr Kisić Tepavčević.</p>	<p>Balansirana slika u javnosti o muškarcima i ženama u svim segmentima društva, a posebno u politici, sportu i porodici</p> <p>I dalje ne postoji balans u nabrojanim oblastima – muškarci dominiraju u "svojim", a žene u svojim oblastima. Situacija je donekle promenjena u sportu i politici, s tim što se u oblasti politike žene tretiraju kao i muškarci, dok se sportistkinje i dalje predstavljaju kao manekenke i ocenjuju na osnovu izgleda. Ono što je izuzetno važno, jeste da su se žene same – bez ikakve javne ili medijske podrške, isključivo zahvaljujući sopstvenim kvalitetima – nametnule kao uspešne sportistkinje i političarke.</p>

Strukturni	Procesni	Ishodi
	<p>Primeri rodnih stereotipa u medijskom prikazu žena na javnim i političkim funkcijama Ocena: 3 Pomak U periodu od poslednjeg monitoringa ovih indikatora, Srbija se nalazi u ozbiljnoj političkoj krizi i previranjima. To je samo po sebi podrazumevalo i veću prisutnost političarki u javnom prostoru. Utisak je da se zbog političke napeposti spontano prestalo sa stereotipnim prikazivanjem tih žena: one, za razliku od ranijih perioda, nisu predstavljane po poznatim obrascima, na osnovu porodičnog stanja, izgleda, oblačenja. I žene iz vladajućih struktura, baš kao i opozicionarke – prikazivane su, analizirane, pa i napadane, potpuno identično svojim muškim kolegama. Jedini izuzetak su medijski priloz koji su se fokusirali na cenu odeće ili aksesoara koje te žene nose – i tada, međutim, pažnja je bila samo i isključivo na cenama i pitanjima o načinu na koji su te žene došle do tako skupih odevnih predmeta.</p>	
	<p>Procenat sadržaja koji ističu rodnu ne/ravnopravnost u važnim događajima i pitanjima (politika, vlada, parlament, ekonomija, rat i konflikt, kriminal, nasilje i diskriminacija, siromaštvo, nauka i tehnologija, sport) Ocena: 1 Nema pomaka Relevantna statistika ovog tipa ne postoji, ali praćenjem medija lako je zaključiti da se priloz o rodnoj neravnopravnosti retko pojavljuju.</p>	
	<p>Uključivanje ženskih organizacija i ŽINDOK-a u prikupljanje podataka i rodnu analizu medijskih sadržaja. Ocena: 3 Pomak Novosadska novinarska škola pratila medijsku sliku žena tokom predizborne kampanje i primetila da žena nije bilo čak ni u predizbornim spotovima.</p>	
	<p>Redovno i konzistentno izveštavanje o napretku u borbi protiv nasilja prema ženama u javnom servisu Ocena: 1 Nema pomaka Medijski priloz o nasilju nad ženama vrlo su prisutni u dnevnoj štampi, ali ne toliko u programima javnog servisa i na televizijama uopšte.</p>	
	<p>Procenat bespovratne i projektne podrške umetnicima razložen po polu, iznosu, temi i u odnosu na broj prijavi Ocena: 1 Nema pomaka Kao ni u drugim oblastima, ne postoji javno dostupna statistika pomoći razložena po polu. U projektnoj podršci različitim umetničkim poduhvatima, inače je bilo obilje problema i afera (posebno kada je u pitanju finansiranje filmskih projekata i projekata iza kojih je stalo Ministarstvo kulture). Zahvaljujući tome, umetnice su tretirane isto kao i njihove muške kolege – osuđene na borbu i sukobe u svemu čime se bave.</p>	

Strukturni	Procesni	Ishodi
	<p>Procenat bespovratne i projektne podrške umetnicima razložen po polu, iznosu, temi i u odnosu na broj prijava</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka Kao ni u drugim oblastima, ne postoji javno dostupna statistika pomoći razložena po polu. U projektnoj podršci različitim umetničkim poduhvatima, inače je bilo obilje problema i afera (posebno kada je u pitanju finansiranje filmskih projekata i projekata iza kojih je stalo Ministarstvo kulture). Zahvaljujući tome, umetnice su tretirane isto kao i njihove muške kolege – osuđene na borbu i sukobe u svemu čime se bave.</p>	<p>Zastupljenost žena i ženskog stvaralaštva u kulturnom nasleđu</p> <p>Umetnice i kulturne radnice odigrale su važnu ulogu u različitim društvenim i političkim dešavanjima u proteklom periodu. Pažnju su, nažalost, više privlačili njihovi stavovi o aktuelnim društvenim i političkim fenomenima, nego njihovo stvaralaštvo, ali je činjenica da je i šira javnost sada saznala za mnoge umetnice za koje donedavno nije znala. Zbog toga bi ovu tendenciju ipak trebalo oceniti kao pozitivnu. Državni fond za nauku podržao je program „Female Leadership in Music“, ali to je ujedno jedini „ženski“ program koji je podržan, od ukupno 60!</p>
Urođnjavanje kulturnih politika	<p>Rodna analiza redovne izložbene delatnosti i umetničke produkcije u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena: 3 Pomak Usvojena je Strategija razvoja kulture od 2020. do 2029, ali mnoge feministkinje nisu zadovoljne ponuđenim rešenjima.</p> <p>Zastupljenost žena među donosiocima odluka u kulturnoj politici na svim nivoima</p> <p>Ocena: 1 Nema pomaka Žene su uglavnom ravnopravno prisutne među donosiocima odluka o kulturnoj politici, ali njihova delatnost redovno je u senci stalnih afera i skandala – to, nažalost, privlači daleko veću pažnju javnosti. Ono što je ipak očigledno, jeste da žene uglavnom ne zauzimaju najviše pozicije, pre svega pozicije ministara i državnih sekretara u oblasti kulture.</p> <p>Primeri rodne analize u institucijama kulture koje se finansiraju iz budžeta</p> <p>Ocena:3 Pomak Zavod za proučavanje kulturnog razvitka realizovao je kvantitativno i kvalitativno istraživanje o ženama u javnim ustanovama kulture.</p>	<p>Neophodno je da se raspoloživi resursi u kulturi ravnopravno rasporede – jer se, na primer, dešava da ateljei koji se ustupaju umetnicima završavaju isključivo u rukama muškaraca (iako je broj svršenih studenata likovnih akademija jednak broju svršenih studentkinja).</p>
Afirmativna akcija u kulturi	<p>Ocena: 1 Nema pomaka Iznos sredstava iz budžeta usmeren na razbijanje rodni stereotipa u izveštajnom periodu</p> <p>Primeri afirmacije ženskog stvaralaštva u izveštajnom periodu</p> <p>Ocena : 3 Pomak U izveštajnom periodu, najviše pažnje – ne samo u smislu ženskog, već stvaralaštva uopšte – privukla je izložba Marine Abramović. Život, nastup i umetnička dela ove umetnice bili su mesecima sveprisutna tema, što je svakako uticalo i na afirmaciju drugih umetnica iz drugih oblasti. Umetnice, međutim, ne smatraju da je ta izložba na bilo koji način afirmisala njihovu poziciju.</p>	<p>Pristup kulturnim sadržajima, po polu i drugim demografskim karakteristikama</p>

* Glavni i odgovorni urednici, urednici, šefovi deskova

6 ZAVRŠNI DOKUMENT

Učesnice i učesnici četvrte Paličke konferencije Feminizam. Pobuna. Promena. ujedinjene/i u uverenju da je pravednija, ravnopravnija i slobodnija budućnost potrebna i moguća.

Vizija

Mi, žene i muškarci potpisnice/i platforme, delimo viziju razvoja: održivo, bezbedno, inkluzivno društvo sa dostignutim visokim kvalitetom svakodnevnog života i dobrobiti za sve građane i građanke. Pristup resursima među ljudima i njihovim zajednicama i koristi od resursa preraspodeljuju se pravedno. Postoji solidarnost i odgovornost sadašnjih prema budućim generacijama, prema drugim živim bićima i prirodi.

Zalažemo se za društvo čiji su temelji vladavina prava, socijalna pravda i jednake mogućnosti, pravo na zdrav život i životnu sredinu. To podrazumeva odgovorno ponašanje prema ljudskim i prirodnim resursima koje ih uvećava, na dobrobit sadašnjih i budućih generacija.

Tražimo hitni zaokret ka razvoju zelene i cirkularne ekonomije zasnovane na znanju, zaštiti životne okoline i klimatskoj pravdi, društvenim i tehnološkim inovacijama, društveno odgovornim tehnologijama, rodno odgovornom ruralnom razvoju i podizanju solidarne ekonomije. Tražimo poštovanje ljudi, prirode i kulturnih dobara, neophodnih za inkluzivni razvoj i za opstanak Srbije.

Borimo se za obnavljanje i razvoj institucija koje su danas urušene partokratijom i korupcijom. Ističemo značaj slobodnog, neograničenog i podstaknutog medijskog, kulturnog, kreativnog i umetničkog stvaranja i preispitivanja društva. Posvećeni smo borbi protiv siromaštva i nejednakosti u društvu.

Oslanjamo se na višegeneracijsku solidarnost, akademska i praktična znanja i snagu lokalnih građanskih inicijativa i svih organizacija koje dele vrednosti za koje se zalažemo. Razvijamo partnerstvo, saradnju, razumevanje, slobodu i nediskriminaciju za sve građane i građanke, u skladu sa ustavnim garancijama. Vrednujemo i promovišemo iskustva, ideje i inicijative žena, doprinose pojedinki i pojedinaca koji prepoznaju nova rešenja za izazove u vremenu velikih društvenih i političkih kriza, neizvesnosti i globalnih promena koje je učinila vidljivom pandemija kovida 19. Stavljamo u fokus brigu o zdravlju građanki i građana i angažujemo se na unapređenju kvaliteta i dostupnosti javnog zdravlja.

Koristićemo sve demokratske strategije i taktike koje su nam na raspolaganju da zaštitimo ljudska prava uključujući i ženska ljudska prava, prava seksualnih manjina, Romkinja i Roma, pripadnica nacionalnih manjina, žena na selu, žena sa invaliditetom, devojčica, mladih i starijih žena i žena sa iskustvom nasilja. Tu smo da branimo sve građane i građanke za koje danas ne postoje adekvatne društvene garancije jednakosti i ravnopravnosti u pristupu uslugama i dobrima i koristima od razvoja.

Feministkinje i feministi nastaviće da se opiru štetnim, društveno isključujućim i eksploatatorskim obrascima ponašanja, politikama i praksama na kojima trenutno počiva model razvoja u Srbiji.

Oštro se suprotstavljamo militarizaciji i klerikalizaciji društva, nasilju, mržnji, poniženju, rušenju, eksploataciji i zagađenju kao osnovama rasta i moći i kao pojavama koje urušavaju prethodno stečeni društveni, ljudski i prirodni kapital i javna dobra.

Solidarišemo se sa pokretima koji se bore za mir, slobodu, demokratiju i rodnu ravnopravnost u regionu, Evropi i u svetu. Zalažemo se za čvrstu, iskrenu i bezrezervnu regionalnu saradnju i potvrđujemo opredeljenost za proklamovane evropske vrednosti.

Okupili smo oko 200 učesnica i učesnika iz svih delova Srbije i gošće iz regiona i EU, otvorivši mogućnost da u onlajn i oflajn prostoru trasiramo budućnost, kako Paličkog procesa, tako i najvažnijih pitanja u okviru **pet stubova: TEMELJI, ZELENA EKONOMIJA I ODGOVORNOST ZA RAZVOJ, SIGURNOST I DOBROBIT, STVARANJE I SARADNJA** koji su obuhvatili 15 tematskih oblasti ²⁴⁷.

247 Vladavina prava i antidiskriminacija, politička participacija/politički život, institucionalni mehanizmi i finansiranje rodne agende, decentralizacija, Poljoprivreda i ruralni razvoj, Ekofeminizam i klimatska pravda, Zelena ekonomija, preduzetništvo i zapošljavanje, Inovacije, Žene i tehnologije, Socijalna politika, ekonomija nege i neplaćeni ženski rad, Tržište rada, ljudska bezbednost i nasilje nad ženama, zdravlje i sport, Obrazovanje, nauka, mediji, kultura, Generacija za jednakost, Saradnja u regionu i Evropi, budućnost saradnje i partnerstva.

Ovogodišnja konferencija nove strateške ciljeve postavila je u pet ključnih stubova:

I STUB	II STUB	III STUB	IV STUB	V STUB
Temelji	Zelena ekonomija i odgovornost za razvoj	Socijalna sigurnost i blagostanje	Stvaranje	Saradnja
Vladavina prava, Antidiskriminacija, Politička participacija/politički život Institucionalni mehanizmi i finansiranje rodne agende, Decentralizacija	Poljoprivreda i ruralni razvoj, Ekofeminizam i klimatska pravda, Zelena ekonomija, preduzetništvo i zapošljavanje i neplaćeni ženski rad, Inovacije, Žene i tehnologije	Socijalna politika i ekonomija nege/staranja, Tržište rada, Ljudska bezbednost, Nasilje nad ženama, Zdravlje i sport	Obrazovanje, Nauka, Mediji, Kultura, Generacija za jednakost	Saradnja u regionu i Evropi, budućnost saradnje i partnerstva

Želeći da rodna ravnopravnost bude princip i okosnica transformacije društva, a ženski pokret i Ženska platforma za razvoj Srbije ravnopravno učestvuju u procesima demokratizacije i razvoja Srbije, za ostvarenje ove vizije **preuzimamo odgovornost i postavljamo zahteve.**

Zahtevi Palić 2020

- Hitno doneti rodno odgovorni i razvojni ustav i prateće zakonodavstvo koje omogućava vladavinu prava (podelu vlasti, nezavisnost sudstva, pristup pravdi), decentralizaciju i odbranu prava na zdravu životnu sredinu.
- Hitno izmeniti antidiskriminacione zakone tako da bude omogućena efikasna i delotvorna zaštita od diskriminacije.
- Integrirati princip rodne ravnopravnosti u logiku razvoja svih društvenih oblasti, ne samo da bi se omogućila ravnopravnost između muškaraca i žena, već da bi razvoj uopšte bio moguć.
- Hitno prestati sa svim štetnim projektima koji zauvek urušavaju šanse za zeleni razvoj.
- Jasno se opredeliti za odgovorni i inkluzivni model razvoja zasnovanog na znanju koji uključuje ekonomiju koja čuva i životnu sredinu i unapređuje kvalitet života.
- Značajno uvećati ulaganja u rodno odgovorno istraživanje i razvoj, razvoj nauke i tehnologije.
- Uvesti osnovni dohodak kao odgovor na fleksibilnost i turbulencije na tržištu rada i preventivnu meru za sprečavanje produbljivanja ekonomskih nejednakosti.
- Jačati kapacitete lokalnih samouprava i OCD-a za implementaciju politika RR i ROB-a
- Reformisati političke stranke i unaprediti izbornu zakonodavstvo
- Unaprediti i učiniti podatke koji su razvrstani po polu i mere, ono što nam je važno, dostupnim
- Proširivati i promovisati bazu znanja, koristiti znanje i podatke za kreiranje rešenja i politika koje menjaju živote ljudi na bolje

- Menjati toksične i mizogine narative
- Podržaćemo regionalnu saradnju i solidarne akcije koje se opiru pokušajima da se snizi stepen dostignutih ženskih ljudskih prava
- Kroz regionalnu saradnju otpočeti multisektorski dijalog na temu kako menjati paradigmu razvoja, koji će omogućiti održivi, rodno odgovoran socioekonomski razvoj, prilagođen našim okolnostima, iskustvima, znanjima i mogućnostima
- Saradnju sa internacionalnim akterima graditi tako da potpomogne sprovođenje naših prioriteta.

Svesni svoje odgovornosti i svojih prava, mi žene i muškarci kreatorke/i Platforme obavezujemo se da ćemo voditi dijalog, ostati umreženi, iskazivati solidarnost kada su ženska prava ugrožena, i međusobno razmenjivati informacije i znanja, kako bismo uspešnije sprovodile ciljeve definisane Platformom.

PRIORITETI 2020–2025.

STUB I TEMELJI

Strateški prioritati

- **Rodno senzitivni Ustav** – razvoj i budućnost, temeljni principi: vladavina prava (podela vlasti, nezavisnost suda, samostalnost tužilaštva, delotvorni instrumenti i efikasna zaštita prava, pristup pravdi, dostupnost besplatne pravne pomoći, unapređen kvalitet zakona), socijalna pravda i jednake mogućnosti, pravo na zdrav život i životnu sredinu kao odgovornost države prema budućim generacija.
- **Evropska perspektiva** – prihvatanje, poštovanje i integriranje EU standarda – Poglavlja 19, 23 i 24) redovno praćenje poštovanja međunarodnih standarda i preporuka međunarodnih tela.
- **Urođnjavanje propisa i strategija** – ex ante i ex post rodna analiza zakona i ROB, ustanoviti indikatore vrednovanja efekata (podzakonski akti koji regulišu primenu uredbe, obaveze, odgovornost i primena testa rodne ravnopravnosti).
- **Jačati kapacitete** lokalnih samouprava, ali i OCD za implementaciju javnih politika i ROB-a (rodno odgovornog budžetiranja).

- **Zakonom regulisati status institucionalnih mehanizama** rodne ravnopravnosti kako bi se obezbedila njihova stabilnost: sastav, izbor, nadležnosti, kadrovi, finansiranje, stabilni položaj u strukturama u kojima deluju i horizontalnu i vertikalnu koordinaciju između njih.
- **Promovisati: nove koncepte liderstva**, zajednički aktivizam žena i muškaraca, horizontalno povezivanje različitih aktera i povezivanje aktivistkinja civilnog društva sa političarkama sa kojima dele feminističke vrednosti i principe i insistirati na reformi političkih stranaka.
- **Pokrenuti pitanje decentralizacije:** u kontekstu evropskih standarda, kroz prizmu ekonomskog razvoja i poreske politike, osloncem na novu metodologiju za pridruživanje EU i instrumente koje EU ima za ravnomeran regionalni razvoj; istovremeno podsticati i podržavati lokalne inicijative i građansku participaciju.
- **Unapređivanje znanja i permanentne obuke o rodnoj ravnopravnosti.**

STUB II – ZELENA EKONOMIJA I ODGOVORNOST ZA RAZVOJ

Strateški prioriteti:

Zagovarati nove razvojne modele koji transformišu ekonomiju da bude usmerena na dobrobit ljudi, a koji kombinuju zelenu ekonomiju, ekonomiju koja počiva na društvenim i tehnološkim inovacijama i znanju, očuvanju prirodnih i drugih resursa i njihovom obnavljanju, progresivnoj poreskoj politici i osnovnom dohotku.

Za oblast poljoprivrede i ruralni razvoj

1. Usvojiti Zakon o tradicionalnoj proizvodnji, Zakon o klimatskim promenama i prateće strategije, izmene Zakona o PIO, mere za zdravstveno, propisi o podsticajima;
2. Povezivanje poljoprivrede i klimatskih promena – umanjnje i prilagođavanje;
3. Uroditi politike i mere u ruralnom razvoju i mere za organsku proizvodnju; ROB na lokalnom nivou zasnovano na potrebama seoskih žena (poljoprivrednice, nositeljke gazdinstava, preduzetnice, itd.).

Za oblast ekofeminizam i klimatska pravda

1. Obrazovanje i obuka uključujući kapacitete ženskih i ekoloških organizacija da zajedno analiziraju zakone, politike i strategije i akcione planove;
2. Integrisanje principa ekofeminizma i klimatske pravde u sve razvojne programe i budžete;
3. Uspostavljanje jake ekofeminističke zajednice solidarnosti kroz zajedničke i koordinirane akcije.

Za oblast zelena ekonomija, preduzetništvo i zapošljavanje

1. Dostupnost podataka po polu – velika kampanja pritiska na Ministarstvo privrede/APR i druge institucije;
2. Posebno je značajno kreirati programe za podršku preduzetnicima u inovativnim, zelenim, brzorastućim sektorima;

3. Rodno odgovorni ciljevi i mere u politikama u oblasti preduzetništva i zapošljavanja; više mera usmerenih na rodni jaz.

Za oblast inovacije

1. Ojačati infrastrukturu za podršku inovacijama da obuhvati organizacione oblike koji ženama više odgovaraju (OCD, zadruge, hibridne organizacije), da se proširi na socijalne inovacije i da ciljano traži odgovore na probleme koji više pogađaju žene.
2. Afirmisati viziju razvoja zasnovanog na znanju i inovacijama, a smanjiti uticaj političkih struktura u definisanju vizije budućnosti. Korigovati kurs podrške inovacijama u pravcu značajnijih investicija u razvoj (obrazovanje i rešavanje društvenih problema).
3. Sprovesti snažnu kampanju javnog zagovaranja za uvođenje rodne perspektive u sistem za zaštitu intelektualne svojine, mehanizme za podršku razvoju inovacija i strateška upotreba ROB-a za realokaciju sredstava u pravcu zatvaranja rodno jaza u ovoj oblasti.
4. Ojačati infrastrukturu za podršku inovacijama da obuhvati organizacione oblike koji ženama više odgovaraju (OCD, zadruge, hibridne organizacije), da se proširi na socijalne inovacije i da ciljano traži odgovore na probleme koji više pogađaju žene.
5. Jačati otvorenost ženskog pokreta i društva za (nova) znanja, nova rešenja i nove akterke, a pre svega za doprinos mladih žena kao liderki u promenama.

Za oblast žene i tehnologije

1. Obrazovanje i obuka devojčica, devojaka i žena za nauku, tehnologiju, inženjerstvo i matematiku (STEM);
2. Upotreba tehnologija za smanjenje nejednakosti u društvu, eliminaciju diskriminacije žena i dostizanje rodne ravnopravnosti;
3. Prikupljanje i stvaranje znanja i rodni analiza o položaju žena u IKT kao podrška informisanom donošenju odluka, i
4. Kontinuirana i sistemska podrška u znanju i budžetska podrška ženama i njihovim udruženjima na lokalnu, ženskom preduzetništvu i startap biznisima radi smanjenja digitalnog jaza i komercijalizacije usluga, te podrške inovacijama.

STUB III – SOCIJALNA SIGURNOST I BLAGOSTANJE

Strateški prioriteti:

1. Unapređenje normativnog okvira: donošenje novih i izmene postojećih zakona i strateških dokumenata i njihovo urođnjavanje (relevantni propisi i strateška dokumenta za sve oblasti u ovom stubu);
2. Unapređenje/ujednačavanje metodologije praćenja stanja u svakoj od obuhvaćenih oblasti na lokalnom nivou u skladu sa obavezama iz Zakona o ravnopravnosti polova (statistika i rodne analize, posebno analize položaja žena iz marginalizovanih grupa: LGBTI, Romkinje, žene sa invaliditetom, žene sa sela, samohrane majke, žene smeštene u institucijama, beskućnice, starije žene) u posmatranim oblastima (potreba uvođenja ovih obaveza na svim nivoima vlasti);
3. Unapređenje dostupnosti specijalizovanih usluga pomoći i podrške za žene, posebno žene iz marginalizovanih grupa.

Za oblast socijalne politike, ekonomije nege i staranja i neplaćenog ženskog rada:

1. Mapirati postojeće i nedostajuće usluge u lokalnim zajednicama, posebno usluge u oblasti staranja i usluge dostupne ženama na selu;
2. Pojačati nadzor i regulatorne mehanizme, praćenje i evaluaciju pružanja socijalnih usluga u lokalnim zajednicama, kao i novčanih davanja;
3. Unaprediti rodni balans i uslove rada radno angažovanih lica u ekonomiji nege i staranja u javnom sektoru;
4. Edukacija žena o njihovim pravima iz oblasti socijalne politike i radnih prava, prava na zdravstvenu zaštitu.

Za oblast tržišta rada i sindikalnog organizovanja:

1. Kroz kolektivno pregovaranje jačati položaj žena na tržištu rada i pokretanje dijaloga o prekarnom radu;
2. Raditi na usklađivanju rada i roditeljstva uvođenjem fleksibilnih uslova rada u Zakon o radu (uz neprenosivo pravo oca na odsustvo radi nege deteta) i ukidanjem restriktivnih uslova u Zakonu o finansijskoj podršci porodici sa decom;
3. Uvođenje kvota za manje zastupljen pol u organima sindikata i veća iskorišćenost kapaciteta sindikata.

Za oblast ljudske bezbednosti:

1. Uvođenje rodne agende u sve institucije sektora bezbednosti na svim nivoima i jačanje demokratske kontrole sektora bezbednosti;
2. Borba protiv korupcije na svim nivoima, u svim sektorima (analiza rodni aspekata korupcije);
3. Uključivanje žena u tela za vanredne situacije i bezbednost na svim nivoima (uspostavljanje saradnje svih tela na lokalnom nivou koja se bave bezbednošću i ravnopravnošću polova).

Za oblast nasilja:

1. Ukidanje postojeće usluge Nacionalnog SOS telefona (ova usluga se pruža po principima koji su protivni standardima postavljenim Istanbulskom konvencijom);
2. Usvajanje jedinstvene metodologije praćenja slučajeva femicida u RS i uspostavljanje jedinstvene evidencije slučajeva nasilja u RS;
3. Kontinuirano razvijanje mehanizama kojima bi se obezbedio pristup besplatnoj pravnoj pomoći većem broju žrtava nasilja i sprečavanje diskriminacije u pristupu svim uslugama za žene žrtve nasilja;
4. Finansiranje usluga koje pružaju specijalizovane ženske OCD ženama sa iskustvom nasilja;
5. Donošenje podzakonskih akata kojima bi se unapredila primena ZNuP i aktivna participacija ženskih OCD u GKS pri OJT i VJT.

Za oblast sporta i zdravlja:

1. Organizovano i kontinuirano podizanje svesti o važnosti bavljenja sportom žena svih starosnih dobi, uključujući i žene iz višestruko marginalizovanih grupa, i obezbediti besplatne programe vežbanja, uz obezbeđivanje jednake vidljivosti žena i muškaraca u sportu u medijima;
2. Obezbediti veće učešće žena u strukturama upravljanja u sportskim institucijama, komitetima, organizacijama, klubovima, kroz primenu kvota i druge mere afirmativne akcije;
3. Povećati raspoloživost i kvalitet usluge savetovanja o reproduktivnom zdravlju, korišćenju kontracepcije i učešća u programima pripreme za rađanje za žene iz različitih ciljnih grupa, kao i ostvarivanje prava na postupke biomedicinski potpomognute oplodnje bez diskriminacije.
4. Obezbediti punu dostupnost usluge skrininga raka dojke i grlića materice (kroz povećan broj domova zdravlja, povećane aktivnosti mobilnih mamografa, kao i povećan broj zdravstvenih radnika osposobljenih za sprovođenje preventivnih mera za zaštitu reproduktivnog zdravlja žena).

Prioriteti vezani za položaj žena tokom kriznih situacija, kakva je sada izazvana pandemijom kovida 19:

1. Unaprediti primenu propisa i mera u oblasti ljudske bezbednosti na svim nivoima i delovanje svih sektora tokom svih vanrednih situacija, kao što je sada pandemija virusa SARS-CoV-2. (krize izazvane poplavama ili drugim vanrednim okolnostima);
2. Usvajanje mera kojima bi se ublažile direktne posledice pandemije virusa
3. SARS-CoV-2. po bezbednost, ekonomiju, politički kontekst, društvenu klimu i ukupno blagostanje građana i građanki Srbije;
 - a) Poboľjšati pristupačnost svih zdravstvenih usluga ženama tokom krize izazvane virusom SARS-CoV-2. (pristup pravu na abortus), kao i dostupnost zdravstvenih usluga ženama iz ranjivih grupa: Romkinjama, ženama na selu, osobama sa invaliditetom i dr.;
 - b) Preraspodela rada, poslovi brige, nege i staranja tokom pandemije kovida 19 moraju biti podržani me-

- rama na nivou lokalnih samouprava;
- c) Razviti monitoring nad efektima svih sprovedenih mera donetim tokom krize, na svim nivoima;
 - d) Unaprediti mehanizme zaštite i podrške žena žrtava nasilja u vreme krize, uz posebnu brigu za obezbeđivanje dostupnosti usluga ženama žrtvama nasilja iz marginalizovanih grupa;
 - e) Obezbeđivanje finansijskih resursa za urgentnu materijalnu pomoć tokom krize ženama iz višestruko ranjivih grupa (Romkinje, žene samohrane majke, nezaposlene, žene žrtve nasilja, žene sa sela, žene sa invaliditetom, starije žene).

STUB IV – STVARANJE

Nauka i obrazovanje

1. Sprečiti institucionalno, projektno-finansijsko i personalno urušavanje društveno-humanističkih nauka kao okvira u kojem se razvijaju studije roda.
2. Donošenje, uz aktivno učešće relevantnih aktera, strategija, zakona i propisa iz oblasti obrazovanja koje će uvrstiti rodno osetljive sadržaje i inkluziju na svim nivoima obrazovanja.
3. Strateški i organizovano pristupiti promociji znanja iz oblasti rodnih studija, kao i doprinosa naučnica i njihovih postignuća u različitim oblastima, uz međusektorsku saradnju.
4. Reforma obrazovnog sistema sa akcentom na smanjenje rodnih stereotipa, savremene pristupe obrazovanju i primenjivom znanju. Hitno uvesti obrazovne sadržaje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima na nivou osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja i u vrtiću.

Mediji i kultura

1. Organizovano i jedinstveno reagovanje na seksističke i mizogine medijske napade na istaknute žene, posebno one koje rade u medijima, kulturi, nauci i obrazovanju.
2. Unapređenje radnog statusa i položaja žena koje rade u nauci, obrazovanju, medijima i kulturi kroz ravnopravnu raspodelu resursa, posebno konkursa koje raspisuje nadležni državni organi i institucije.
3. Promovisati dostignuća i znanja žena i znanja o rodnoj ravnopravnosti u medijima i upotrebu rodno senzitivnog jezika.
4. Sprovođenje i nadzor Strategije za razvoj kulture u skladu sa principima rodne ravnopravnosti uz prikupljanje podataka i sprovođenje relevantnih istraživanja.

Generacija za ravnopravnost

1. Uvođenje rodne perspektive kao sastavnog dela omladinskih politika na svim nivoima sa posebnim akcentom na učešće mladih žena u procesima donošenja odluka i sprovođenju programa.
2. Uključiti mlade muškarce u obrazovne programe i aktivizam za rodnu ravnopravnost i protiv rodno zasnovanog nasilja.
3. Mentorstvo, umrežavanje i negovanje kulture sećanja kao dugoročne strategije povezivanja žena iz različitih generacija i različitih sektora.

STUB V – SARADNJA

1. Pojačati solidarne akcije u otporu pokušajima da se snizi stepen dostignutih ženskih ljudskih prava.
2. Založiti se da otpočne multisektorski dijalog na temu kako menjati paradigmu razvoja, koji će omogućiti održivi, rodno odgovoran socioekonomski razvoj, prilagođen našim okolnostima, iskustvima, znanjima i mogućnostima.
3. Saradnju sa internacionalnim akterima ćemo graditi tako da potpomogne sprovođenje naših prioriteta.

O AUTORIMA

Aleksandra Vladislavljević, feministkinja i preduzetnica. Radi kao konsultantkinja u oblastima: rodne politike i rodno odgovorno budžetiranje, društvene i tehnološke inovacije, razvoj preduzetništva, zelena ekonomija, ekonomski razvoj i ekonomske alternative.

Ana Stevanović Zdravev je master politikološkinja usmerena na izučavanje pitanja roda u obrazovanju, kulturi i medijima. Članica BeFem feminističkog kulturnog centra.

Biljana Maletin, dugogodišnja aktivistkinja za ženska prava i ekspertkinja za uvođenje rodne ravnopravnosti u javne politike. Kreira programe i izvodi treninge. Posebno se bavi političkom participacijom žena i pitanjima ravnopravnosti u sektoru bezbednosti. Aktivna u Ženskoj platformi za razvoj Srbije.

Biljana Stepanov, direktorka Centra za podršku ženama i predsednica UO Mreže SOS Vojvodina. Stručnjakinja za rodno zasnovano nasilje, sa dugogodišnjim iskustvom rada u oblasti rodne ravnopravnosti, javnih politika i bezbednosti.

Dr Kosana Bekker je feministkinja i dugogodišnja aktivistkinja za prava žena i rodnu ravnopravnost. Pravnica je sa doktoratom iz rodnih studija, a u posebnom fokusu njenog interesovanja su žene iz višestruko marginalizovanih društvenih grupa. Trenutno je programska direktorka udruženja građanki FemPlatz.

Mr Nadežda Satarić, socijalna radnica, predsednica Udruženja "Snaga prijateljstva" – Amity iz Beograda. Oblast njenog interesovanja je socijalna politika i ekonomija nege, a poseban fokus je na zaštiti starijih osoba.

Dr Nevena Petrušić, redovna profesorka Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, predsednica Ženskog istraživačkog centra iz Niša. U fokusu njenih istraživanja su građanskopravna zaštita, medijacija, prava deteta i rodni odnosi.

Maja Bjeloš je politikološkinja i istraživačica u Beogradskom centru za bezbednosnu politiku.

Prof. dr Marijana Pajvančić, doktor pravnih nauka, radila kao profesorka na Pravnom fakultetu u Novom Sadu, članica Odbora za ljudska prava i nacionalne manjine Srpske akademije nauka i umetnosti.

Marija Stojković, aktivistkinja Ženske platforme za razvoj Srbije od 2015. godine. Alumnistkinja i spoljna saradnica Fondacije Friedrich Ebert. Angažovana kao spoljna saradnica UGS „Nezavisnost“ na poslovima savetnice za odnose sa javnošću.

Marija Srdić, aktivistkinja ženskog pokreta, novinarka i konsultantkinja. Osnivačica i dugogodišnja direktorka Centra za podršku ženama. Danas aktivna u Akademiji ženskog liderstva i Centru za afirmaciju žena u sportu. Uža polja interesovanja: žene u medijima, politička participacija žena, položaj žena u sportu.

Sanja Nikolin je preduzetnica, ekspertkinja za rodnu ravnopravnost i rodno odgovorno budžetiranje. Bavi se podrškom inovacijama, preduzetništvu i ekonomskim osnaživanjem žena kroz rad na javnim politikama i direktnu pomoć preduzetnicama.

Tomislav Stantić, docent na Fakultetu za sport i turizam u Novom Sadu, osnivač i radiolog u Dijagnostičkom centru Subotica. Godine 2016. osniva Hrvatski građanski savez, sa ciljem demokratizacije procesa u hrvatskoj nacionalnoj manjini, borbe za ljudska prava uopšte i prevazilaženje nacionalnih, verskih, seksualnih i drugih oblika diskriminacije.

Tamara Skrozza, novinarka nedeljnika Vreme i urednica video produkcije u agenciji FoNet, fokusirana primarno na medijsku etiku i slobodu govora i medija. Članica je Komisije za žalbe Saveta za štampu i upravnih odbora organizacije CRTA i Fonda za otvoreno društvo.

Višnja Baćanović je sociološkinja i bavi se uvođenjem rodne perspektive u javne politike, istraživanjima i konsultacijama koji imaju za cilj poboljšanje položaja žena i povećanje rodne ravnopravnosti. Direktorka je Kuće rodni znanja i politika, think tank organizacije specijalizovane za proizvodnju i primenu znanja o rodnoj ravnopravnosti.

IMPRESSUM

Fondacija Fridrih Ebert | Kancelarija Beograd
Dositejeva /51/1 | 11000 Beograd | Srbija

Odgovorna osoba:
Dr. Max Brändle | Direktor, Regionalna kancelarija za
Srbiju i Crnu Goru

Tel.: +381 11 3283 285
www.fes-serbia.org

Narudžbina publikacija:
info@fes-serbia.org

Svaka dalja komercijalna upotreba sadržaja zabranjena je bez
prethodne pismene saglasnosti fondacije Fridrih Ebert.

IZVEŠTAJ O NAPRETKU II

Drugi izveštaj o napretku po oblastima za period oktobar 2016. – 1. jun 2020,
sačinjen na osnovu okvira za monitoring i evaluaciju

Il pregledom napretka u 12 oblasti zaokružen je šestogodišnji period od kada je usvojena Ženska platforma za razvoj Srbije.

U novembru 2020. na IV paličkoj konferenciji usvojeni su prioriteti za period od 2020-2025.

Najveći pomaci su ostvareni u uvođenju rodno odgovornog budžetiranja, dok su najveći zastoji u oblasti Vladavine prava i Antidiskriminacije.

Više informacija o ovoj temi:
www.fes-serbia.org